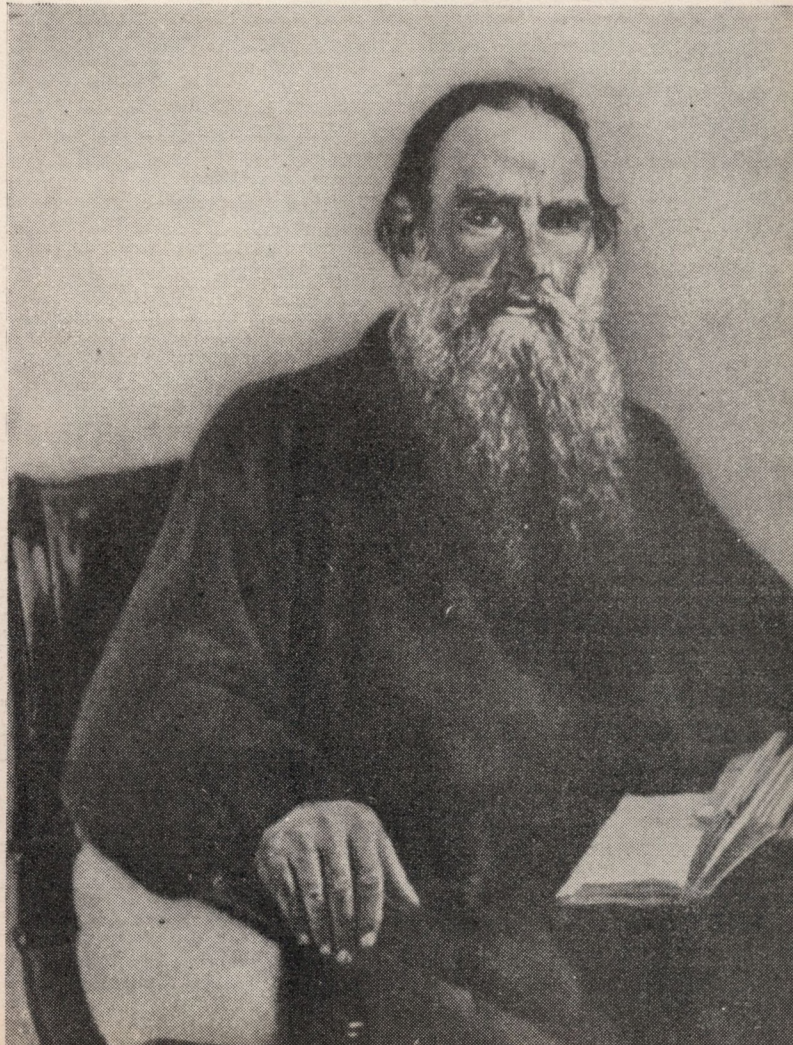

Vida József

A könyvtáros

1960. ÉVI NOVEMBER HÓ / TIZEDIK ÉVFOLYAM

11

JÓBORÚ MAGDA: Nemzetközi kiadványcsere konferencia Budapesten	801
DR. LÁNG IMRE: A mezőgazdasági szakiradalmi ellátás kérdései	802
FARKAS JÓZSEF: Milyen problémák merülnek fel a járási könyvtárakban az Irányelvek kapcsán?	806
Egy színvonalas vidéki kiadványról	809
Három könyvtár a szocialista munkabrigádokért	810
SEBESTYÉN GÉZA: Egy kísérletező magyar könyvtár (I. rész)	811
Beszélnő számok a szakszervezeti könyvtárakról	815
A művelődésügyi miniszter 77114/1960. sz. utasítása a könyvtári kutatómunka szabályozásáról	817
Eseménynaptár	818
KELLNER BÉLA: A betegek könyvvéltása a kaposvári kórházban	819
BERECZKY LÁSZLÓ: A magyar könyv tizenöt éve	821
KARSAY ISTVÁNNÉ: Kölesönzés közben	823
Az iskolareform és a könyvtárak. N. RÁCZ ARANKA: Az iskolai könyvtárak és a korszerű műveltségi anyag tanítása; BATA IMRE: Az egyetemi könyvtárak jövőendő feladatai az oktatási reformtervezet szemszögéből	826
A szakszervezeti letéti könyvtárak alapállomány-jegyzékéről	831
Dr. BENKŐNE ORBÁN ILONA: Szocialista szerződés egy gyermekkönyvtár és az iskolai könyvtárak között	832
A kínai irodalom rövid története	833
HAJDU JÁNOS: Modern könyvtár	834
Írói arcképek	
FRANK LÁSZLÓ: Hatvany Lajos	835
L. K.: Szaltikov-Scsedrin	836
SZALATNAI REZSŐ: Vladislav Vancura	838
HORVÁTH ÁRPÁD: V. A. Obrucev	840
VAMOSI PÁL: T. S. Eliot	842
DERSI TAMÁS: Kun Béla és az irodalom	845
Legkedvesebb könyveim; Kassák Lajos nyilatkozata	847
Péterfy Jenő a Háború és békéről	849
Könyvterjesztés falun (Pomogáts Béla)	850
DR. HARSÁNYI ISTVÁN: Olvasónaplók	851
REXA DEZSŐ: A könyvtörténet margójára	853
TIHANYI ERNŐ: Matejka János	855
Olvasás közben. Antológiák. (P. L.)	857
Könyvbarátok kis lexikona. VÉRTESY MIKLÓS: Hamis és kitalált nyomdahelyek	858
Szemelvény. GYÓRY DEZSŐ: Gömöri rengeteg	859
Az olvasó jegyzetei	862
Szovjet tudományos könyvek kiállítása	863

IRODALMI TÁJÉKOZTATÓ

Termelőszövetkezeti ABC (S. M.)	865
GEORG KLAUS: Jezsuiták, isten, anyag (S. M.)	865
BRÓDY SÁNDOR: Hűvevők I.—II. (Vértessy Miklós)	866
KRÚDY GYULA: A szerelmi bűvészinas (Sz. D.)	866
SZABÓ PÁL: Tiszán innen, Dunán túl (Simándi Béla)	867
TIMÁR MÁTÉ: Hajnal hasad, fényes csillag ragyog (S. B.)	867
SZABÓ BÉLA: Az élet peremén (T—s)	868
SOMLYÓ GYÖRGY: Ami élni segít (Zolnay Vilmos)	868
TAKÁCS IMRE: A csillagok árulása (Tüskés Tibor)	868
VÁRKONYI NAGY BÉLA: Odysseus megtérése (Darázs Endre)	869
Rámájana és Mahábhárata (Katona Tamás)	869
MAJOR OTTÓ: Testamentum (—y—s)	870
Sir Gawain és a zöld lovag (L. O.)	871
Ça ira (K. N.)	871
ANDREJ OSZTROVSZKIJ: Nem vagy egyedül (Fahidy József)	872
CSINGIZ AJTMATOV: Szemtől szembe (Bottlik Sándor)	872
FRIEDRICH DÜRRENMATT: Az ígélet (Lázár István)	873
VERA PANOVA: Kisüt a nap (B. S.)	873
OLGA BERGHOLZ: Nappali csillagok (Dersi Tamás)	874
AUREL MIHALE: Találkozások (Haits Géza)	874
IVAN JEFREMOV: Az Androméda köd (Cs. O.)	875
KARL MUNDSTOCK: Ali és bandája (Csertői Oszkár)	875
Ifjabb Telegi Mihály naplója (—y—)	876
BARABÁS TIBOR: Egy nép nevelői (R. I.)	876
BARTHA DÉNES: Johann Sebastian Bach (—á—)	877
MÓRA FERENC: A fele sem tudomány.— Utazás a föld alatt (Magyar Sándor)	877
MAJOR MÁTÉ: Építészettörténet (—o—)	878
DERCSENYI DEZSŐ: Itália románkori művészete (—n—)	878
DERCSENYI DEZSŐ: Népvándorláskori és preromán művészet (—n—)	879
KOVÁCS ÉVA: Barbizon és a francia realizmus (—o—)	879
Műszaki irodalom. Áttekintés (T. O.)	880
Könyvismertetések és irodalmi cikkek jegyzéke	Borító IV.

A címlapon: Tolsztoj képe (Cikk a 497. oldalon)

A könyvtáros

A Művelődésügyi Minisztérium lapja. Főszerkesztő: Katona Jenő. Szerkeszti: a szerkesztőbizottság. Kiadja a Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Sala Sándor. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII., Lenin körút 9/11. Telefon: 221—293. Terjeszti a MAGYAR POSTA. Kéziratokat nem örzünk meg és nem adunk vissza!

Nemzetközi kiadványcsere konferencia Budapesten

Szeptember 13—19-ig Budapesten ülésezett a nemzetközi kiadványcsere kérdéseivel foglalkozó európai konferencia. A konferenciát az UNESCO és az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottsága rendezte a Művelődésügyi Minisztérium és a Kultúrkapcsolatok Intézetének segítségével.

A konferencián csaknem valamennyi európai ország képviseltette magát, s részt vett rajta az UNESCO könyvtári osztályának vezetője, E. N. Petersen, valamint az IFLA és a FID képviselője is. Ez módot adott a napirenden levő kérdések sokoldalú megvitatására, széleskörű tapasztalatcserére. A tanácskozások mindvégig barátságos légkörben folytak, s a nemzetközi csere európai szakemberei közt a személyes kapcsolatokat is megerősítették.

A konferencián számos referátum hangzott el a nemzetközi csere különböző elvi és szervezeti problémáiról. A nemzetközi kiadványcsere jelenlegi irányzatai és jövő lehetőségei, Az egyetemi és egyéb tudományos kiadványok cseréjének jelene és jövője, A csereszolgálatok decentralizálása, A nemzeti cseretevékenységek koordinálása, A hivatalos kiadványok cseréjének speciális problémái stb., stb. A legfontosabb kérdésekben általában egyetértés alakult ki a konferencia résztvevői közt. Általános volt a vélemény, hogy a nemzetközi csere igen jelentősen egészíti ki a könyvtári beszerzés egyéb módjait, s gyakran más úton hozzáférhetetlen kiadványokhoz juttatja a könyvtárakat. Ezzel a nemzetközi csere a népek közti jobb kulturális együttműködés és megértés eszközevé válik. A küldöttségek elismeréssel nyilatkoztak az UNESCO két egyezményéről, mely a nemzetközi cserekapcsolatoknak világméretű kiterjesztését s jobb szerveztségét kívánja biztosítani. Annak a reményüknek adtak kifejezést, hogy rövid időn belül sok állam ratifikálni fogja ezeket az egyezményeket.

Egyhangú volt a konferencia véleménye a *nemzeti csereközpontok feladatairól* is. Az látszik helyesnek, ha a nemzeti csereközpont (vagy bármely ennek a funkcióját betöltő szerv) nem törekszik a cseretevékenység központosítására, fenntartja az egyes cserepartnerek önállóságát, de összehangolja munkájukat, s ellátja őket a szükséges információkkal is. A konferencia úgy vélekedett, hogy az a rendelet, amelyet a Magyar Népköztársaság Művelődésügyi Minisztériuma adott ki 1960 januárjában Magyarországon nemzetközi kiadványcsere kapcsolatainak a szabályozásáról, helyes elveken nyugszik, s például szolgálhat más országoknak is.

Sok szó esett az ún. *hivatalos kiadványok cseréjéről*. Ez a nemzetközi csere-tevékenységnek igen fontos része. E tekintetben az egyik probléma az, hogy a különböző országok mást és mást értenek hivatalos kiadványnak. Általános volt az óhaj, hogy történjék valami rendezés, szabályozás ezen a téren.

Természetesen sok szó esett a konferencián azokról a különféle *akadályokról* is, amelyek megnehezítik a cserét. A legfőbb akadály a nemzetközi feszültség, ami kiszűri a kulturális kapcsolatokra is. A hidegháborús légkör nem egyszerűen lenné teszi, hogy a szükséges kiadványok eljussanak az egyik országból a másikba. Sok akadályt támasztanak a magas szállítási költségek, egyes országok pénzügyi nehézségei is. Többen érintették azt a magyar szempontból is fontos kérdést, hogy a kevésbé ismert nyelveken megjelenő tudományos kiadványok nem népszerűek, mint csereanyagok, ezért kívánatos, hogy az ilyen művek legalább rövid összefoglalókat tartalmazzanak valamilyen világnyelven.

A konferencia számos *határozatot* fogadott el, többet a magyar delegáció javaslatára. Ezek a határozatok részben a vita során kifejtett gondolatokat tartalmazzák, melyeket igyekeztem fentebb vázolni, részben egyéb javaslatokat az UNESCO és az egyes országok kormányai számára. Az egyik határozat pl. azt javasolja, hogy a kormányok segítsék elő a nemzetközi csere szakembereinek tanulmányútjait, köl-

csönös látogatásait. Egy másik határozat felkéri az UNESCO-t és tagállamait, hogy nyújtsanak támogatást a kiadványcsere elméleti problémáinak a tanulmányozásához.

A konferencia egyik határozata a résztvevők köszönetét fejezi ki a magyar kormányoknak, a Magyar UNESCO Nemzeti Bizottságnak és a magyar könyvtárosoknak vendégszeretetükért és a konferencia kitűnő megszervezéséért. A határozat hangsúlyozza, hogy nagy mértékben a magyar vendéglátóknak köszönhető, hogy a konferencia hasznos és eredményes szakmai tapasztalatszere volt, s mindvégig a nemzetközi egyetértés légkörében folyt.

A Magyar UNESCO Nemzeti Bizottsága és a konferencián részt vett magyar könyvtárosok véleménye szerint a konferencia több szempontból igen eredményes volt. Hozzájárult fontos szakmai kérdések tisztázásához, megerősítette az európai csereközpontok közti személyes kapcsolatokat. S mindezen túl módot adott nekünk arra, hogy Európa különböző országaiban élő különböző nézeteket valló embereknek legalább futó betekintést adjunk hazánk életébe. A hivatalos megnyilatkozások is, de még inkább a személyes beszélgetések arról győzték meg bennünket, hogy ez a nemzetközi találkozó ilyen szempontból is eredményes volt. Akik baráti érzelmekkel jöttek hozzánk, még inkább barátainkká váltak, s akik előítéletekkel, idegenkedéssel érkeztek hazánkba, szembesítették odahaza kapott információikat, a valósággal, s sok korábbi hiedelmüket revízió alá vették.

Jóború Magda

*A mezőgazdasági szakirodalmi ellátás kérdései**

A hazai könyvtárügy második öt éves tervének irányelvei a mezőgazdaság szocialista átszervezésének sikeres előrehaladása idején láttak napvilágot. Megvalósulásuk is egybe fog esni a szocialista nagyüzemi gazdálkodás megszilárdulásával, az egységes termelőszövetkezeti parasztság kialakulásával.

E két folyamat időbeli összetalálkozása a mezőgazdasági szakkönyvtárakkal szemben azt a követelményt támasztja, hogy tevékenységüket — az Irányelvek felhasználásával — az eddiginél még szorosabb összhangba hozzák a mezőgazdaság átalakulásának országos feladataival.

Megítélésem szerint az Irányelveknek — a termeléssel kapcsolatos tudományos szakkönyvtárak nézőpontjából — egyik legfontosabb vonása a termelési kultúra fejlesztésének hangsúlyozása. A fejlesztés megvalósulása esetén fokozatosan megszűnik a hazai könyvtárügyet a közelmúltig jellemző aránytalanság: megszűnik a közművelődési könyvtárak egyoldalúan szépirodalmi, illetve humán jellege és polgárjogot nyer állományukban a műszaki és mezőgazdasági szakirodalom.

Az Irányelvek egy másik sarkalatos pontja a hálózati elv aláhúzása. A bevezető szöveg leszögezi, hogy „... csaknem teljesen kiépült a könyvtárak együttműködését biztosító hálózati rendszer”. A szocialista könyvtárügy jellemző sajátossága ez, amely a tőkés rendszerben élő országok könyvtárügyének szétaprózottságához képest jelentős fölényt biztosít a szocialista — vagy szocializmust építő — társadalmakban működő könyvtárak számára. A hazai könyvtárügy hálózati szervezethez megítélésem szerint fontos emelője lesz az elkövetkező években a mezőgazdasági szakkönyvtárügy előbbrevitelének is.

A hazai mezőgazdasági könyvtárügy központja, az *Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ* keletkezése óta a mezőgazdasági termelés szolgálatában áll. E tevékenységét kezdetben főként a kutatás- és kísérletügy áttételén keresztül érvényesítette. Szakirodalmi tájékoztató tevékenysége elsősorban a tudományos agrárintézmények felé irányult, ezek közvetlen szolgálatát tekintette egyik fő feladatának. A szaktájékoztató tevékenység kifejlesztésével párhuzamosan arra törekedett az OMgK, hogy a szakkönyvtári funkciók egyes területein *közvetlenül a termelést szolgáló* szolgáltatásokat fejlesszen ki. Ilyen volt a kölcsönzőszolgálat megszervezése, valamint néhány bibliográfiai forma kialakítása. E törekvések annak a felismerésnek a jegyében születtek, hogy a mezőgazdaság országos központi könyvtára a tudományos szakkörök szakirodalmi tájékoztatási igényeinek kielégítése mellett a termelés közvetlen szolgálatára is hivatott.

* Hozzászólás a könyvtárügy második öt éves tervének irányelveihez.

E törekvések az OMgK tevékenységi körének kialakulását követő években tovább erősödtek. Az OMgK fokozatosan napirendre tűzte feladatkörének egyes részletkérdéseit, és vizsgálatokat végzett a szakkönyvtári és dokumentációs tevékenység elvi és gyakorlati problémái terén. Létrehozta a módszertani csoportot a hálózaton belüli és kívüli könyvtárakkal kapcsolatos szakmai irányító-szervező munka ellátására. Többirányú elemző munkája során továbbfejlesztette a tudományos szakkörök számára nyújtott szolgáltatásokat, és megindította a kísérleteket a termelésben dolgozó szakemberekhez közvetlenül elható tájékoztatási eszközökkel. Ezek eredményeként megindította 1959-ben a *Mezőgazdasági Világirodalom* c. negyedévi referálót lapot, amely a súlyponti termelési kérdéseket világirodalmi szinten sugározza a gyakorlati szakemberek számára. Hasonló céllal indult a közelmúltban az OMgK fordításgyűjtemény sorozata is.

Az OMgK megalakulása óta eltelt évek tapasztalati tényanyagot szolgáltatott más szakkönyvtári funkciók ellátásához is. A gyakorlat azt bizonyította, hogy az első évek kísérletezése: a mezőgazdasági szakirodalomnak *egyetlen könyvtárból*, országos arányokban való kölcsönzése — megoldhatatlan vállalkozás, elvileg sem helyes és csak ideig-óráig, az igények viszonylag alacsony fokán tartható fenn. E tapasztalat ahhoz a felismeréshez vezetett, hogy a mezőgazdasági szakirodalom országos kölcsönzését a vidéki közművelődési könyvtárakkal együttműködve, ez utóbbiak állományára támaszkodva kell megoldani. Tapasztalatokat szolgáltatott a gyakorlat arra is, hogy ki kell dolgozni a termelésben dolgozó szakemberek részére szánt — hazai irodalomra támaszkodó — bibliográfia-típust. E követelmény hozta létre az ún. olvasási tanácsadót.

A mezőgazdaság szocialista átszervezése, a termelés kereteinek forradalmi átalakulása azt a feladatot tűzi a mezőgazdasági dokumentációs tevékenység elé, hogy továbbfejlessze azokat a tájékoztatási formákat, amelyek nem közvetve — a kutatás áttételén keresztül — mozdítják elő a termelést, hanem közvetlenül a termelésben résztvevő gyakorlati szakemberekhez szólnak. A formák továbbfejlesztésével párhuzamosan fokozni kell ezek hatékonyságát, és bővíteni kell a szétsugárzás hatókörét.

A szocialista nagyüzemi gazdálkodás uralkodóvá válása, s a falu kulturális forradalmának végrehajtása fokozott feladatokat ró a mezőgazdasági könyvtárakra a vidék szakirodalmi ellátásának megjavításában. A fejlődés azt mutatja, hogy az elkövetkező években megsokszorozódnak a mezőgazdasági könyvtárüggyel szemben támasztott mennyiségi követelmények is. Jelentősen megnövekszik a termelésbe kikerülő felsőfokú végzettségű szakemberek száma, ugyanakkor fokozatosan kialakul a szakműveltség elemei iránt mindinkább érdeklődő mezőgazdasági dolgozók tábora. Véglegesen a múlté már a felszabadulással letűnt világ hírhedt jelszava — amellyel a kizsákmányoló osztályok a maguk számára sajátították ki a nyomtatott betűt —, hogy „a magyar paraszt nem olvas”. A nagyüzemi gazdálkodás mind erősebben megköveteli a szakismereteket, s a szakirodalom ismerete egyre kevésbé korlátozódhatik az egyetemet, főiskolát végzett agrárszakemberekre. A szakirodalom tanulmányozása szocialista keretek között dolgozó tsz-paraszt számára saját anyagi felemelkedésének forrásává lesz, országos méretekben pedig hozzájárul a szakismeretekkel bíró, kultúrált parasztság kialakításához.

Mindebből az következik, hogy az elkövetkező években az eddiginél többretű olvasótábor szakirodalmi ellátását kell megoldani. A mezőgazdaság átalakulása a minőségi követelmények fokozódásával együtt a mennyiségi elemet — azaz a szolgáltatásokban részesítendőek számának fokozatos emelkedését — is erőteljesebben érvényesíti, és mindinkább beviszi a mezőgazdasági könyvtárügy által megoldandó kérdések közé.

A feladatok sikeres megoldása nem képzelhető el másként, mint a mezőgazdasági könyvtárak és a vidéki közművelődési könyvtárak tudatos közreműködésével és együttműködésével. A szakirodalmi igények kielégítésének — és felkeltésének is — egyik döntő állomása a vidéki könyvtár, amely az ismeretes könyvtárpolitikai elv alapján már nemcsak a szépirodalom és ismeretterjesztő művek lelőhelye lesz, hanem el fog látni bizonyos területi szakkönyvtári funkciókat is. Az irányelvek szerint: „Valamennyi megyei könyvtárnak, jelentősebb járási és városi könyvtárnak megfelelő mennyiségű és összetételű szakirodalommal kell rendelkeznie, a terület igényeinek és a könyvtár gyűjtőkörének megfelelően. Az évi beszerzési keret mintegy 20 százalékát szakkönyvek vásárlására kell fordítani.” Ez az elv szakirodalmi állományt teremt az említett könyvtárakban, de kívánatos, hogy megfelelő keretek kö-

zött a falusi könyvtárakra is vonatkozzék. Nyilvánvaló azonban, hogy a vidéki könyvtárak elsősorban az alapvető — s a tájtermeléshez illeszkedő — művek beszerzésére fognak törekedni, tehát nem nélkülözhetik a könyvtári együttműködés nyújtotta előnyöket. Az együttműködés szervezeti alapja: a hálózatközi együttműködés, azaz a megyei hálózatok és az OMgK között már meglévő kapcsolat szervezettebbé tétele.

Az OMgK a hálózati együttműködést a messzemenő kölcsönösség alapján kívánja továbbfejleszteni. Ha érvényt kívánunk szerezni annak az elvnek, hogy a területi könyvtár ellát bizonyos szakkönyvtári funkciókat is — sőt az Irányelvek értelmében a közművelődési könyvtáraknak szakirodalmi tájékoztató szolgálatot kell kifejlesztetniük —, akkor nyilvánvaló, hogy a felmerült szakirodalmi igényt elsősorban az a könyvtár hivatott kielégíteni, amely területileg legközelebb esik az igénylőhöz. Ez a követelmény feltételezi a vidéki közművelődési könyvtárak — adott szinten kiépített — mezőgazdasági szakirodalmi állományát.

Ha mármost az igény kielégítése a helyi állomány korlátai miatt nem lehetséges, a lépcsőzetesség elvének figyelembevételével végig kell azt futtatni a következő szintű közművelődési könyvtárakon, a megyén belül. A megyében kielégíthetetlen igényt a megyei könyvtár továbbítja az OMgK-hoz, amely a lehetőséghez képest ugyanilyen úton kielégíti azt. (Látható tehát, hogy az elmúlt évek „mindent központilag” kísérletét a gyakorlatban a „lehetőséghez képest helyileg” elv váltja fel.) Ez a megoldás a megyék területén felmerülő *egyéni* igényekre vonatkozik, és nem érinti az intézmények, üzemek stb. részéről felmerülő kölcsönzési igényeket, amelyeket az OMgK közvetlen megkeresések alapján közvetlenül elégít ki. Az egyéni igények kielégítésének jelzett módja természetesen gyors és hatékony ügyintézés igényel a megyei hálózatokban, másrészt azzal az előnnyel is jár, hogy a vidéki könyvtárak maguk felé terelik a területükön felmerült mezőgazdasági szakirodalmi igényeket.

Így fokozatosan átmegy a köztudatba az a tény, hogy a megyei, járási stb. könyvtár nemcsak a szépirodalmi, ismeretterjesztő művek őrzője, hanem a termelést előmozdító szakirodalom szétszűrője is. A vázolt folyamat gyakorlatba való átvitеле még megvalósítandó, és megfelelő munkamegosztáshoz fog vezetni a megyei hálózatok és az OMgK között. Az utóbbihoz elsősorban a differenciáltabb — elsősorban a külföldi irodalmon alapuló — és a különleges, sajátosabb igények jutnak majd el.

Tisztában kell lenni azzal, hogy egy ideig még *nem* ez lesz a tényleges gyakorlat. Egyfelől ugyanis a vidéki könyvtárak zöme a kezdeti lépéseknél tart a szakirodalmi állomány kiépítése, illetve korszerűsítése terén, másfelől általánosan még nem indult meg az a folyamat, amely a mezőgazdasági irodalom iránti érdeklődés megnyitási növekedését jelzi. Az átmeneti idő alkalmas lesz arra, hogy a vidéki közművelődési könyvtárak felkészüljenek új szerepükre. Ez idő alatt nem ragaszkodik az OMgK az említett lépcsőzetesség szigorú betartásához, és az igények felkeltéséhez a maga részéről azzal járul hozzá, hogy a vidéki közművelődési könyvtárak *bármelyik szintjéről* elfogadják kölcsönzési igényeket. Ezeket azonban természetesen csak jelenlegi keretei között elégítheti ki, szervezési politikáját az esetleges többletígyények miatt nem módosíthatja.

Az OMgK vállalása tehát semmiképpen nem jelenti azt, hogy a vidéki közművelődési könyvtárak háttérbe szoríthatják a tájtermelési adottságoknak megfelelő *saját állomány* fokozatos kiépítését.

Hangsúlyozni kell, hogy a vidéki könyvtárak mezőgazdasági kölcsönzési igényei egyelőre szerény keretek közt mozognak. Az OMgK 1959. évi, postai úton lebonyolított kölcsönzési forgalmának adataiból az a kép bontakozik ki, hogy a megyei hálózatok összes mezőgazdasági könyvtárközi kölcsönzései az OMgK éves kölcsönzési forgalmának csak kb. 10%-át tették ki.

Az OMgK-hoz ma is számos olyan kölcsönzési igény fut be, amelynek jellege arra mutat, hogy a megyei könyvtárhálózatok még nincsenek tudatában kellő mértékben *saját* szakkönyvtári funkcióiknak. Így adódnak elő olyan esetek, amikor a vidéki olvasó az OMgK-hoz fordul kérésével, holott azt esetleg a helyi közművelődési könyvtárak valamelyike is ki tudná elégíteni. De adódnak fordított esetek is. Nem egyszer volt alkalmunk az elmúlt hónapok folyamán meggyőződni arról, hogy a vidéki olvasók még nem ismerik megfelelően az OMgK szolgáltatásait. A helyi közművelődési könyvtárhoz még eljutnak, de nem gondolnak arra, hogy a fővárosban levő központi mezőgazdasági könyvtárhoz forduljanak.

Úgy vélem, hogy a már hivatkozott együttműködésnek kell ezeken a bajokon segítenie. A vidéki közművelődési könyvtáraknak az eddigieknél lényegesen bátrabban kellene az OMgK különböző szolgáltatásaira támaszkodniok. Szakirodalmi funkcióikat aligha láthatják el, ha nem fognak rendelkezni azokkal a tájékoztatási eszközökkel, amiket az OMgK nyújthat számukra. Ellenkezőleg: a tervbevett szakirodalmi tájékoztató szolgálatok működésének elengedhetetlen feltétele az OMgK által nyújtott munkaeszközök (dokumentációs és bibliográfiai kiadványok), valamint a könyvtárközi kölcsönzési lehetőségek rugalmas felhasználása. Az OMgK úgy véli, hogy helytálló az az elgondolás, amely szerint a megyei könyvtárak — mintegy közvetítőállomásként — átveszik és helyileg szétsugározzák a központi mezőgazdasági könyvtár szolgáltatásait, és saját apparátusukon keresztül tudatosítják az OMgK által nyújtott lehetőségeket. Az együttműködés másik iránya: az OMgK érdeklődéssel várja azokat a tapasztalatokat és értesüléseket, amelyeket a vidéki közművelődési könyvtárak a mezőgazdasági irodalom területéről számára eljuttatnak.

A szakirodalmi tájékoztató szolgálat sikeres működésének egyik alapvető feltétele, hogy a megyei könyvtárak tisztában legyenek azzal a körrel, amely ezt a szolgálatot igénybe fogja venni. Ezért igen helyes volt a Könyvtártudományi és Módszertani Központ kísérleti kezdeményezése a tájékoztatási igények felmérése terén. Feltehetően követni fogja ezeket a reprezentatív felméréseket a teljeskörű feltérképezés, amely végülis hivatva lesz annak megmutatására, hogy a kiépítendő szolgálatokra milyen tényleges feladatok várnak.

Utalni kell itt a mezőgazdasági könyvtárügy által az elkövetkező évek során megoldandó másik fejlesztési feladatra: a vidéki akadémiák, valamint a tájintézeti jellegű kutatóintézetek könyvtárainak a regionális szakirodalmi tájékoztatásba való bekapcsolódására. E feladat megvalósítása újabb lépést jelent majd azon az úton, amely a mezőgazdasági könyvtárügy és a mezőgazdasági termelés kapcsolatának még szorosabbra fűzéséhez vezet.

A szocialista mezőgazdaság kereteinek megszilárdulása növekvő ütemben sürgeti a tudományos eredmények gyakorlati alkalmazásának erőteljes fokozását. E folyamat mind közelebb hozza a tudományos agrárintézményeket a termelőüzemekhez, s e kapcsolat az előbbiektől által az utóbbiaknak nyújtott közvetlen szakmai támogatásban ölt testet. A regionális kutatóintézetek és a mezőgazdasági akadémiák által nyújtandó szakmai segítség egyik fontos területe a szakirodalmi útmutatás, amely viszont közvetlenül kapcsolódik a támogatást nyújtó intézmények könyvtárainak tevékenységéhez.

Az elkövetkező évek pontosan körvonalazni fogják a feladatot, és így feltehetően mód fog nyílni arra, hogy a ma még sok kezdeti nehézséggel küszködő kutatóintézeti és akadémiai könyvtárak munkájuk hatókörét intézetük falain túl terjesszék.

Végül — ugyancsak utalásként — meg kell említeni a mezőgazdasági könyvtárügy egy másik jelentős területét, a *termelőüzemi szakkönyvtárakat*. E területen a módszeres megoldást lehetővé tevő felmérés nemrégben kezdődött. Annyi azonban már most látható, hogy a *termelőüzemi könyvtárak problémája nem fogható fel pusztán szervezési-mennyiségi feladatként*, hanem az üzemek nagyságrendjével, fejlettségi fokával, a termelésben elfoglalt helyével összhangban kell azt fokozatosan megoldani. A feladatot az OMgK egyelőre néhány fontosabb üzemre korlátozva, kísérletként próbálja megoldani, s a most megindított kísérletek fogják eldönteni a szerzett tapasztalatok általánosításának irányát. A termelőüzemek könyvtárainak kérdéséről ma még nem lenne időszerű többet mondani. Hangsúlyozni kell azonban, hogy az OMgK kísérleti munkája semmiképpen nem teszi feleslegessé a megyei könyvtárhálózatok azon tevékenységét, melynek célja a megye területén levő termelőüzemek könyvtári helyzetének felderítése. Ellenkezőleg: a megyei könyvtárak szakirodalmi tájékoztató szolgálatának kiépítése egyenesen elengedhetetlenné teszi a területen működő üzemek igényeinek közelebbi ismeretét, hiszen valószínű, hogy részben éppen ezekből kerülnének ki a megyei szakirodalmi tájékoztató szolgálatot igénybevevők. A kérdés két oldalról — az OMgK és a megyei könyvtárak részéről — történő megközelítése esetén adott ponton találkozik majd a központi mezőgazdasági könyvtár és a vidéki közművelődési könyvtár tevékenysége. E kétirányú, de azonos célt szolgáló tevékenységnek haszonélvezője a magyar mezőgazdaság lesz.

Dr. Láng Imre

Milyen problémák merülnek fel a járási könyvtárakban az Irányelvek kapcsán?

Második ötéves tervünk könyvtári irányelvein elgondolkozva engem leginkább a járási könyvtárak fejlesztési lehetőségei és jelenlegi problémái foglalkoztatnak. Nem is annyira azért, mivel magam is járási könyvtáros vagyok, inkább azért, mert meggyőződésem szerint az említett tervidőszakban a járási könyvtárak jelentik a „szűk keresztmetszetet” a magasabb szintű könyvtári tevékenység kialakítása során.

Köztudomású, hogy a felszabadulás óta eltelt 15 esztendő könyvtári vonatkozásban is mérhetetlen eredményeket hozott. Létrejött az addig jóformán nem is ismert közművelődési könyvtári hálózat a régi „kölcsonkönyvtárak” helyett, és a népművelés területén szilárd könyvtári rendszer alakult ki.

Ezen idő alatt a legkisebb faluban is létesült könyvtár, ha az ma már nem is felel meg az igényeknek. Létrejötték és színvonalban is általában megerősödtek a megyei könyvtárak és megszülettek a járási könyvtárak is. Számos kialakítási és fejlesztési elv — körzeti, több járást egybefogó járási-területi könyvtárak stb. — után ma már, legalább is megyénkben, minden járási székhelyen önálló intézményként működő járási könyvtár tevékenykedik.

Ezeket az eredményeket az irányelvek is tükrözik és rögzítik, s minden lelkes könyvtárost örömmel tölt el az a tudat, hogy az elmúlt év során 30 millió kötet könyvet kölcsönöztek hazánk könyvtáraiban. Az elkövetkező években tehát figyelmünket az irányelvek szerint „a könyvtárak tartalmi munkájának erősítésére, az olvasók nevelésére, a könyvtári munka korszerű formáinak kialakítására kell fordítani”. Ezen irányelvek szellemében fel kell tennünk a kérdést, hol is állunk ma?

A mátészalkai járás területén minden községben — számszerint 24-ben — létezik, vagy működik könyvtár. A közel 65 ezer lakosú járás falusi könyvtáraiban csaknem 31 ezer kötet könyv található. Évente kb. 5600—5800 olvasó keresi fel a könyvtárakat, és az év leforgása alatt kb. 60 ezer kötet könyvet olvasnak, tehát minden ember majdnem egy könyvet, s egy-egy olvasó átlagban 12 könyvet. Első látásra szép eredmények ezek, kivált, ha a felszabadulás előtti színvonalhoz mérjük, amikor egy-egy szabolcsi járásban több volt az anal-

fabéta, mint a Dunántúl egy-egy megyéjében. Eredményeink nem rosszak, de a behatóbb elemzés jócskán talál sebezhető pontokat is.

Hazánkban 1000 lakosra 560 kötet könyv jut. Járásunkban kb. 480 kötet. Ha ez a szám azt jelentené, hogy minden könyv színvonalas, a mai igényeknek is megfelel, akkor is kevés volna. A valóság azonban más. Állományunkból a helyi állomány kb. 8000 kötet, letéti eredetű 23 000 kötet. A helyi állományból kb. 1500—1800 kötetet nem szívesen, vagy egyáltalán nem visz el az olvasó, mert elavult, színvonalatlan. 1500 kötet pedig elhasználódott, piszkos, szakadozott, kézbevétele után szétesik. A fennmaradó 5000 kötet könyvből 2—3 ezer kötet mindig az olvasónál van. Jó, ha marad a könyvtári polcokon kétezer kötet, már nem szívesen olvasott könyv.

A letéti állomány keresztmetszete az alábbi: A járás 24 községében 12 ezer kötet könyv található. A letéti raktárban 11 ezer! Az egész állományból a legszerényebb becslések szerint is 30—40 százalékot elavultnak kell minősíteni. Tehát gyakorlatilag használható — ebből következik, hogy tudatformáló, eszmeileg előrevívó könyv — községi átlagot véve 300 kötet. Pontosan a fele annak, ami a községi kezelésbe adáshoz elő volt írva. Ha a 600 kötetes indítási állományt vesszük figyelembe, a községesítéshez az előírásoknak megfelelően 172 500 Ft könyvbeszerezési összegre volna szükség.

A járási könyvtár könyvbeszerezési kerete 1960-ra 37 000 Ft. (1959-ig ez az összeg két járás ellátását szolgálta.) A kapott összeget így osztottuk fel: Helyi állomány 24 000 Ft, letéti állomány 13 000 Ft. A letéti állomány gyarapítására azért ádtunk csak ennyit, mert a községfejlesztésből sikerült 60 000 Ft-ot kapnunk. (Ilyen nagyszegű támogatásra nálunk még eddig soha nem volt példa!) A helyi 24 000 forintos kerethez számításuk hozzá azt, hogy a járási tanácstól póthitelként még valószínűleg sikerül kapnunk 20 000 forintot az év végén, igaz, hogy akkor már nem lehet ezt az összeget körültekintő gondossággal elkölteni, de még így is jól jön. A mátészalkai helyi állomány gyarapításában összesen 48 000 Ft-ra számíthatunk. Ebből az összegből kb. 2000 kötet új könyv vásárolható. Vagyis kétszer annyi, mint az előző években. Az előző évekhez mérve tehát nagyarányú a fejlődés, de ha az elrongyolódott, elveszett, elavult könyvek pótlását és az egyre növekvő igényeket

veszem alapul, még mindig nem lehetünk megalégedve. A kétezer kötetből ezer kötetet számítsunk le az elrongyolódott könyvek pótlására, így egy olvasóra kb. egy új könyv jut.

Ilyen anyaggal Mátészalkán, a járási könyvtár helyi részlegében nem lehet szabadpolcos rendszerű kölcsönzést bevezetni, noha ez feltétlenül korszerű megoldás volna, s egyben számos problémát megoldana. (Gondoljunk csak arra, egy kölcsönző könyvtáros napi 5—6—7 órás kölcsönzéssel 1000—1200 olvasó 35—40 ezres évi könyvforgalmát bonyolítja le.) Így hát a szabadpolcos kölcsönzési rendszert — bármennyire is szeretnénk — két éven belül nem áll módunkban bevezetni.

A szabadpolcos kölcsönzési rendszer főbb akadályai között elsősorban az elégtelen és esztétikailag kifogásolható könyvállományt említhetjük. A mai állományt nem volna helyes közszemlére kitenni. Ehhez járul a berendezés hiánya és a helyiség alkalmatlansága. Az, hogy a szabadpolcos könyvtárat most már nemcsak több helyiségből, hanem egy nagyobb teremből is kialakíthatjuk (*Sallai István — A Könyvtáros, 1960. 7. sz.*) csak a jövő számára jelent könnyítést, mivel jelenlegi helyiségviszonyaink még ilyen megoldást sem tesznek lehetővé. A szabadpolc bevezetésének személyi akadálya, hogy a kölcsönző könyvtárosok nincsenek felkészülve az ilyenfajta kölcsönzésre. Ugyanis a könyvtárosnak szinte a szabadpolcon levő valamennyi könyvet ismernie kell — hisz az olvasó bármelyiket leemelheti onnan és felvilágosítást kérhet felőle — míg a hagyományos kölcsönzési rendszernél azt ajánlja a könyvtáros, amit ismer.

A teremkönyvtár jellegű szabadpolcos járási könyvtárat úgy képzelem el, hogy két kölcsönző könyvtáros teljesít benne szolgálatot. Az egyik kényelmes íróasztal mögött a kölcsönzési adminisztrációt végzi, a másik könyvtáros pedig a teremben sétálva segít az olvasónak, vagy válaszokat ad a feltett kérdésekre, melyek a kiválasztott könyv témájára, esetleg részleteire stb. vonatkoznak. Az olvasó a könyvek közt „túrkálhat”, azokat leveheti, böngészheti, leteheti és változhat kedve szerint. Az olvasók irányítása, nevelése a könyvek megbeszélése alkalmával történjen. Egy kölcsönzővel semmi esetre sem oldható meg a szabadpolcos olvasószolgálat, legfeljebb a „zálog” rendszerű kölcsönzéssel lehet megpróbálkozni, ha polgárjogot nyer az ajánlat. (*A Könyvtáros, 1960. 7. sz.*)

Ebben az esetben azonban csak helyben tud felvilágosítást adni a kölcsönző könyvtáros.

A könyvtárak irányában támasztott igények a gyors megoldásokat sürgetik, nem szabad tehát késlekednünk. Mert jelenleg az olvasók nevelése terén nagy gondokkal küszködünk. *Például 1960. júl. 11-én 14 órától 18 óráig 126 könyvet, 12-én 117 könyvet, 13-án 122 könyvet kölcsönöztünk. A három nap átlagát véve egy könyv kiadására 1,9 perc jutott.* Ezen idő alatt kell elvégezni a felmutatott olvasójegy lejáratí napja és száma alapján a személyi lap kiemelését, a benne levő kártyák segítségével a behozott könyvek azonosítását és a könyv visszahozatalának igazolását. Majd könyvet adunk, a szükséges adatokat bevezetjük a személyi lapra, a könyvkártyákat ismét elhelyezzük és az olvasójegyen feltüntetjük a lejárat napját. Ez csak a kölcsönzés gépies lebonyolítása néma játék közepette, mivel nem jut idő a kivitt könyv megbeszélésére. Tudomásul kell vennünk, hogy a dolgozók érdeklődése a könyvtárak iránt megnövekedett, és ma már nem azzal kell vesződnünk, hogy olvasókat toborozunk, hanem azon kell törni a fejünket, hogyan foglalkozhatunk velük színvonalasan, hogyan adhatunk nekik többet és jobbat, mint azelőtt. Az olvasók beözönlése a könyvtárakba egyre inkább feszíti a régi, de még most is alkalmazott módszerek kereteit.

Néhány gondolatot szeretnék elmondani a járási könyvtár szerzeményezési profiljáról is. A megvásárolt könyvek tartalmi arányait ismerjük, hisz évek óta kialakult elvek alapján végezzük az állománygyarapítást. Viszont az az álláspont, amit legutóbb a járási könyvtárak esetében a szabadpolccal kapcsolatban olvastam, megkapott: Csak olyan könyveket tartsanak a járási könyvtárak, amely szabadpolcon kölcsönözhető. (*A Könyvtáros, 1960. 7. sz.*) (Ez a maga módján helyes is, hisz a közművelődési könyvtárban az első a széles olvasótábor. Ezen felül azonban egyre inkább jelentkeznek vidéken is olyan igények, melyeket a szerzeményezésnél nem lehet figyelmen kívül hagyni. Vidéken is sokan tanulnak egyetemeken, főiskolákon és különböző középiskolákban — levelező úton. Az ilyen levelezők naponta keresik fel a könyvtárakat, hogy a számukra leküldött jegyzetanyagban szereplő könyvekre, szöveggyűjteményekre szükségük volna. Számos kötelező olvasmányt is megjelölnek a vizsgatételek, mégpedig mezőgazdasági, műszaki, human és természettudományos vonatkozásban egyaránt. Tehát szükséges, hogy alapvető kézikönyvek, szöveggyűjtemé-

nyek stb. megtalálhatók legyenek a járási könyvtárakban. A vidéki szakemberek részéről is egyre inkább több és több igény jelentkezik a nem „olvasmányos” anyag iránt. A középiskolák és általános iskolák tanárai szintén kezdik észrevenni a könyvtárakat. Nem tudjuk, mitévők legyünk a kötelező olvasmányok nagy példányszámban való beszerzése terén. A tanuló ifjúság részéről nagy az igény, míg a megszervezett iskolai könyvtárak feladata nem világos előttünk, ha mi látjuk el a diákságot a kötelező olvasmányokkal. Ezen a téren nem lehet merev a profilozás.

Mivel minden járási könyvtárban van egy letéti raktár, megvan a lehetősége egy kisebb belső raktárnak is, ahol a helyismereti anyag helyet foglalhat. Ugyanis a területünkön született, vagy itt élt írók, költők, politikusok életére, munkásságára vonatkozó könyvek, dokumentumok gyűjtése valóban feladata lehet a járási könyvtárnak. A szerzeményezésnél tehát a helytörténeti anyagra is gondolnunk kell, még abban az esetben is, ha nem olvasmányos könyvekről van szó.

A járási könyvtárak funkcióját, a dolgozókra gyakorolt hatását vizsgálva, a legtöbb probléma a hálózatban adódik. (Ebből következik, hogy erre kell a jövőben a legtöbb pénzt és energiát fordítani!) Hisz a helyi anyagot a járás székhelyén így vagy úgy összehozza a könyvtár. A bűtörzat, felszerelés is kikerül, a helyiség dolga is megoldódik valahogy. Számos megoldatlan dolog van azonban a letéti rendszerben és magában a községi hálózatban. Ha őszinték akarunk lenni, ki kell mondani: a letéti rendszer a közsegésítés előtti formájában nem vált be. (Persze az is az igazsághoz tartozik, hogy nem a letéti rendszerben volt a hiba, hanem a feltételeket nem teremtették meg hozzá!) Az előzőekben már utaltam néhány számra, de ismét felemlítem őket: A letéti könyvtárakban 12 ezer kötet, a járási könyvtár letéti raktárában 11 ezer kötet van. Vagyis, csak ezer kötettel van kevesebb könyv a raktárban, mint a községekben, holott a könyveknek nem a raktárban volna a helyük. De ez a nagymennyiségű könyv nem azért van a raktárban, mert kényelemszeretettől nem cseréljük, inkább azért, mert a *községi könyvtárosok nem hajlandók kivinni őket.*

Elfekvő holt anyag, mely a statisztikát szépíti, de nem szolgálja az olvasóközönséget. (A községi könyvtárosok most a saját könyveiket is kölcsönzik, az isko-

láét is, még a helyi földművevesszövetkezetét is, ebből adódik aztán a forgalom.)

Csak örömmel tudtuk fogadni azt az országos intézkedést, hogy a könyvtárakat a helyi tanácsok kezébe kell adni. Végre lesz gazdjuk a könyvtáraknak. Eddig ugyanis a községi szervek azt mondták: fejlessze a járási könyvtár a „fiók”-ját, hiszen az a feladata; a járási könyvtárosok azt mondták: mivel nem elég az állami keret, segítsenek a községek is a falusi könyvtárnak, hisz ha könyvet vesznek, maguknak veszik. A községi kezelésbe adás elgondolása jó és megértésre talált, ezt mutatja az a tény is, hogy mivel községi tanácsaink tudják, hogy a jövő évtől kezdve a könyvtárakról nekik kell gondoskodniuk, már most is sokat fordítanak — legalább is járásunk területén — a könyvtárak fejlesztésére. Összegezve több mint 60 ezer forintot. Ennyit a letéti korszakban 5 év alatt fordítottunk a járás községeire!

Nagyon fontos, hogy a tanácsi kezelésbe adás alkalmával csak jó könyvet adjunk át a járási könyvtár letéti anyagából. Itt nem lehetünk felületesek. Meg kell szabadítani könyvtárainkat a felesleges, elavult könyvek halmazától. Mi a tanácsi kezelésbe adás alkalmával — vagy már előtte is — elhozunk minden olyan könyvet a letéti könyvtárból, mely nem odaváló, vagy használhatatlan. Még abban az esetben is, ha alig marad ott valami. Persze, így a 600 kötetes irányszám nem lesz meg, de nem is tartjuk fontosnak, hogy már a kezdetben meglegyen. Ha erre váránk, akkor még hosszú évekig nem csinálhatnánk meg az intézményesítést. Döbbenjen csak rá a helyi tanács, hogy milyen nagyok könyvtárának a hiányai. S orvosolja a bajokat, ahogy anyagilag bírja. Persze, a letéti rendszert továbbra is megtartjuk, sőt igazában most szeretnénk hivatásának magaslátára emelni. Nincs ok a panaszra, hisz összesen az állami költségvetési összeggel együtt ebben az évben 73 ezer forintot fordítunk a letéti és tanácsi kezelésbe adott könyvtárak állományának feltöltésére. Ebből az összegből 3000 kötet új könyv vásárolható, ami azt jelenti, hogy községenként kb. 150 kötet új, jó könyv. Persze, így is csak évek alatt jutunk el a kívánt alapállománynak, ez azonban kifogástalan anyag lesz.

Végezetül a járási könyvtárak problémáinak megoldását — a mi helyzetün-

ket alapul véve — az alábbiakban látom. (Persze, előre kell bocsátanom, nem sablonokra gondolok, hisz vannak olyan járási könyvtárak, ahol az adottságok, teljesítmények lényegesen jobbak, vagy gyengébbek.)

1. A három főnyi személyi állomány nem képes teljesíteni a megnövekedett feladatokat. Ezért a személyi állományt 4 főre kell emelni. (Ha a helyi olvasók száma 800-nál több és a járási könyvtárhoz tartozó községek száma is indokolja ezt.)
2. A jelenlegi könyvvállomány nem elegendő. Ha lehet, a szerzeményezési keretet úgy kell felemelni, hogy egy-egy olvasó évente legalább 2 új könyvet kapjon. (1500 olvasót alapul véve, 3000 kötet új könyv, pénzben 75 ezer forint.)
3. Nincsenek biztosítva a szabadpolcos kölcsönzési rendszer feltételei a járási könyvtárakban. Az 1961-es évben ezeket lehetőleg meg kell teremteni. (Könyvanyag, berendezés, könyvtárosok továbbképzése.)
4. A községi kezelésbe adás követelményei nincsenek arányban a szervezeti megoldásokkal. Biztosítani kell a meg-

felelő könyvanyagot, bútorzatot, helyiséget. (Ha területünkön azt akarnánk elérni, hogy az 1961-es évben a közsegésített könyvtárakban mindenütt meglegyen a 600 kötet, 6900 kötetre volna szükségünk, ami 172 ezer forint vásárlási keretet igényelne.)

5. Az olvasószolgálat korszerűtlen, meg kell vizsgálni hogyan lehetne gyorsítani a kölcsönzési eljárásokat.
6. A magasabb szintű letéti rendszer, mely a községek állományára épül, csak akkor életképes, ha a cseréket nagymértékben fokozzuk. A cserék lebonyolítása, az egységes népművelési feladatok, ismeretterjesztés stb. mind olyan igény, mely ma már a járások vonatkozásában sem képzelhető el megfelelő jármű nélkül. Ezt a problémát is fel kell ma már vetni, és a megoldást is meg kell keresni.
7. A törekvőbb vidéki könyvtárosok részére módot kell találni a továbbképzésre. Tudományos munka, könyvtári feladatok, tervezetek kidolgoztatása stb. Ilyen jellegű pályázatokat kellene kiírni, mely ösztönöznék őket. Erre a Könyvtártudományi és Módszertani Központ a hivatott.

Farkas József

Egy színvonalas vidéki kiadványról

Csak az öröm hangján szólhatunk a bácsalmási Járási Könyvtár nemrég megjelent kiadványáról, melynek címe: *A bácsalmási Vörösmarty Mihály Járási Könyvtár mezőgazdasági könyvvállományának katalógusa.* (VI, 75 old.)

Minden könyvtáros tudja, hogy az olvasók a könyvtárban található nívós cédulakatalógusok mellett könyv alakú katalógust is igényelnek, amelyet hazavihetnek, hogy belőle nyugodtan válogathassanak. Úgy látszik, ezen a téren a járási könyvtárak a kezdeményezők. A szentendrei Járási Könyvtár nyitotta meg a sort. Utána a bácsalmási könyvtár adott ki egyik falusi könyvtára számára sokszorosított katalógust. Erről meg is emlékezünk annak idején. Bíráló megjegyzéseinket felhasználta a könyvtár, és a most kiadott katalógusa már igen nagy fejlődést mutat az előzővel szemben.

A füzet egyik nagy erénye, hogy — bár csak sokszorosításban jelent meg —, szakszerű összeállítás, izléses kivitele vonzóvá teszi nemcsak az átlagolvasók, de a szakemberek számára is. (A kiadvány azonban szebb borítólapot érdemelt volna.)

A vidéki könyvtárak által kiadott bibliográfiák tartalmi szempontból sem mindig ütötték meg a kívánt mértéket, nos a bácsalmási könyvtár kitűnő lektorral gondoskodott, ezzel is biztosította a katalógus szakszerűségét.

A bácsalmási könyvtár teljes állományát füzetsorozatban kívánja kiadni. Amikor elsőként a mezőgazdasági irodalom kezdte a sort, jól választott. E könyvtárnak a mezőgazdasági irodalom népszerűsítésére, az állami gazdaságok könyvtárainak segítésére irányuló erőfeszítései eléggé ismertek. Egy mezőgazdasági vidéken működő járási könyvtárnak valóban nem lehet fontosabb feladata, a mezőgazdaság szocialista átalakulása idején, minthogy felkeresse a mezőgazdasági szakembereket, parasztolvasókat, felajánlva nekik szakirodalmát. A felkeresésnek, tehát az olvasói propagandának igen szerencsés módja, hogy katalógust adnak az olvasó kezébe, amelyből rögtön látja, mit találhat meg a könyvtárban.

Sok jó kezdeményezés indult már ki a járási könyvtárakból. Reméljük, hogy a bácsalmási könyvtár példáját is sokan követik.

Három könyvtár a szocialista munkabrigádokért

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ felkérte néhány üzem könyvtárosát, hogy írja meg a szocialista munkabrigádok segítése közben észlelt tapasztalatait. Beszámolóikból közlünk hármat. Kérjük könyvtárosainkat, hogy üzemi munkájuk megismertetése és a mozgalom kiszélesítése érdekében minél többen írjanak eddigi brigádmozgalmi munkájukról.

A BUDAPESTI MEZŐGAZDASÁGI GÉPGYÁRban eddig 15 brigád állt a versenyzők közé, és 7 már elnyerte a Szocialista Brigád címet. Mindegyik brigád vállalt kulturális felajánlást: közös színház-, mozilátogatásokat és rendszeres olvasást. Céljuk, hogy minden brigádtag beiratkozzék a könyvtárba. A lakatos műhelyiek 80%-a már könyvtári tag, és rendszeresen olvas.

„A még nem olvasó brigádtagok bevonására elhatároztuk — írja Setét Anna könyvtáros —, hogy részükre könyvtárismertető látogatást rendezünk. Minden brigádot felkértünk, hogy munkaidő után — teljes létszámmal látogassa meg a könyvtárat, ahol szépirodalmi és műszaki szakkönyveket találhatnak. A brigádtagok közül többen készültek szakvizsgára, és ezért a kevés példányban meglevő Szandtner: Géplakatos-ismeret c. könyvet több példányban is beszereztük.

A vidéki dolgozók nagy gondot jelentenek. Annyit azonban már náluk is sikerült elérni, hogy ők is elvisznek egy-egy kiskert-gondozással foglalkozó mezőgazdasági könyvet. Igyekszünk — a brigádmozgalom segítségével — a műszaki könyvekre is felhívni figyelmüket.

Üzemünkben most már gyakran beszélnek, vitatkoznak a könyvekről. Nem egyszer előfordul, hogy amikor átmegegyek az üzemem, megszólít egy-egy dolgozó és könyvek után érdeklődik. Úgy érzem, e változáshoz a szocialista brigádmozgalom is nagyban hozzájárult.”

A G. DEJ HAJÓGYÁR könyvtárosa, Hirsch elvtársnő is hasonló tapasztalatot szerzett. Ő lent járt az Öntödében. Egyik olvasójának mutatott néhány új könyvet. Nemsokára embergyűrű vette körül — „mert ők is szívesen olvasnának jó könyveket...”. Az itt dolgozó szocialista brigád elvállalta, hogy az öntőműhely összes dolgozóját megnyeri a könyvtári beiratkozás és olvasás gondolatának.

Nagyon hasznos elbeszélgetni az üzemekben a szocialista munkabrigádok tagjaival. Csak a könyvtáros szűkrezabott idejével van baj. — Ezért lenne helyes kérni a szakszervezeti bizalmiak és egy-egy régebben olvasó szakmunkás, vagy a brigádvezető segítségét, hogy ők hozzák el munkatársaikat a könyvtárba. Mert még ebben a nagy gyárban is a 33 brigádból csak 3 brigád vállalt rendszeres könyv-olvasási felajánlást. A könyvtár most számba veszi azokat a brigádtagokat, akik már régebben olvasói a könyvtárnak. Az ő segítségükkel szeretnék a brigádok többi dolgozóját is bevonni az állandó olvasók táborába. A már olvasó brigádtagok személyi lapja, könyvtári nyilvántartó kartotékja gondosan meg van jelölve. Ezenkívül olvasmányaikat is feljegyzik, és így a könyvtáros szemmel kísérheti és segítheti a brigádtag fejlődését. Hirschné állandó kapcsolatban áll az ü. b. versenyfelelősével, és tőle tudja, hogy a brigádok zöme kulturális felajánlásában közös mozi-, színház- és múzeumlátogatást vállalt. De van olyan terv is, hogy a brigád külpolitikai eseményekről (pl. N. Sz. Hruscsov utazásairól stb.) tart rendszeres vitát. A könyvtár vállalta, hogy állományával és folyóirataival segítséget nyújt a felajánlások teljesítéséhez.

A BUDAPESTI KONZERVGYÁR szakszervezeti és műszaki könyvtárosa, Szabó Pálné 56 brigád versenyeről számol be. Statisztikát vezet a brigádtagok könyvtárlátogatásairól: melyik brigádból, mikor, hány személy keresi fel a könyvtárat, és mik a problémáik. Levelet írt a brigádvezetőkhez az olvasás lehetőségeiről, a levélben felajánlotta a könyvtár segítségét. Már 10 brigád olvas rendszeresen és teljes létszámmal, közöttük az anyagmozgató segédmunkások váltak a legjobb olvasókká. A ládatelep női brigádja elolvasta, és a könyvtáros segítségével megvitatta Fehér Klára: Idenen víztűkör c. regényét.

Szabó Pálné szeptembertől kezdve havonta egy-egy üzembrészlagn tematikus könyvkiállítást rendez. A vitrinben kiállított könyveken és könyvborítólapon kívül, ajánló füzetkatalógust is készített a kiállítás mellé.

Az emelkedő könyvtári és könyvvásárlási forgalom igazolja a brigádmozgalom kulturális vállalásainak rendkívüli hasznosságát.

EGY KÍSÉRLETEZŐ MAGYAR KÖNYVTÁR

KATALÓGUSOK ÉS A LETÁR ÚJ TECHNIKÁJA A GORKIJ KÖNYVTÁRBAN

A könyvtári munka feltételei oly mértékben megváltoztak az utóbbi évtizedekben, hogy a hagyományos, örökölt módszerekkel egyre kevésbé tudunk célt érni. Szaporodó könyveinket nem bírják befogadni raktáraink, áttekinthetővé tételükre, feltárásukra nem elég finomak eddigi katalógusaink, sem gyors forgásukat, sem biztonságukat nem garantálják a régi eljárások. Így kapnak köreinkben egyre nagyobb szerepet a technikai problémák is. Lapunk már külön cikksorozatot szentelt ennek a kérdéskörnek „Modern könyvtártechnika” címmel. De természetesen kollégáink ismeretei nem korlátozódnak a *Könyvtáros* idevágó cikkeire, hisz forgatják tájékozódás végett a külföldi lapokat is. Mindenki megfigyelheti, hogyan gazdagodnak tartalomban, tájékozottságban évről évre az ilyen jellegű viták.

És mégis bevallhatjuk, hogy aránytalanul túlteng az elmélet, kísérletezés alig folyik. Sok mindenről tudunk, viszont amit tudunk, nemigen alkalmazzuk. Az újítómozgalom sem tudott kellően kiszélesedni. Ezért kell általános örömmel üdvözlőnünk az olyan vállalkozásokat, amelyek az új megoldások kipróbálására irányulnak. Az Állami Gorkij Könyvtárban évek óta igen érdekes kísérletek folynak, legfőbb ideje, hogy beszámoljunk róluk. Értékelnünk kell az eddigi munkát, de talán még fontosabb a másik cél: ösztönözni szeretnénk a többi könyvtárat is hasonló kezdeményezésekre.

Az Állami Gorkij Könyvtár kísérletei elsősorban az állománynyilvántartás, az olvasószolgálati technika és a raktári férőhelyhiány problématerületeire irányultak — ebben a csoportosításban fogjuk mi is ismertetésünket összefoglalni.

Katalógus címlapfényképekből

A mai Gorkij könyvtár három külön könyvtár (az MSZT könyvtára, a régi Gorkij-fasori orosz könyvtár és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár szovjet részlege) egyesítéséből jött létre. Az összeolvasztandó könyvanyag megmaradó része is (a párhuzamos példányokat nem mind tartották meg) meghaladta a 45 000 kötetet. Még döntőbb módon esett latba, hogy a katalógusok 1956-ban jórészt megsemmisültek. Nem kell magyarázni, hogy ilyen könyvmennyiség feldolgozása milyen feladatot jelentett, a hagyományos

módszerekkel hosszú évekre húzódott volna el a munka. Keresni kellett olyan megoldást — még ha ideiglenes jellegű is —, amely lehetővé teszi, hogy az állomány minél hamarabb hozzáférhető legyen az olvasóknak. Így vetődött fel a címlapfényképezés gondolata.

„Laikus” ötletként több alkalommal felerült már az utóbbi évtized folyamán az a gondolat, hogy nem lehetne-e a címlapot lefényképezni, s a fényképet használni katalóguslapként, hiszen a legfontosabb adatok ott együtt vannak. Később arról is halottunk, hogy külföldön a fényképes katalógus hasonló esetekben több helyütt bevált. (Számunkra legismertebb a berlini *Központi Pedagógiai Könyvtár* vállalkozása volt, amelyet 600 000 kötetnyi feldolgozatlan állománya kényszerített a technikai reformra.) De a hazai kísérletre a Gorkij Könyvtár szánta el magát.

Meg kell jegyezni, hogy a szovjet könyvek nagymértékben alkalmasak a fényképezésre. A Szovjetunióban — éppúgy mint nálunk is — kötelező előírások érvényesek a címlapra vonatkozólag, vagyis a kiadók önkényének nincs tere, messzemenő egységesség érvényesül.

A Gorkij Könyvtár a könyvek fényképi feldolgozásához 1957 elején fogott hozzá. A nagy könyvtömeg, a 46 000 kötet két éven belül elfogyott, ami a megszokott feldolgozási ütemhez mérten komoly teljesítmény, s a módszert feltétlenül igazolta. (Egyidejűleg természetesen az új beszerzéseket is feldolgozták.)

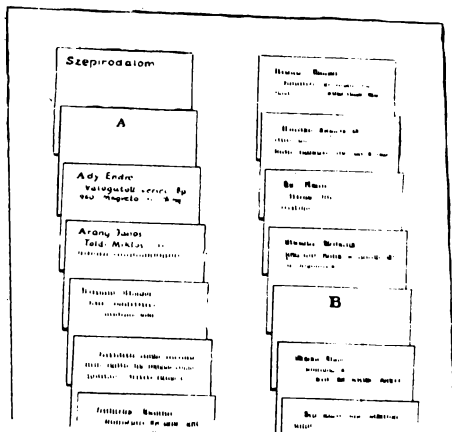
A cédula mérete a normális katalóguscéduláé, $7,5 \times 12,5$ cm lett. Ennek jobb oldali felére került a címlap képe kicsinyítve, a bal oldalt a kiegészítések részére tartották fenn. Ilyen kiegészítések:

1. Fényképes katalóguscédula Gorkij Könyvtárban

képezést, ugyanezt az alapcédulatömeget átrendeztik szakrendbe, megint szétterítik stb., s most a *szakcatalogus* kötetének lapjait kapják meg ugyancsak fényképi úton. Természetesen a cédulák a szóban forgó technikával bármily csoportosításban (pl. nyelvek szerint is) elrendezhetők, s köteté alakíthatók.

3. A zsindelyes lerakás sémája

A *kézikönyvtár katalógusa* ezzel a rendszerrel már kész. Ezen ki lehetett próbálni a folyamat összes fázisait, most már általánosítani lehet az eljárást. Nyilvánvaló, hogy az állományról a kötetkatalogus csak később készülhet el, de már folyik az alapcédulák visszamenőleges írása (rekatalogizálás). Reméljük, hogy nem hosszú idő múlva a könyvtár az egész anyagát összesítve tudja feltárni.

Az ismertetett zsindelyes módszer alkalmazásával készül az alapcédulákról az egyedi *leltár* (címleírás) is. Ehhez a cédulákat a jelzetek rendjébe rakják, majd — takarékosági okokból — közvetlenül *papírra* fényképezik. (A leltárból ui. csak egy példány szükséges, felesleges lenne filmet pocsékolni. Igaz, hogy így a szöveg fekete alapon fehér színben jelentkezik; de a leltár ritka használata mellett ez a körülmény nem lényeges.)

Hatásában azonban az új rendszernek az a legnagyobb eredménye, hogy teljesen új lehetőségeket teremt a könyvtári *kiadványok* tekintetében.

A fenti módon összerendezett cédulákról ui. nem csak fényképeket lehet készíteni, hanem sokszorosító lemezt is, amiről rotaprinten (offset-gépen) akár több ezres példányban készülhetnek a levonatok. Ezt az eljárást az amerikai

könyvtárak már évek óta alkalmazzák, mert

a) megtakarítják vele a címek lemásolását,

b) a leírt szöveg igen munkaigényes korrektúráját és javítását,

c) a szedést,

d) a szedés korrektúráját, amely megintcsak igen lassú és fárasztó munka.

A fenti előnyök következtében a kiadvány rendkívül *gyors* és *olcsó* válik. Nos, lássuk, milyen eredményeket ért el eddig a Gorkij Könyvtár.

Az alapcédulákat nyelvek, s azon belül szakrendbe osztva elkészíti a havi *gyarapodási jegyzékeket* (l. a 4. sz. ábrát). Ezek a hónap lezárása után *tíz napon belül* feltétlenül kézben vannak. A gyarapodási jegyzékeket részben előfizetők kapják, részben számonként árusítják. Minden könyvtáros tudja, milyen előny, ha beszerzéseiről tájékoztatni tudja, s ily gyorsan (nem hónapok múlva) tudja tájékoztatni olvasóit.

De a havi jegyzékek felgyűltével használatuk nehezkessé válik. Ezért a féléves anyagot a könyvtár újra összeosztja, s *féléves gyarapodási jegyzéket* is ad ki, majd az éves gyarapodásról *éves* jegyzéket. Mindezt külön kézirat, szedés, korrektor stb. nélkül!

Ezekután gondolatban térjünk vissza a katalógusokhoz. A könyvtárnak az a terve, hogy idővel egész anyagáról nemcsak belső használatra készít kötet alakú katalógust, hanem azt *ki is adja*. Így a Gorkij Könyvtár katalógusa egyéb könyvtárakban (vidéken is!) hozzáférhető lesz, sőt bárki meg is vásárolhatja. Az alapkiadványhoz évenként pótfüzeteket jelentetnek meg, majd ezek felszaporodásával időnként az egész anyagot megint összeolvasztják, vagyis új *összkatalógust* bocsátanak közre. Ezzel az állandó összezezással valósul meg a *kötetalak és a cédularendszer előnyeinek az egyesítése*.*

Allománystatisztika lyukkártyával

Az eddigiekben az alapcédula kapcsán még nem említettük azt, hogy Hollerith-rendszerű lyukkártya hátoldalán készül. Természetesen hófehér kartonból gyártott lyukkártyán, hogy a szöveg élesen legyen fényképezhető.

A Hollerith-kártyát a vállalati életből vette át a könyvtári gyakorlat, s ma már

* Felhívjuk olvasóink figyelmét, hogy egyes további részletek tekintetében útbaigazítást ad Barabási Rezsőnek a könyvtár igazgatójának a *Magyar Könyvszemle* f. évi 1. számában megjelent cikke: *Gyarapodási jegyzékek és kötetkatalogusok gyors és olcsó megoldása Hollerith és foto módszer kombinálásával*.

több vonatkozásban hasznosítja. A *Könyvtáros* 1958. évi 8. számában mi is irtunk róla, ezért ismertetésére nem térünk ki. Csak annyit jegyzünk meg, hogy a 80 jelozslap bőségesen elegendő arra, hogy rávigyük a cédulára a mű szerzőjét, raktári jelzetét, nyelvét, műfaját, szákszámát, árát stb. A lyukakkal rögzített adatok alapján a cédulákat gépi úton lehet tetszőleges sorrendbe rakni. (A rendező gép pl. a Gorkij Könyvtár egész évi gyarapodását 2 óra alatt osztja betűrendbe.) A gépi berendezésnek főleg az összesített jegyzékeknél lesz nagy jelentősége. De hasonlóan fontos az a körülmény, hogy a Hollerith táblázó gép az adatokat összezezni is tudja, így az éves cédulakötegből a legkülönbélebb keresztszettekben lehet az adatokat megkapni. Ma a könyvtárak az állománystatistikát még nagy, lepedőméretű ívek párhuzamos oszlopainak fáradtságos összeadásával kapják meg. A Hollerith-gépek töredékidő alatt végzik el ezt a nagy munkát, amellet az adatok ugyancsak rövid idő alatt ellenőrizhetők is.

Ezek szerint a Gorkij könyvtári alap-cédula nemcsak a sokféle katalógushoz, kiadványhoz, hanem az állománystatistika legkülönbélebb céljaira is felhasználható. Fokozza a rendszer előnyét rugalmassága, az, hogy az adatsoportok tetszőleges kapcsolása által a statistikát finomítani lehet, kombinatív kérdésekre is könnyen választ nyerhetünk. A Hollerith statistikával nemcsak azt lehet megmondani, hogy az állomány hogy oszlik meg egyrészt nyelvek, másrészt szakok, harmadrészt kiadványfajok stb. szerint. Hanem azt is, hogy pl. az egyes nyelveken belül milyen a szakmegoszlás, vagy az egyes szakokon belül milyen a nyelvi megoszlás. Vagy pl. mibe kerültek az orosz könyvek és mibe a franciák? Mit költött a könyvtár politikai irodalomra? És így tovább.

Nem hallgatva el, hogy a Gorkij Könyvtár még csak elején áll a választott útnak, szeretnénk leszögezni próbál-

CSAKNEM 1200 ÚJSÁG, FOLYÓIRAT JÁR több mint 100 000 Ft értékben a budapesti kerületi Szabó Ervin könyvtáraknak. Könyvtáraként átlag 26 féle, megoszlás szerint: naplapok, politikai, irodalmi, képes szórakoztató, természettudományos, műszaki, művészeti, testnevelési lapok, sőt a külterületi könyvtáraknak meggazdaságiak is. Ezenkívül a kisebb nagyobb gyermekek számára szóló gyermekfolyóiratok. Sajnos a Szabó Ervin könyvtáraknak csak harmadrésze rendelkezik megfelelő, külön olvasóhelyiséggel (17 könyvtár). Kisebb olvasóhelyisége kilenc könyvtárnak van. Tizenegy helyen a kölcsönző előterében lehet lapot olvasni, viszonylag nyugodt körülmények

ÁLLAMI GORKIJ KÖNYVTÁR

ГОСУДАРСТВЕННАЯ БИБЛИОТЕКА ИМ. ГОРЬКОГО
 Képzési Budapesti V. Mészáros utca 11. Főkönyvtár Budapesti V. Gorkij t. 48. sz. 41.
 Telefon: 180 423 143 193. Főkönyvtár Budapesti V. Gorkij t. 48. sz. 41. Telefon: 128 070. Képzési: 428 143

GYARAPODÁSI JEGYZÉK

1958. JÚLIUS

Orosz nyelvű könyvek . . . 1 - 7 old.
 Magyar nyelvű könyvek . . . 7 - 15. "
 Kézírtmányok . . . 5. "

A * jelű könyvek csak az olvasóteremben használhatók.

A jobb sarokban kösült szám a könyv helyrajzi száma. Ahol a betű megjelöli a számszámot (pl. B 21946), a központi könyvtárban lévő könyvről van szó, megfordítva pedig (pl. 3745 B) a filialkönyvtár könyvről.

OROSZ NYELVŰ KÖNYVEK

1. ÁLTALANOS MŰVEK

Библиограф

МОНДРА П. В. и др. Библиограф. указатель. [Предисл.] Д. И. Деулова. М. 1959, Изд. Вост.-Зап. Лексик., 38 с., 1 табл. /Литературно-научный труд. B 25819

МОНДРА П. В. и др. Библиограф. указатель. [Предисл.] Д. И. Деулова. М. 1959, Изд. Вост.-Зап. Лексик., 38 с., 1 табл. /Литературно-научный труд. B 25819

КАНДИЛЬ, Борис Львович: Путеводитель по библиографии и справочникам по литературоведению и худож. лит. Предисл. М. П. Алексеева. М. 1959, ГИИ, им. М. Э. Салтыкова-Щедрина. 443 с. B 25787

КАНДИЛЬ, Борис Львович: Путеводитель по библиографии и справочникам по литературоведению и худож. лит. Предисл. М. П. Алексеева. М. 1959, ГИИ, им. М. Э. Салтыкова-Щедрина. 443 с. B 25787

КАНДИЛЬ, Борис Львович: Путеводитель по библиографии и справочникам по литературоведению и худож. лит. Предисл. М. П. Алексеева. М. 1959, ГИИ, им. М. Э. Салтыкова-Щедрина. 443 с. B 25787

4. Havi gyarapodási jegyzék (A jegyzék első oldala körülbelül fele magasságban van elvágva)

kozásainak elvi jelentőségét: technikai-
 lag is meg kell újulniok könyvtáraink-
 nak. Szeretnénk, ha a könyvtárak a vál-
 lalkozókedvre figyelének fel elsősor-
 ban. Ha ez az ismertetés — és folyta-
 tása — érzékeltetni tudja, hogy arány-
 lag szerény eszközökkel is milyen hord-
 erejű kérdések megoldásának lehet neki-
 vágni, elértük vele célunkat.

Sebestyén Géza

között. Nincs megfelelő helybenolvasási lehetőség tizenhárom helyen, és a két villamoskönyvtárban. Ezek a mozgási terület rovására próbáltak egy kisebb asztalt néhány székkal elhelyezni azok számára, akik minden körülmények között helyben akarnak olvasni. (Sz. E. K.)

AZ ÚJ SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁRAK KÖZÜL előreláthatólag az év végére megnyílik a XIV. kerület Kerepesi úti lakótelepen levő felnőtt és gyermekkönyvtár, valamint a XIII. kerületi Sallai Imre utcai gyermekkönyvtár. A Liszt Ferenc téri gyermekkönyvtár 1961. első negyedében kezdi meg működését. (Sz. E. K.)

Beszélő számok a szakszervezeti könyvtárakról

A tanácsi közművelődési könyvtárakhoz hasonlóan, a szakszervezeti könyvtárak is 1955-ben érték el — a könyvtárak számát és a kölcsönzött kötettségüket tekintve — a legnagyobb számszerű eredményeket. Azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a 6240 szakszervezeti könyvtár 1955-ben nagyrészt egészen apró műhely-, akna- stb. könyvtár volt. (A könyvtárak $\frac{2}{3}$ -ad része 500 kötetnél kevesebb állománnyal rendelkezett.) A számszerű fejlesztés túlhajtása azonban magával hozta, hogy ezekben a könyvtárakban a nyilvántartási és statisztikai munka nem érte el a kívánatos színvonalat. Ezért az akkori statisztikai adatokat (pl. az 1955-ben kölcsönzött 7 705 400 kötet könyvet) bizonyos fenntartással kell kezelni.

Az 1955-ös SZOT-határozat után megindult központosítás számszerűen csökkenést hozott ugyan (kis könyvtárak összevonása, állomány-nyilvántartás rendezése, a könyvtárakban kintlevő „holt” anyag bevonása stb. miatt), viszont megbízhatóbbá tette a közölt eredményeket. Az ellenforradalmi megtorpanás után egyenletes fejlődés mutatkozik a könyvtárak tevékenységében, ami ugrásszerűvé válik 1959-ben. Ezt elsősorban az újabb SZOT-határozat, a könyvtári munkának a kulturális munka első vonalába való állítása, az SZMT-könyvtárak létrehozása és azok egyre kiszélesedő tevékenysége eredményezte. A fejlődést az utolsó három év eredményei mutatják a legszemléletesebben.

Az adatok a következők:

év:	a könyvtárak száma
1957	4228
1958	4969
1959	5411

A fejlődés egészséges voltát bizonyítja, hogy az 1955-ös 650-nel szemben 1959-ben az átlagos kötettség 874 volt. Amellett az 5411 nagyrésze hálózatba bekapcsolt, rendszeres letéti cserében részesülő, ténylegesen kölcsönzést folytató könyvtár.

A könyvállomány alakulása már nem minden tekintetben kedvező.

Év:	Könyvállomány:
1957	3 703 570
1958	3 912 000
1959	4 730 410

Bár az 1955-ös több mint 4 milliós könyvállomány 1957-re erősen lecsökkent és csak az elmúlt évben haladta túl az eddigi legmagasabb szintet, az olvasók ellátását mégis javulónak kell minősíteni (a forgalom adatai igazolják ezt). A csökkenés ugyanis egyrészt a fölös anyag bevonásából (a szakszervezeti könyvtárak még a tanácsiaknál is jobban telítettek voltak elavult és fölös állománnyal), másrészt abból származott, hogy a központi könyvtárak által feldolgozásra bevont állomány nem szerepelt a jelentésekben.

Év:	Olvasók száma:
1957	682 000
1958	621 900
1959	821 969

Az olvasók számának 1958-as csökkenését a központi könyvtárak tevékenysége nyomán pontosabbá vált nyilvántartásokban kell keresni. Az SZMT-könyvtárak létrejötte pedig természetesen azzal járt, hogy vidéken is növekedett az újra életrekelő szakszervezeti könyvtárak száma, ami magával hozta az olvasók számának országos növekedését is. Jelenleg a dolgozók 32,6 %-a olvas a szakszervezeti könyvtárakban (1957-ben 30,4%).

Év:	Kikölcsönzött kötetek száma:
1957	4 933 000
1958	6 516 100
1959	9 227 686

Az emelkedés indokolt és egyenletes. A szakszervezeti könyvtárak 1959-ben érték el az eddigi legjobb kölcsönzési eredményeket. A közel 3 millió kötetes forgalomemelkedésben nagy része van az SZMT-könyvtárak létrejöttének. Ezekben a számokban éppúgy bent van a központi könyvtárak munkatársainak erőfeszítése, mint a társadalmi munkás könyvtárosok ezreinek odaadó munkája.

Noha a forgási sebesség az 1957-es 1,33-ról a múlt évben 1,95-re emelkedett, az egy olvasó által kölcsönzött könyvek száma pedig 7,2-ről 11,2-re, ami mindenképpen javuló könyvtári munkára utal, ezek a számok mutatják a szakszervezeti könyvtárak feladatait is. Tovább kell növelni az olvasók számát, jó állománygyarapítással biztosítani a kellő válasz-

tékot és a propagandamunka fokozásával az állomány minél jobb kihasználását.

Ezekután nézzük meg kicsit részlete-

Szakszervezetek	Könyvtárak száma	Könyv-állomány	Olvások száma	Kölcsönzött kötetek száma
Ipari	1758	2 393 330	487 133	6 000 076
Közlekedési	276	545 320	103 047	1 448 625
Alkalmazotti	2556	1 317 000	164 701	1 284 575
Mezőgazdasági	821	474 760	67 088	494 410
1959. év összesen:	5411	4 730 410	821 969	9 227 686

Az egyes csoportokhoz magyarázatul annyit, hogy a közlekedési szakszervezetekhez számítottuk a közlekedésieket, postásokat és vasutasokat, az alkalmazottihoz a helyi ipari, a kereskedelmi, a közalkalmazott, a művészeti, az orvos-egészségügyi és a pedagógus szakszervezeteket, a mezőgazdaságihoz a MEDOSZ-t. A többi szakszervezet (vasasok, építők, bőrösök, nyomdászok, textilesek stb.) az ipari csoporthoz került.

Az egy dolgozóra eső könyvek számát tekintve nincs nagy különbség az egyes csoportok között (ipar 1,94, közlekedés 1,73, alkalmazott 1,85, mezőgazdaság 1,77, átlagban 1,87). Már nagyobb az eltérés, ha az egy olvasóra jutó könyvek számát hasonlítjuk össze. Míg az iparban 4,91, addig a mezőgazdasági dolgozók szakszervezetében 7,07, az alkalmazotti szakszervezet könyvtáraiban 7,99 kötet jut egy olvasóra. Ez arra mutat, hogy az utóbb említett szakszervezetek könyvtáraiban sokkal jobb az olvasók ellátottsága, ami abból adódik, hogy kevés az olvasó. Míg az ipari szakszervezetek a dolgozók 39,6, a közlekedésiek 32,8%-át vonták be a könyvtárak olvasói közé, addig az alkalmazotti szakszervezetekben csak a dolgozók 23,2, a MEDOSZ területén 25% a könyvtári olvasó.

Az ipari és közlekedési szakszervezetek könyvtárainak eredményesebb mun-

sebben az elmúlt év eredményeit. Érdekes összehasonlításokat tehetünk, ha az adatokat a szakszervezetek csoportjai szerint bontjuk.

káját mutatja az egy olvasóra jutó kölcsönzött könyvek száma is. Ez a mutatószám az alkalmazotti és a mezőgazdasági szakszervezetekben alig haladja meg a másik két csoport mutatószámának felét. (Ipar 12,3, közlekedés 14, alkalmazott 7,8, MEDOSZ 7,4, átlag 11,2.) Az eddigiek alapján érthető, ha ebben a két csoportban a legrosszabb az állomány kihasználtsága is. Az ezt mutató forgási sebesség a következőképpen alakult: ipar 2,51, közlekedés 2,64, alkalmazott 0,97, MEDOSZ 1,04, átlagban 1,95.

Az egyes szakszervezeti csoportok és különösen az egyes szakszervezetek könyvtári munkájának értékelése ennél az adatközlésnél részletesebb elemzést tenne szükségessé. Az egyes szakszervezetek eltérő viszonyai nagyban befolyásolják a könyvtári munka lehetőségeit és eredményeit. A részletes elemzés alapján magyarázatot kapnánk sok olyan kérdésre, amelyeket ezek az adatok csak felvetnek. (Pl. az alkalmazotti szakszervezetek könyvtárainak 515-ös átlag kötettszáma a közlekedésiek 1970-esével szemben magyarázattal szolgálhat a gyengébb eredményekre stb.) és tanulságos könyvtárpolitikai, könyvtárszervezési következtetéseket vonhatnánk le. Szeretnénk, ha a fenti adatok közlése segítené ezen elemző munka megindulását.

A MAGNETOFON ISMERETKÖZLŐ LEHETŐSÉGEIT érdekesen használja fel a kecskeméti Megyei Könyvtár. A központi eseménynaptárak felhasználásával összeállítják az évfordulók anyagát, melyet aztán magnetofon szalagra vesznek és művelődési autó segítségével a kölcsönző helyeken leforgatnak. (P. T.)

NYOLC KIADVÁNYT JELENTETETT meg ez évben októberig a Könyvtártudományi és Módszertani Központ Módszertani Osztálya: *Eseménynaptár 1960., Felszabadulásunk 15 éves évfordulója a könyvtárakban, Módszertani levél (és bibliográfia) Lenin születésének 90. évfordulója alkalmából, Könyvtárak a szocialista brigádokért, A szocialista és népi demokráttikus országok nemzeti ünnepei, A szakszervezeti letéti könyvtárak alapállomány jegyzéke, A*

megyei könyvtárak feladatai a szakirodalom gyűjtésével és a szakirodalmi tájékoztatással kapcsolatban, Útmutatás a tudományos és szakkönyvtárak évi tervének elkészítéséhez.

Előreláthatóan még ebben az évben megjelennek: A műszaki-, a mezőgazdasági-, a természettudományos, az antiklerikális, a társadalomtudományi és az általános ismeretterjesztő irodalom népszerűsítéséről szóló útmutatók, továbbá az *Eseménynaptár az 1961. évre, A szabadpolcról, A szakszervezeti központi könyvtárak nyilvántartása, feldolgozó munkája, valamint az Állományvédelmi útmutató c. munkák.* (P. T.)

A „Fényképmásolatok előállítására mikrofilm-olvasó készülékekkel” címmel az előző számunk 744—745. oldalán közölt cikk első két képeinek aláírása tévedésből fordított sorrendben jelent meg.

A művelődésügyi miniszter 77114/1960. sz. utasítása a könyvtári kutatómunka szabályozásáról

A könyvtári kutatómunka eredményessége érdekében szükséges a kutatási tevékenység szervezettségének fokozása és eredményesebb ellenőrzése. Ennek érdekében a Művelődésügyi Minisztérium felügyelete alá tartozó általános tudományos könyvtárakban, tudományos szakkönyvtárakban, tudományági szakkönyvtárakban és megyei könyvtárakban (a továbbiakban: könyvtárak) folyó kutatások szervezését az alábbiakban szabályozom:

I.

Könyvtártudományi kutatások

1. A könyvtártudományi kutatómunka szervezettségének biztosítása és az esetleges párhuzamos kutatások elkerülése érdekében a könyvtárak a tervbe vett könyvtártudományi kutatási témáikat a tárgyévét megelőző és november 1. napjáig kötelesek bejelenteni az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ tudományos osztályának (a továbbiakban: KMK). A bejelentésnek tartalmaznia kell a kutatás részletes tematikáját és a tárgyévre szóló ütemezett munkatervét. A bejelentési kötelezettség valamennyi könyvtártudományi kutatási témára vonatkozik.

2. A bejelentések alapján a KMK a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtártudományi Bizottsága véleményének figyelembe vételével összeállítja a könyvtártudományi kutatómunka éves tervét és jóváhagyás végett felterjeszti a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárossztályához.

3. A kutatási tématervek összeállításánál s jóváhagyásánál előnyben kell részesíteni a könyvtár nevelőmunkájának továbbfejlesztését, az olvasók szocialista világnézetének alakítását, a termelési kultúra fejlesztésének elősegítését, a könyv- és könyvtárkultúra társadalmi összefüggéseinek vizsgálatát és a könyvtári munka korszerűsítését célzó kutatási témákat.

4. A jóváhagyott kutatási terv alapján az egyes könyvtárak munkatervében biztosítani kell ezeknek a kutatásoknak az elvégzését. A kutatómunka zavartalanágának biztosításáért a könyvtár vezetője felelős.

5. A munkatervben szereplő könyvtártudományi kutatómunkáról a könyvtárak minden év február 1-ig jelentést kötelesek küldeni a KMK-nak, amely ezek alapján elkészíti és a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárossztályához megküldi beszámolóját a könyvtártudományi kutatás helyzetéről.

II.

Nem könyvtártudományi kutatások

6. Azok a könyvtárosok, akik akadémiai, vagy más megbízás alapján, valamely nem könyvtártudományi témában kutatómunkát végeznek, ennek tematikáját és ütemtervét ugyancsak kötelesek minden év december 1-ig bejelenteni a KMK-nak. Ezeket a munkákat a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtárossztálya a Magyar Tudományos Akadémiával, illetve a megbízó szervvel egyetértésben egyénileg bírálja el és hagyja jóvá. A könyvtárossztály vezetője a KMK útján értesíti döntéséről a dolgozót.

7. A jóváhagyástól függően a könyvtárak munkatervében biztosítani kell a nem könyvtártudományi témák kutatását is. A kutatómunka ellenőrzését ebben az esetben a megbízó szerv a könyvtár vezetőjével együttesen végzi.

A munkatervben szereplő kutatómunka eredményeként létrejövő jelentés, tanulmány, disszertáció, stb. egy példányát a szerző (szerzők) a KMK archívuma részére köteles megküldeni abban az esetben, ha a mű kiadásra nem került, illetve nem esik kötelezpéldány-szolgáltatási rendelkezés alá.

III.

Kutatónap és egyéb kedvezmények

8. A könyvtárak munkatervében szereplő kutatómunkára kutatónap csak a 1033/1951. (XI. 24.) Mth. sz. határozat rendelkezései szerint adható. Az e határozat szerint kutatónap-kedvezményben nem részesíthető könyvtárosoknak a más könyv-

tárban, levéltárban stb.-ben levő anyag tanulmányozására fordítandó időt a könyvtár vezetője a témától függően a munkatervben, vagy esetenként engedélyezi.

9. Egyes indokolt esetben a művelődésügyi miniszter (a megyei könyvtáraknál a megyei tanács vb. elnöke) rendkívüli szabadságot engedélyezhet bizonyos kutatási feladatok elvégzésére oly módon is, hogy a szabadság időtartama részletekre elosztható legyen. A rendkívüli szabadságot a könyvtár vezetője útján kell kérni.

IV.

Vegyes rendelkezések

10. A könyvtárak munkatervében a kutatási témákat és a kutatásra fordítandó időt úgy kell csoportosítani, hogy azok az olvasók könyvigényeinek kielégítésével kapcsolatos állandó munkát ne gátolják.

11. Jelen utasítás nem vonatkozik a múzeumok, levéltárak és művészeti intézmények könyvtáraiban foglalkoztatott tudományos munkatársak közül azokra, akik tudományos tevékenységüket az adott intézmény feladatkörében fejtik ki (pl. régészet, művészettörténet stb.).

Budapest, 1960. szeptember 26.

*Aczél György s. k.,
a miniszter első helyettese*

ESEMÉNYNAPTÁR

WILHELM BÖLSCHÉ NÉMET TERMÉSZETTUDOMÁNYOS ÍRÓ 1861. JANUÁR 2-ÁN SZÜLETETT.

Bibliográfiái felsorolás „A könyvtáros” 1959. 6. számában.

LAMBRECHT KÁLMÁN TERMÉSZETTUDÓS 1936. JANUÁR 7-ÉN HALT MEG.

Lambrecht Kálmán: A magyar szelmalom. Bp. Hornyánszky ny. 1911. 64 old., — —: A magyar malmok könyve. Bp. Lampel, 1915. 99 old. (Iparosok olvasótára, 8—9.), — —: Herman Ottó élete. Bp. Egyetemi ny. 1933. 264 old. (Könyvbarátok kiskönyve), — —: Az őslények világa. Bp. Kultúra [1923] 254 old. — —: A Mount Everest ostroma. Bp. Világirodalom, 1924. 158 old. (A hat világérsz, 18.), — —: Az ősember elődei. (Az ősszállatok). Bp. Dante, 1927. 332 old., — —: Emberek, népek, nemzetek. Bp. Enciklopédia, 1927. 60 old. (A világ képekben), — —: Az ősvilági élet. Bp. Franklin, 1935. 210 old., — —: Az ősember. Bp. Dante [1937] 374 old. — —: A világirodalom anekdotáinakcse. Szerk. — — és Varró István. Bp. Világirodalom, 1922. 1—2 k.

SINCLAR LEWIS 1951. JANUÁR 10-ÉN HALT MEG.

Sinclair Lewis: Ez nálunk lehetetlen. Ford. Bálint György. Bp. Athenaeum [1936] 371 old., — —: Dollárcápák. Ford. Németh Andor, stb. Bp. Pantheon, 1938 271 old., — —: Művészek. Ford. Bálint György. Bp. Athenaeum [1937] 353 old., — —: Wrenn urunk. Ford. Benedek Marcell. Bp. Athenaeum [1931] 300 old. (Athenaeum kvttár, 11. 2.), Királyi vér. Ford. Bányász György. Bp. UMK. 1956. 354 old., — —: Arrowsmith. Ford. Schöpflin Aladár. Bp. Európa, 1956. 550 old., — —: Fő utca. Ford. Schöpflin Aladár. Bp. Táncsics [1958] 558 old. (Táncsics kvttár, 6.), — —: Ekner Gantry. Ford. László Ferenc. Bp. Nova [1947] 412 old., — —: Dodsworth. Ford. Szinnai Tivadar. Bp. Európa, 1958. 461 old. (S. L. Művei), — —: Babbit. Ford. Balabán Péter. Bp. Európa, 1958. 414 old. (S. L. Művei).

FRANCIS BACON, ANGOL FILOZÓFUS 1561. JANUÁR 22-ÉN SZÜLETETT.

Francis Bacon: Novum Organum, I. és Új Atlantis. Ford. Csatlós János és Sarkady János. Bp. Művelt Nép Kvk. 1954. 127 old. (Filozófiai kiskvtár.)

Thomas Macaulay: Lord Bacon. Bp. Franklin, 1876. 185 old. Macaulay: Tudósok, Machiavelli, Bacon, Ranke. Ford. Saigó Ernő. Bp. Réval [1924] 328 old. (Világkvttár, 40.), Sándor Pál: A két Bacon. Bp. Faust [1941] 30 old. (Faust kis könyvei) C. I. Gullian — I. Banu: Morus—Bacon—Hobbes—Locke. Ford. Bodor András. Bukarest—Bp. Művelt Nép Kvk. [1953] 189 old.

ILJA ERENBURG 1961. JANUÁR 27-ÉN TÖLTI BE 70. ÉLETÉVÉT.

Ilja Erenburg: Amerikában. Ford. Gergely Viola. Bp. Athenaeum [1947] 72 old., — —: Babeuf és az egyenlők. Ford. Gárdos Mária. Bp. Rekord, 1937. 269 old., — —: A békeéért Bp. Szikra, 1951. 335 old., — —: Éjjel-nappal, éjjel-nappal. Ford. Marton Sándor. Pozsony, Prager, 1938. 258 old., — —: A spanyol hadszíntérről jelent. Ford. Prager Imre. Pozsony, Prager, 1938. 153 old., — —: A német. Bp. Szikra, 1945. 26 old., — —: Az emberek élni akarnak. Ford. Neményi Ödön. Bp. Szikra, 1955. 189 old., — —: A béke útja. Ford. Neményi Ödön. Bp. Szikra, 1953. 155 old., — —: Emlékezzetek. Ford. Virág Vera. Bp. Az orosz könyv, 1948. 156 old., — —: Japáni jegyzetek. Ford. Bárándi Komor Vilma. Bp. Európa, 1957. 74 old. (Modern kvttár, 5), — —: Párizs bukása. Ford. Benamy Sándor. Bp. UMK. 1954. 584 old., — —: Vihar. Ford. Lányi Sarolta. Bp. UMK. 1954. 754 old., — —: Kilencedik hullám. Ford. Lányi Sarolta. Bp. UMK. 1955. 741 old., — —: A kommunár pipája. Ford. Görög Imre. Bp. Magyar helikon, 1959. 101 old., — —: Olvadás. Ford. Wessely László. Bp. UMK. 1955—1956. 1—2 k., — —: Öt ország. Bp. Szikra, 1950. 55 old., — —: A teremtés második napja. Ford. Csuka Zoltán. Bp. UMK. 1956. 601 old.

A betegek könyvellátása a kaposvári kórházban

A megyei könyvtárak többsége emberbaráti megfontolások alapján és az élet teremtette igények nyomán már évekkel ezelőtt telepített fiókkönyvtárakat a megyei székhelyeken működő kórházakba. E könyvtárak tervszerű fejlesztése, folyamatos könyvellátása, szakmai irányítása és ellenőrzése azonban aligha tekinthető megoldottnak, mert a létesítés tényén kívül a telepítő könyvtárak hosszú ideig nem sok figyelmet fordítottak fiókkönyvtáraikra, noha ezt a szociális kötelezettségen túl gyógyászati és könyvtárpropaganda tényezők is indokolták tették.

A kórházi könyvtárak gyenge mérvű fejlesztésének fő oka, hogy az oda kihelyezett könyveket a könyvtárosok „elveszetteknek” tekintették, mivel egészségügyi és egyéb szempontok miatt még a nem fertőző osztályokra kihelyezett könyveket sem ajánlatos a könyvtári forgalomba visszavonni. Érthető tehát, hogy könyvtári könyvellátásunk mostohább esztendeiben a könyvtárosok nehezen szánták rá magukat nagyobb mennyiségű jó könyv „örökös” kihelyezésére, és többnyire fölös példány anyagukból állították össze a kórházi könyvtárak állományát. Ilyen körülmények között nem lehetett a könyv gyógytényező. Gyógytényezőként csak azok a könyvek jöhetnek számításba, amelyek érdekességükkel, művészi erejükkel elvonják a beteg figyelmét betegségéről, életkedvét fokozzák, kedélyét frissítik, gyönyörködtetik.

A mi társadalmunkban, amely oly sok figyelmet és anyagi áldozatot fordít a beteg dolgozók talpraállítására, majdnem halaszthatatlan kötelezettség a kórházi betegek szervezett könyvellátásának megoldása, annál is inkább, mert egymásra létesülnek kórházak a járási székhelyeken, szanatóriumok a falusi kastélyokban, így a betegek könyvellátása egyre inkább járási könyvtári feladattá is válik.

Az igények illusztrálására megemlítem, hogy a kaposvári megyei kórházban minden különösebb propaganda tevékenység nélkül az ápoltnak mintegy egyharmada vette igénybe a könyvtárt, és 1959-ben 17 047 kötetet kölcsönzött.

Emellett nem hanyagolható el az a szempont sem, hogy a hosszabb-rövidebb ideig ágyhoz kötött betegek az új olvasók toborzásának gazdag lehetőségét adják. A kaposvári kórházban 1959. év folyamán kerek számban 23 500 beteget kezelték, akik között igen sok munkás és paraszt ápoltnak volt. A kórházakban olyan emberek is könyvet vesznek kezükbe, olyan dolgozók is kedvet kaphatnak az

olvasásra, akiket mindennapi propagandánk eddigi eszközeivel nem tudunk megnyerni könyvtári olvasónak, sőt általában olvasónak sem. Előfordult, hogy könyvtárainkban azért jelentkezett fel-nőtt olvasó könyvrét, hogy a kórházban megkezdett olvasmányát befejezze. Számatalan eszközzel — pl. a könyvekbe ragasztott cédulával, könyvjelzőkkel — fel lehet hívni a betegek figyelmét arra, hogy felépülésük után is olvassanak lakóhelyük tanácsi, vagy szakszervezeti könyvtárában.

Kaposvárott a Megyei Könyvtár már 1952-ben fiókot létesített a megyei kórházban. A könyvtár induló állománya szám és összetétel tekintetében gyenge volt. A könyvtárosi tisztelet egy nagyon elfoglalt ápolónő látta el hivatali megbízással, társadalmi munkában egészen minimális tiszteletdíj ellenében. Az olvasási eredmények gyengék voltak, de a körülményekhez képest mégis biztatóak. 1958-ban átszerveztük kórházi fiókkönyvtárunkat. Megerősítettük némiképpen a könyvvállományt, osztályonként külön részlegeket hoztunk létre. Csak két osztályt nem kapcsolunk be a könyvellátásba: a szülészeti osztályt, ahol gyors a betegcserélődés és így alig van könyvigény, valamint a gyermekosztályt, ahol túlterheltségükre hivatkozva az ápolónővérek ez ideig nem vállalták a kölcsönzömunkát.

A fiókkönyvtár irányítását a főápolónővér látja el. Tiszteletdíja havi 150 Ft. Minden osztályon egy ápolónő végzi a könyvtárosi teendőket társadalmi munkában. Évente egyszer 100—120 forint jutalomban részesítettük őket. Egyes osztályokon, pl. a tbc-osztályon, eredményesen működő önkéntes segítő társ kölcsönöz. A fiókvezető főápoló gondoskodik a könyvvállomány belső cseréjéről (természetesen a fertőző osztályok könyvanyaga mozdíthatatlan, nem cserélhető), ő irányítja és ellenőrzi a belső hálózat működését, és havonta jelentést ad a városi fiókhálózat vezetőjének.

A fiók könyvvállományát folyamatosan — de nem az igényelt mértékben — bővítettük. Jelenleg 522 kötet kihelyezett anyaggal és kb. ugyanekkora saját állománnyal működik a fiókkönyvtár. A szükséglet legalább 1500—2000 kötet lenne. A könyvvállomány összeállítására gondos körütekintést, figyelmet kíván, helyenként még a könyvek súlyára is tekintettel kell lenni. Az egyes osztályokon a könyvvállomány összeállításánál olyan orvosi követelmény jelentkezett, hogy általában derűs tartalmú könyveket adjunk a betegek kezébe. A tüdősebeszet

főorvosa a szórakoztató szépirodalom mellett olyan könyveket is igényelt, amelyek „egyes esetekben a betegek szakmai átképzését segítik”. Az osztályok többségének könyvanyagában helyet kaptak politikai tartalmú, mezőgazdasági és műszaki szakkönyvek, valamint ismeretterjesztő művek is, bár ezek kölcsönzési forgalma egyelőre elenyésző. Ebben része van e könyvek minőségének is.

Az állomány növekedésével egyre nagyobb gondot okoz a könyvek elhelyezése. Foglalkozunk azzal a tervvel — az anyagi fedezet biztosításától függően —, hogy minden osztályt ellátunk fehérre festett, a kórházi folyosókon elhelyezhető könyvládákkal, amelyek felírataikkal is propagálnák a könyvtárt, és feltehetően fokozná az igénybevételt.

A kórházi könyvtárak helyes és korszerű működtetéséhez elengedhetetlen a telepítő könyvtár és az orvosok megértő, egymást támogató kapcsolata. A kaposvári kórház több főorvosa valóban tiszteletre méltó figyelmet fordít osztálya könyvtárának körülményeire, ellátottságára, működésére és kapcsolatot tart a megyei könyvtárral. Városi részlegünk vezetője időnként meglátogatja az osztálykönyvtárosokat, és szakmai tájékoztatásokkal látja el őket. A kórház egyik könyvtárosa egyhetes továbbképző tanfolyamunkon is részt vett.

A kórházi betegek szervezett könyvtári ellátásával kapcsolatosan számos szervezeti és módszertani kérdés vár megoldásra. Máris időszerű azonban annak eldöntése, hogy a kórházi fiókkönyvtárak könyvforgalmi adatai szerepeljenek-e a statisztikai nyilvántartásokban. Statisztikailag olvasónak tekinthető-e a hosszabb-rövidebb ideig olvasó kórházi beteg? Véleményünk szerint igen, mert ellenkező esetben a kölcsönzési forgalom — melynek vitathatatlanul szerepelnie kell a telepítő könyvtár teljesítményeiben — az egész helység

olvasómozgalmi mutatószámait elferdíti (pl. az egy főre eső könyvforgalom mutatószámát).

Távolabbi tervünk szerint, a megyei kórházban helyi és központi erőforrásokból létrehozunk egy gyűjteményjellegű állománnyal rendelkező, 2—3000 kötetes kiemelt fiókkönyvtárt, félállású könyvtárossal. A könyvtáros a járóbetegeknek naponta tartana kölcsönzési órákat, a fekvő betegeknek pedig osztályról-osztályra járva — természetesen a kórház ügyrendjét nem zavarva, az igazgató által megállapított időben — helybe szállítaná a könyveket. A fertőző osztályok kölcsönzése továbbra is társadalmi segítőtársakkal történne. Elképzelhető, hogy minden beteg kórházi felvételekor egy nyomtatott katalógust kapna, amelyből maga választhatná ki és rendelhetné meg olvasmányát. A könyvelvészes egyszerű eszközökkel a minimálisra csökkenthető, pl. az elbocsátáshoz szükséges legyen a könyvtáros igazolása arról, hogy a távozonál nincs könyv.

A kórházi szakkönyvtárral és a kórházi dolgozók könyvellátását szolgáló szakszervezeti könyvtárral most nem foglalkozom, minthogy ezek ellátása és működtetése szervezetenként biztosítva van.

A kórházi könyvtárak speciális módszertani igényei, a leggazdaságosabb szervezési lehetőségek felkutatásának szükségessége a jelen időszakban felveti azt a követelményt, hogy néhány megye székhelyén hozzunk létre a kórházakban kísérleti könyvtárakat, amelyeknek tapasztalatai alapján mindenütt kiépíthető lesz a kórházi könyvtárak hálózata. Előbb-utóbb elodázhatalan feladattá válik a kórházi betegek könyvtári ellátásának központi, szervezett rendezése. A végleges rendezéshez szükséges, hogy az Egészségügyi Minisztérium már most karolja fel a könyvtárosok segítő szándékát és szervező kísérleteit.

Kellner Béla

MEGJELENT A MAGYAR MEZŐGAZDASÁGI BIBLIOGRÁFIA

Az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ régi igényt elégti ki most megjelent, legújabb kiadványával, amely mind a tudományos kutatásnak, mind a gyakorlati szakembereknek igen sokat nyújt. A Magyar Mezőgazdasági Bibliográfiában nemcsak egy-egy negyedév mezőgazdasági szakönyvei kerülnek feldolgozásra, hanem ugyan ezen időszak teljes szaccikk anyaga is.

Könyvtárosi szempontból a kiadvány fontos szakmai segítség a megyei és járási könyvtáraknak, amelyek a legfrissebb mezőgazdasági

irodalomnak ezt a bibliográfiáját ajánló munkájukhoz is jól felhasználhatják.

A későbbiekben a bibliográfia használható lesz a retrospektív- és biobibliográfiai készítéséhez, valamint a dokumentációs munkában is. (S. K.)

AZ EDDIG EMELETEN MŰKÖDŐ I. kerületi 11. sz. Szabó Ervin Könyvtár a ház földszintjére költözik a Diadal mozi mellé. Hélyére lakások kerülnek. A földszinten létesülő könyvtár méreteiben nem lesz sokkal nagyobb, de korszerűbb beosztása (szabadpólcok, pult, ruhatár) előnyösebb működési feltételeket fog biztosítani számára. (Sz. E. K.)

A MAGYAR KÖNYV TIZENÖT ÉVE (1945-1960)

— Kiállítás a Nemzeti Múzeum dísztermében —

A kiállítás a magyar könyvkiadás, a könyvtárügy és könyvkereskedelem felzabadosulása óta megtett úttjáról tájékoztatja a látogatókat. A hatalmas állványokon elhelyezett tengernyi könyv szemléletesen mutatja be népünk erőfeszítéseit a kulturális forradalom győzelmes megvívásáért. De megmutatja a hatalmasan megnövekedett igényeket is, azt, hogy az az ország, ahol a könyveknek ilyen sokfélesége olvasóra, használóra talál, igényli a tudást. Mutatja a magyar tudomány és irodalom magas színvonalát, hiszen minden mű hatalmas szellemi erőfeszítések terméke. Bizonyítja végül a lakosság anyagi jólétének nagyarányú emelkedését is, hiszen a nagy példányszámú megjelent művek többségét magánemberek vásárolják meg.

A kiállítás azzal, hogy mindezeket szemléletesen megmutatja, elérte a célját.

A kiállítás középpontjába — elhelyezés tekintetében is — a *könyvkiadás* került. Úgyesen konstruált, lépcsőzetesen emelkedő állványokon tudományszakok vagy formai jegyek szerint szétválasztva találjuk meg könyvkiadásunk utolsó tizenöt évének válogatott termékeit. A könyvek csoportosítása jól sikerült, a kiállított könyvek összeválogatása is szerencsés kézzel történt. Csakugyan az egy csoportba tartozó könyvek kerültek együvé. A tárlókon elhelyezett művek jegyzéke könyvkiadásunk reprezentatív bibliográfiájává állna össze. A kiállítás rendezőit dicséri az is, hogy csínján bannak a számszerű adatok, statisztikák közlésével (ezek úgy sem mondanak sokat a látogatóknak), amiket közölnek, mind helyénvalók és a megértést segítik. Néhány ügyes, újszerű megoldást is találunk, legnagyobb sikerű ezek közül a „beszélő asztalok” ötlete. Az asztalokon elhelyezett telefonkészülékekben magno-szalagról hallhatjuk *Móricz, Lenin, József Attila* stb. hangját, s ez szinte közvetlen kapcsolatot teremt a látogató és a nagy szellemóriások között, a címlapok merev betűi mögött megjelenik az embertárs. Ilyen ügyes megoldások az elektromos táblák is, ahol szavak helyett ötletes képekkel szólnak a könyv jelentőségéről.

A kiállítás könyvkiadói része rávilágít arra is, hogy könyvkiadásunk fejlődése mind az eszmei tartalom, mind a külső kiállítás tekintetében csak az utóbbi öt-hat évben vált egyenletesen felfelé ívelővé és nagyarányúvá. Ezt bizonyítja, hogy a kiállított könyvek túlnyomó többségét az 1955—1960 között

kiadott könyvek teszik ki. Ezzel a kiállító akarva-akaratlanul, meg is kritizálják a könyvkiadás 1955 előtti tevékenységét. Ez a kritika nagyon is helyénvaló. A további fejlődés csak akkor biztosítható, ha nagy eredményeink büszke számbavétele mellett az elkövetett hibákra is figyelmeztünk munka közben.

A kiállítás könyvkiadói részéről nyert benyomásunk mégsem egyértelműen kedvező. Hibája a kiállításnak, hogy tulajdonképpen csak egy nagyon ügyesen elrendezett nagy kirakat. Olyan kirakat, ahol a könyveket kézbe lehet venni, bele lehet lapozni. De a könyvkiadásnak csak a végső eredményével, a könyvvel ismerget meg. A látogató azonban kíváncsi arra a sokoldalú és nagyarányú munkára is, aminek eredményeképpen megszületik a könyv. Tehát kíváncsi arra, hogyan gyűjti anyagát a tudós, hogyan formálódik az érzésből, gondolatból a vers, a regény, a kézirat milyen utat jár meg a kiadóban, hogyan lesz a kéziratból könyv. Mindezt legalább egy-egy jellegzetes szépirodalmi, illetve tudományos mű elkészültének szokásos útján be kellett volna mutatni. Persze az feltétlenül megnövelte volna a kiállítás terjedelmét is, hiszen például a nyomdászatot is be kellett volna mutatni, ha csak nagyvonalakban is. A kész könyv előtörténetének ez a bemutatása logikusan is beleillik a kiállítás keretébe, hisz ennek címe „A magyar könyv tizenöt éve”. Beleillik azért is, mivel a már kiadott könyv útját a könyvkereskedelem és a könyvtárak bemutatásával egészen az olvasókig vezeti. Így a kiállítás nem maradt volna csonka, s nem lenne jogosult jónéhány látogató megállapítása, hogy a kiállítás itthon (!) nem sikerült jobban, mint a száz kilométerekről ideszállított, elsősorban kereskedelmi célzatú francia könyvkiállítás.

Másik hiányérzetünk az okozza, hogy a kiállítás megelegszik a közhasználatú értelemben vett „könyv” bemutatásával. Manapság egyre nagyobb jelentőségre tesznek szert az időszaki kiadványok. A tudomány — főleg a műszaki és természettudományok — számára ma már a folyóiratok fontosabbak mint a könyvek. A könyv mai meghatározásába a folyóiratok, hírlapok stb. ugyanúgy beletartoznak, mint a hagyományos formájú „könyvek”. Közöttük a határ is egyre jobban elmosódik. Könyvkiállítás folyóiratok (időszaki kiadványok) nélkül ugyanolyan csonka, mint egy közlekedési kiállítás, ahol nem esik szó a repülésről.

A *könyvkereskedelmi rész* rendezői — helyesen — nem ismételték meg a könyvkiadói rész tárlóit. Megelégedtek a modern — önkiválasztó módszerű — könyvesbolt, a legfontosabb eredmények és a kereskedelem szervezetének vázlatos bemutatásával. A könyvkereskedelemnek nagyszerű propagandául szolgál ez a kiállítás. A Vendégkönyv bejegyzéseinek tömege vall arról, hogy azon melegében milyen magasra szökött a vásárlási láz a látogatók körében.

A *könyvtárügyet* bemutató rész a kiállítási terem egyik végében kapott helyet, a szemlélődő elől egy monumentális könyvállvány takarja el. (Ezt talán lehetett volna kisebbre is méretezni.) A látogató, ha a nagy állvány mögé merészkedik, mintha teljesen más kiállításra vetődött volna el. A kiadási rész nagy méretei után itt minden kicsi. Kicsik a tárlók, szűkreszabott a szabadpolcos könyvtári részleg, még a feliratok betűi is kisebbek. Szakmai sovinizmus nélkül is megállapíthatjuk, a könyvtárügy nem kapott a kiállításon jelentőségének megfelelő helyet és hangsúlyt. A kiállítás rendezőit dicséri, hogy ilyen kevés hellyel gazdálkodva is érdekes és szemléletes anyagot tudtak bemutatni. Az egyes tárlók, üveges szekrények és fali táblák bemutatják a magyar könyvtárügy legfontosabb területeit, mindenütt kiemelve a 15 év nagyarányú fejlődését. A táblák ügyes montázsok segítségével adnak képet egy-egy könyvtári hellyel működéséről, a tárlókban pedig a legfontosabb könyvtári és könyvtártudományi kiadványok kaptak helyet. Hiányzik viszont a főhelyen, az egész könyvtárügy összefoglaló, sémaszerű ábrázolása, amely az összefüggéseket mutatná meg. Így a kiállítás mozaikszerűvé válik, s a magyar könyvtárügy legjellemzőbb vonása — az egységessé szervezett — elsikkad.

A könyvtári rész legizgalmasabb szektora — nyugodtan mondhatjuk, hogy az egész kiállításé — a modern könyvtári sarok. Sajnos, ahhoz, hogy észrevehessük, gyakorlott szem, vagy jó vezető kell. A kiállítás többi része a közelmúltat, és a jelent dokumentálja, ez a kis sarok a jelenből is azt mutatja, ami már a jövőbe utal.

Az egyik tárló polcán ott van a minden könyvtárosnak ismerős vaskos kötet, a „nagy Sallai—Sebestyén”, mellette három mikrolapon 16 mm-es filmcsíkokra véve az egész 576 lapos mű. Az ember először bizalmatlanul veszi kézbe. Ez lenne a jövő könyve? A megszokott jó öreg betűk helyett a szedéstükör elmosódott képe, a szöveg értelme visszavonult előlünk a mikronok világába. (Könnyen jön a képzettársítás, a könyv formájának le-

A Gorkij Könyvtár tömör raktározásra használt gördülő állványai

kicsinyülése feltétlenül szoros összefüggésben van egy egyetemes emberi törekvéssel, a végtelen kicsiny világa felé fordulással. S talán mint ahogy a végtelen kicsiny világában rejlő energiák felszabadítását az ember a végtelen nagy, a kozmosz meghódítására használja fel, ugyanúgy a könyv lekicsinyülése sem formális, hanem az ebben rejlő előnyök rakétagyorsasággal emelik majd az embert a tudás végtelen magasába.)

A mikrolapot a leolvasó készülékbe helyezve, máris megvilágosodik a szemrontó pacnik értelme, s a készülék állító-gombját forgatva lapozhatunk tovább. Egyelőre bizony sokkal egyszerűbb a hagyományos könyvben keresni, az ujjaim már szinte vakon tudják, hol kell felütnöm a könyvet, ha a 150. oldalt akarom megtalálni. Ez azt jelenti, hogy a „jövő könyvének” elkeresztelt mikro-foto eljárás nem több ügyes játéknál? Semmiképpen. Az anyagszükséglete a hagyományos könyvnek csak századrésze, az előállítási költsége csak töredéke a magasnómású eljárásnak, kevesebb helyet foglal el stb. Látnunk kell azt is, hogy az új eljárás, bármilyen nagy eredményeket értek is már el, még csak a kísérletezés stádiumában van. Hol tartana ma már a fényképezési úton való nyomtatás, ha Gutenberg idején már ismerik az ezüstjodidall bevont lemez tulajdonságait, ismerik a fényképezetet. A hagyományostól való eltérés — különösen, ha az ilyen nagyarányú — mindig ösztönös ellenérzést vált ki az emberből. Azonban a jövő nyilvánvalóan mindig az újé vendetes és természetes, hogy ezen a kiállításon a jövő útját a könyvtárosok mutatják meg.

Ebben a részlegben még sok ilyen könyvtártechnikai újdonsággal találkozunk. Eredeti nagyságban és maketten mutatja be a tömör raktározást, szemléletesen mutatja meg a foto-eljárás gazdaságosságát és a könyvtári munka leg-

különbözőbb területein való felhasználásának lehetőségeit, a peremlyukasztásos kártyák különböző változatait és alkalmazásukat. Hosszan lehetne sorolni azokat a technikai újdonságokat, amelyek mind a könyvtári munka megjavítását, gyorsabbá és modernebbé tételét segítik elő. Remélhetőleg a kiállítás sok könyvtárosnak felhívja a figyelmét a modern technika könyvtári alkalmazhatóságára és felkelti a kísérletező kedvet.

(A könyvtári résszel kapcsolatban még két szembeszökő hibára kell felhívniuk a figyelmet. Az egyik az, hogy az MTA könyvtári hálózata mint a „Tudományos könyvtáraink főhálózata (?)” szerepel, a másik egy elírás: a hevesi járási könyvtárat ábrázoló fénykép aláírása: gyulai járási könyvtár.)

*

Kár, hogy a kiállítás statisztikája szerint október 5-ig mindössze csupán 14 000

látogató fordult meg a teremben. Ezeknek nagyrésze is iskolás, sőt kisiskolás, akiket tanáraik az „aktív szünidő” alatt elhoztak a Nemzeti Múzeumba, s ha már ott voltak, bementek a könyvkiállításra is. A csekély látogatottság oka elsősorban a gyenge — szinte semmilyen — propaganda. Az utcákon alig lehetett plakátot látni, az újságokban alig lehetett olvasni róla. Intő figyelmeztetés a jövőre vonatkozóan, hogy hatásos propaganda nélkül a legnagyobb kiállításokra sem lehet közönséget toborozni.

Tanulság a jövőre az is, hogy ilyen nagyszabású kiállítást nagyobb alapterületen kell megrendezni, és a kiállítás különböző mondanivalójú részeit nem szabad egy terembe összezsúfolni.

Bereczky László

KÖLCSÖNZÉS KÖZBEN...

En rengeteget olvasok. Szinte azt mondhatnám, hogy a könyvtárunk által beszerzett könyvek legnagyobb részét elolvasom. Persze, ez ahhoz vezet, hogy bizonyos idő múlva már nem emlékszem minden elolvasott könyv részleteire, arról nem is beszélve, hogy a szereplők nevét is néha elfelejtem. Annyi mindenestre megmarad, hogy tudom, melyik könyvet kinek ajánlhatom. De az én helyzetem különleges: rengeteg időm van, s legkedvesebb szórakozásom, úgy is mondhatnám „életemem” az olvasás. Ebben azonban nem követhet a könyvtárosok nagy többsége, szabadidejét, elfoglaltságát és olvasási gyorsaságát figyelembe véve. Viszont a tájékozódás mégis elengedhetetlen. Mit tegyünk tehát?

Nálunk, a nagykőrösi Városi Könyvtárban mindenki szinte kötelességének érzi a *Társadalmi Szemle, Népművelés, A Könyvtáros, az Élet és Irodalom* olvasását. Az érdekesebb, figyelemre méltóbb közleményeket egymás között megbeszéljük. A napi politikai eseményekről a sajtó és a rádió útján szerzünk értesülést. Ezenkívül, hogy az új kiadványokat is meg tudjuk beszélni, minden héten könyvismertetést tartunk. Mindhárom könyvtáros egy-egy művel készül fel, így mindegyik egyszerre három műről szerez tudomást. Mivel az ismertetésre készülnie kell, nemcsak a művet kell tüzetesebben tanulmányoznia, hanem az író

és a kort is. Az ismertetéssel egyúttal fejlődik beszédtechnikánk, kifejezőképességünk is.

*

Hol kezdődik tulajdonképpen az olvasószolgálat?

Az olvasókkal való foglalkozást a beiratkozástól szokták számítani. Szerintem, a jó könyvtáros minden emberben olvasót lát: akár könyvtári tag már az illető, akár még csak ezután fog beiratkozni a könyvtárba. Olvasószolgálatát is elkezdi már a propagandamunkánál.

Ezt tartjuk mi is szem előtt. Igen nagy gondot fordítunk a propagandamunkára. Például szoros kapcsolatot tartunk a könyvesbolttal: ők, ha nem tudják teljesíteni a vevő kívánságát, rögtön hozzánk irányítják az érdeklődőt. S ha már benyitott a jövőre olvasó a könyvtárajtón, azon igyekszünk, hogy olvasójegy és néhány jó könyv nélkül ne távozzék el.

Nem elég azonban beiratnunk valakit a könyvtárba: meg is kell őt tartani. Bent, a könyvtárban sem szabad, hogy csalódás érje az olvasót. Arra kell törekednünk, hogy határozott és határozatlan kívánságait egyaránt a legjobban ki tudjuk elégíteni. Sok olvasó, különösen az, aki már több könyvet olvasott, főként az új könyvek iránt érdeklődik. Mivel kevesen vagyunk, elég nagy gondot, s főleg sok többletmunkát jelentett

az új könyvek jegyzékének közlése. Ezt a feladatot úgy oldottuk meg, hogy a könyvvel küldött második kártyát használjuk fel. Az „Új könyvek” felírási táblára kifeszített zsinórok közé tűzzük be az új csomag könyveinek kártyáit. Percek alatt kész, s állandóan tájékoztatja az olvasókat.

Beiratkozáskor rendszeresen tájékozdunk az olvasó érdeklődési köréről, s választani is segítünk neki. Ezt természetesen máskor is megteszük, különösen, ha látjuk, hogy szükséges, de első ízben feltétlenül. Így tudatosul benne, hogy nincs magára hagyva, s azért vannak ott a könyvtárosok, hogy tájékozódását megkönnyítsék. De nem szabad teljesen egy könyvtárhoz szoktatnunk egy olvasót. Igen érdekes, hogy mennyire számít az olvasónál a rokonszenv kérdése. Vagy inkább a „megszokás”. Azt hiszem, hogy ahol több kölcsönző könyvtáros is van, mindenütt akad néhány olvasó, aki kiválaszt egy könyvtárost, s csakis tőle fogad el ajánlást. Volt már olyan olvasónk is, aki ha kedvenc könyvtárosa nem volt benn, még a könyveket sem adta le: sarkonfordult, s más napon jött vissza. Dehát ez így nem jó. Mivel számuk veszedelmesen szaporodott, a következő módszert eszeltük ki: ha bent is volt az olvasó, „kedvenc” könyvtárosa nem foglalkozott vele külön, hanem másnak segített. De a másik könyvtáros ott termett előtte, elvette tőle a visszahozott könyveket, megkérdezte tetszetek-e, s hogy mit szeretne? S mielőtt az olvasó felocsúdíhatott volna, már kezében is volt két-három ízlésének teljesen megfelelő, jó könyv. Legközelebb már nem válogatott a könyvtárosok között. Sőt — igaz, hogy hosszabb idő után — már önállóan választott szabadpolcunkról.

Van egy szekrényünk, ahogy nevezzük, a „bűvös bolt”. Ez eredetileg azt a célt szolgálta, hogy az előjegyzésre felretett könyveket elkülönítsük, nehogy véletlenül másnak adjuk ki őket. De azután ilderaktunk olyan könyveket is, amelyekről tudtuk, hogy egyik vagy másik olvasónk ízlésének nagyon megfelel, egy lépést jelent előre, ha ezt az író is megismeri. S mi történt? Aki a szekrényből kapott, legközelebb a már kiválasztott 2—3 könyvével szerényen odaállt a pult elé: tessék adni ezekhez még egyet a szekrényből! Altalában ez történik akkor is, ha a könyvtáros a polcra „segít” választani, az olvasó legközelebb már maga kéri a segítséget, mert tetszett a múltkor könyv. Így azután, ha már megvan a könyvtáros iránti bizalom, sokkal könnyebben segíthetünk, hogy olvasónk ne váljék egyoldalúvá, s ismerjen meg

olyan írókat, stílusokat, olyan irodalmat és könyveket, amelyekre önként nem adta volna rá a fejét. A behozott könyvekből mindig kitűnik, hogy melyik az az árnyalat, irányzat, amellyel tovább lehet menni.

*

Olvasóterveket is készítettünk, főleg a serdülők, a 14—18 év közöttiek részére. Az olvasótervek a fokozatosság elvén épültek, szinte átvezetők voltak a gyermekkori olvasmányoktól a felnőtt irodalomba. S még csak azt sem mondhatnám, hogy nem váltak be, mégis fel kellett hagynunk velük. Hogy miért? Hadd mondjam el a módszert és azt is, hogy miért hagytuk abba az olvasótervek készítését.

Kiss Sándor 15 éves tanuló. Megbeszéltük vele, hogy olvasótervet készítünk részére. Megállapodtunk 12 könyvben, amit el fog olvasni. A megbeszélt könyvek íróját, címét rágépeztük egy könyvkártyára, s az olvasó tasakjába helyeztük. Mind a 12 műről készítettünk egy-egy külön kártyát is, melyet betűrendbe soroltunk mutatónak, hogy tudjuk, miket kell félretennünk Kiss Sándor részére. De mivel nemcsak egyedül volt, annyiszor 12 művet kell számítanunk, ahányan olvasóterv szerint olvasnak. Ez megnövelte a munkát, nem győztük gyártani ezeket a lapokat. De a nagyobb bajok a félretevéséknél kezdődtek. Ha nem raktuk el a könyvet, a terv szerinti időpont előtt három héttel, az a veszély fenyegett, hogy nem kerül idejében vissza a könyv. Ha eltettük, előfordult, hogy Kiss Sándor lassabban olvasott, s lemaradt az ütemtől, tehát feleslegesen tartottuk vissza a könyvet. Az is többször bekövetkezett, hogy mégsem tudtuk időre odaadni a soronkövetkező művet, viszont a két utána következő már félre volt téve. Úgy is hemzsegtek már a „terves könyvek”, tehát adjuk oda a következőt! Viszont így felborult a tervszerűség. Sokáig bukdácsoltunk vele, s a végén beláttuk, hogy nem megy. Így is elég kevesen vagyunk a megszorított feladatokhoz, abba kellett hagyni a kísérletet. Nem tudom, hol követtük el a hibát, pedig sokat gondolkodtam rajta, mert sok munkánk volt vele, és sajnáltam, hogy fel kell adni. Talán a könyvtárosok mint kívülállók, jobban meg tudják ítélni, hogyan kellett volna csinálnunk?

*

Nos, bár abbahagytuk az egyéni olvasótervek készítését, nem fordítottunk háttat a *tervszerű nevelési munkának*. Éppen azoknál, akiknél elsősorban tartottuk fontosnak, tovább folyik. A cél: átvezetni a gyerekeket a mesék és állat-

történetek világából a komoly irodalomhoz. Nincsenek papírok és nincsenek meghatározott művek. De ezeket a serdülőket személy szerint ismerjük. Velünk nőttek fel, szinte mindegyiknél el tudnám mondani, mit olvasott már, milyen az érdeklődési köre, mit szeret olvasni, könyvfaló-e, vagy meggondoltan olvas, hol vannak nála hiányok. Velük igenis tervszerűen foglalkozunk. De tervszerűen foglalkozunk jó néhány felnőtt olvasóval is, főként olyanokkal, akiknek nagyon egyoldalú az érdeklődési körük. S külön sikert jelent, ha sikerül az eddig csak klasszikusokat kedvelő olvasónkkal pl. *Darvas József*, *Berkesi András* és *Mesterházi Lajos* műveit megszerettetni. De sikert jelent az is, hogy például az egyik tanácsoló olvasónk már nem csak a *Bagoly könyveket* falja, hanem *Bates* és *Hemingway* után ma már eljutott *Wolanskához* és *Capekhez*, s nemcsak *Irvín Shaw*-t kéri, hanem *Amadót* és *Aragont* is. Ezek mind eredmények, amikre büszkék vagyunk, mert érezzük, hogy nevelési munkát végzünk: s ez az olvasó igazi szolgálata, a legjobb, amit érdekében tehetünk. Paraszt olvasóinkra különös gondot fordítunk, bár talán náluk a legnehezebb a dolgunk. Eredményeink itt is vannak. Nem lebecsülendő, ha a parasztnéni már nemcsak a *Jókai—Mikszáth—Móricz*-triumvirátus és *Veres Péter* után érdeklődik, hanem *Illés Béla*, *Laxness*, *Graves* valamint az útleírások is érdeklik.

*

Társadalmi rendszerünk megváltozása szinte automatikusan hozott létre változásokat az emberek tudatában is: de a változásokat meggyorsíthatjuk, segíthetjük. Hiszen, amikor a Nagykörsön rendezett könyveshéten az egyik KTSZ munkásai a könyvesbolt pavilonját társadalmi munkában állították fel, rááldozva pihenőidejük három értékes óráját, csak azért, mert meghallották, hogy a könyvhétre kell, a kultúra, az irodalom szerete sugallta ezt a gesztust. Ugyancsak Nagykörsön, a könyvhét alkalmával történt, hogy egy parasztbácsi leállította az út szélén a szekerét, odaballagott a sátorhoz, szétnézni, mi újdonságot talál. (A hitelesség kedvéért meg kell jegyezni, hogy a bácsi nem vásárolt, mert „a könyvtárban majd úgy is megkapja”). Nos, ha ezeket a dolgokat figyelembe vesszük, láthatjuk, hogy a kultúra ma már közügy. Az emberek tudomásul vették, hogy van

könyvtár, s van irodalom, ha ma még minden ember nem is használja fel a kínálókozó lehetőségeket.

*

Vannak azután olyan „aprómunkák” könyvtári gyakorlatunkban, amelyek nem szorosan vett nevelési feladatok, mégis súrolják annak határát.

Hadd mondjak ezekre néhány példát.

Először szerényen, feliratok segítségével kértük, hogy a kölcsönzők szíveskedjenek előre kikészíteni olvasójegyüket, s azt a könyv tetején nyújtsák át. De bizony a téli kölcsönzés alkalmával már szóban is megismételhetjük e kérést. Csak másodperceket nyertünk vele, de értékes másodperceket. S ma már csak elvéve akad olyan, aki nem készíti ki olvasójegyet. Az új olvasók is a többiek példájára minden felszólítás nélkül így cselekszenek. A késedelmekkel sem sok bajunk van. Nagykörsön ma már legtöbbször így lép a pulthoz: Késtem két napot. Mit fizetek? Ennek nem is a kifizetett összeg a lényege, hanem az, hogy jobban megbecsülik a könyvtárat, mert érzik a rendet. Így azután igen lecsökkent a késedelmek száma.

Emeltük könyvtárunk tekintélyét annak a csúnya szokásnak a megváltoztatásával is, hogy kalapban, sapkában álltak a pultnál, vagy ültek az asztalnál az emberek. Felnőtteknek nem akartunk szólni, nem akartuk őket megszégyeníteni: a feliratos megoldást választottuk itt is.

Ezek nem szorosan vett olvasószolgálati feladatok, de a kulturált viselkedéshez ezek is hozzátartoznak. Egyáltalán nem baj tehát, ha így is szolgáljuk az olvasók érdekeit, hiszen esetleges rossz szokásaik levetkőzése elsősorban nekik tesz szolgálatot. Mint ahogy az is főként nekik hasznos, ha hangos beszéddel nem zavarják a kölcsönzés és helybenolvasás rendjét: s a hangos figyelmeztetés helyett itt is jó szolgálatot tesz egy tapintatos figyelmeztető felirat. Vagy a folyóiratpolcra helyezett „Köszönjük, hogy helyrerakta” tábla. Hiszen a könyvtáros nem ér rá minden percben rendezni a szétdobált folyóiratokat, az olvasó pedig keresgélheti az olvasótársa által szétdobált újságokat.

Mi ugyanis a folyóirat-kölcsönzést „önkiszolgáló” rendszerrel oldottuk meg. Mindenki saját maga emeli le a kívánt folyóiratot, s teszi helyre elolvasás után, sőt a nyilvántartásra szolgáló füzetbe is saját maga írja be, hogy mit olvasott.

Karsay Istvánné

AZ ISKOLAREFORM ÉS A KÖNYVTÁRAK

Az iskolai könyvtárak és a korszerű műveltségi anyag tanítása

Az iskolareform nemrégiben közzétett tézisei központi kérdésként állítják az érdeklődés előterébe a korszerű műveltségi anyag tanításának problémáját. Az iskolareform célja az, hogy megteremtse a korszerű műveltségi anyag oktatásának feltételeit az iskolarendszerben éppen úgy, mint a tananyagban és az oktatás módszerében. Mindazok számára, akiket e probléma foglalkoztat, önként merül fel a kérdés: hogyan járulnak hozzá az iskolai könyvtárak a korszerű műveltségi anyag oktatásához, milyen módon lehetnek az oktató személyzet segítségére abban, hogy az iskolákat elhagyó ifjúság valóban korszerű értelemben vett műveltséggel rendelkezze, megállja a helyét mind a termelésben, mind a tudományos munkában, az élet minden területén.

Az új tanterveket összeállító szakemberek nem kis gondja, hogy a korszerű műveltségi anyag rendkívül bonyolult, sok-sok ismeretanyagot tartalmazó rendszeréből mit válasszanak ki úgy, hogy az az általános, illetve a középiskolákban eredményesen tanítható legyen. Egy azonban már most bizonyos: ez a műveltségi anyag nem tanítható csupán tankönyvek alapján. A tankönyvek, sokkal inkább mint eddig, csupán vezérfonalat adhatnak egy-egy téma megismeréséhez. Ez a tény fejeződik ki a reformnak azon célkitűzésében is, hogy az oktatás új módszereivel képessé tegye a tanulókat műveltségük hiányainak felismerésére és az állandó önképzésre. Az ismeretek állandó fejlesztésének követelménye egyaránt vonatkozik mind az általános, mind a szakmai műveltségre.

Ilyen célkitűzések mellett jelentősen megnő az iskolai könyvtárak szerepe. Egyedül az olvasmányanyag bővítésével válik majd lehetővé, hogy az oktatás színvonala a tananyag csökkentése ellenére is emelkedjék.

Az olvasmányanyag segíti majd a tanulókat abban, hogy a tanult ismeretek összefüggéseit felismerjék és hogy műveltségük szervesen összefüggő ismeretekből álljon a mai, sok esetben enciklopedikus ismeretek helyett.

Az iskolai könyvtár feladata mindig az iskola sajátos feladataihoz simul. Így tehát az általános és a középiskolák, sőt a különböző típusú középiskolák iskolai könyvtárainak is különböző feladatai vannak. Emellett egy-egy iskolai könyvtár két egymástól különböző feladatkört is betöltő gyűjteményből áll: a tanulói

és a nevelői könyvtárból. A feladatkörök körvonalozásához egyenként kell vizsgálni az egyes iskolatípusok könyvtárait.

Az általános iskolák könyvtárai

Nézzük a kérdés egyik felét, a *tanulói könyvtárakat*. Az általános iskolák tanulói könyvtárai az alapfokú műveltségi anyag elsajátításában nyújtanak segítséget az iskolai oktatásnak. Mivel a tanulók jelentős részének iskolai oktatása egyelőre még befejeződik az általános iskolával, az önképzésre való készség és képesség kifejlesztése a tanulóknál különösen fontos feladat. Az általános iskolai könyvtáraknak e téren azért van igen nagy jelentőségük, mert könyveik minden iskolaköteles korú tanulóhoz eljutnak. Semmilyen más könyvtár nincsen ilyen előnyös helyzetben.

Az önképzésre való készség és képesség kifejlődésének első lépése az *olvasás megkedvelése*. Az az öröm, amit a meseolvasás, majd később az ifjúsági irodalom olvasása jelent, életreszóló nyomot hagy a gyermek egyéniségén még akkor is, ha különben nem a tudományok, hanem a gyakorlati élet felé vonzódik.

A rendszeres olvasás javítja a tanulók *olvasási technikáját*. Ez pedig az iskola munkáját könnyíti meg. A rendszeres olvasás nagy mértékben fejleszti a tanulók *kifejező képességét* is. Az olvasó gyermeknek bővebb a szókincse, jobban fogalmaz szóban és írásban.

A jól válogatott olvasmányanyag, az igazi irodalommal való korai ismerkedés a gyermek *szépérzékét* is fejleszti. Azt a magasrendű örömet, amelyet a műalkotások élvezete, megértése nyújt, csak akkor fogja majd érettebb korában átélni, ha szépérzéke iskolázott. Ez teszi majd képessé arra, hogy különbséget tegyen az igazi művészet és a giccs között.

Az ismeretek bővülése tágítja a gyermek *érdeklődési körét* is. Éber érdeklődése teszi majd alkalmassá az önművelésre.

Ahhoz, hogy az általános iskolai könyvtárak mindezeket a feladatokat teljesíteni tudják, meg kell teremteni a könyvtári munka feltételeit, az állományban éppen úgy, mint a könyvtárosok személyében és a könyvtári munka módszereiben. Általános iskolai könyvtáraink mai állapotát tekintve, amikor 0,8 kötet esik egy tanulóra és az iskolákban általában nincsenek szakképzett könyvtárosok, bizony mindez még távoli

feladatnak tűnik. Ha azonban az általános iskolai könyvtárak megfelelő fejlesztésre sor kerül, céltudatos munkával aránylag nem is olyan hosszú idő alatt elérhetik ezt a fejlettségi fokot.

E magasabb színvonalú könyvtári munka másik előfeltétele a könyvtárosi munkakörök megszervezése és nem utolsósorban megfelelő helyiségek biztosítása. Mindezekben felül azonban lényegesen meg kell változtatni az iskolai könyvtárak munkamódszereit is. Le kell vetkőzniük minden bürokratizmust, amely ma még gyakran riasztja el a gyermekeket az iskolai könyvtár használatától. Színesség, érdekesség kell tenni számukra a könyvtárban eltöltött időt, hogy szívesen és önként járjanak oda. Iskolai könyvtáraink olvasószolgálati munkája, ha egyáltalán van ilyen, jórészt a kölcsönzésben merül ki. Azonban ez sem elég intenzív. A statisztikai adatok szerint 1 általános iskolai tanulóra évenként 1,3 kötet kölcsönzött könyv jut, ami annyit jelent, hogy a meglévő könyveket sem olvassák. Ez az állapot sokáig alig tartható fenn. Sürgős szükség van tehát az iskolai könyvtári munka feltételeinek megjavítására.

A *nevelői könyvtárak* az oktatás kézikönyvtárainak tekintendők. Állományukat tehát úgy kell fejleszteni, hogy megtalálható legyen bennük az iskolai oktatómunkához, valamint a nevelők szakmai és világnézeti továbbképzéséhez szükséges minden lényeges mű. A nevelők olvasmányanyaggal való ellátásáról az iskolai könyvtár nem gondoskodhatik. Ez a közművelődési könyvtárak feladata.

A középiskolák könyvtárai

Nyilvánvaló, hogy a középiskolai *tanulói könyvtárak* szintén sokat tehetnek az iskolai képzés színvonalának emelése érdekében. Amíg az általános iskolák tanulói könyvtárainak az olvasás megszerettetése az egyik fő feladata, a középiskolában a könyvtár fő hivatása az *érdeklődési kör szélesítése, a tananyag elmélyítése*, mégpedig két irányban: az általános műveltség és a szakműveltség irányában.

Az iskolareform a szakirányú képzés feltételeinek megteremtése mellett az általános műveltségi anyag színvonalasabb oktatását is szorgalmazza. A szocialista nevelés célja a sokoldalúan képzett, ugyanakkor megbízható szakmai ismeretekkel rendelkező szakemberek nevelése. Az iskolai könyvtárak ma még — főleg nagyobb múltjuk és erősebb hagyományaik következtében — az általános gimnáziumokban a fejlettebbek. Legáltalában ilyen szükség van azonban jól fel-

szerelt iskolai könyvtárakra a technikumokban és a jövőendő szakközépiskolákban is.

A tankönyvek anyagának olvasmányokkal való kiegészítése mint követelmény fokozott mértékben jelentkezik a középiskolákban. A tanulók szellemi fejlettsége következtében erre többet is lehet építeni itt, mint az általános iskolában. A tankönyv ezen a fokon valóban vezérfonallá válik, a benne foglalt tananyag pedig akkor lesz a tanulók számára élő ismeret, ha olvasmányokkal egészül ki.

A középiskolai tanulói könyvtár a korszerű felfogás szerint az iskola tanulóiinak kézikönyvtára, amelyet tanulmányaikhoz rendszeresen igénybe kell venniük. Ez a könyvtár a tanulók szempontjából nem egyszerűen olvasmányokat tartalmaz, hanem munkaeszközöket is, amelyek segítségével a tanuló egy-egy elméleti vagy gyakorlati feladatot tökéletesebben tud megoldani. Ilyen módon az iskola könyvtára abban is segítségére van a tanulóknak, hogy megtanulják az elmélet és a gyakorlat összekapcsolását, és ezt mint módszert, későbbi munkájuk során is alkalmazzák.

Az iskolai könyvtárak állandó és fokozott igénybevétele következtében szükségük van a tanulóknak arra, hogy ismerjék a *könyvtárak szolgáltatásait, a legfontosabb tájékoztatási segédeszközöket: a katalógusokat, bibliográfiákat, a forrásként használható kézikönyveket, monográfiákat, szótárakat, lexikonokat és egyéb tájékoztatási segédeszközöket és megszokják a folyóiratok rendszeres olvasását. Ezzel adja kezükbe az iskola az önképzés kulcsát. A középiskolai tananyagban eddig nem szerepelt a *könyvtári és bibliográfiai ismeretek tanítása*. Könyvtárosaink tapasztalatból tudják, hogy mennyi felesleges időt és fáradságot okoz az egyetemi hallgatóknak, sőt sok esetben az egyetemet végzett fiatal kutatóknak is a szakirodalom felkutatása. Ezért is kell felvetnünk azt a kérdést, hogy a könyvtári és bibliográfiai ismeretek tanítását nem kellene-e valami módon a középiskolák tananyagába beiktatni. Bizonyos, hogy szervezett oktatásuk az egyetemi képzés színvonalának is hasznára válna.*

A középiskolák könyvtárai mai állapotukban nem alkalmasak sem arra, hogy az oktatás kézikönyvtárai, sem arra, hogy a könyvtári és bibliográfiai képzés tanműhelyei legyenek. Jobb helyzetben vannak ugyan, mint az általános iskolai könyvtárak (egy tanulóra 4,5 kötet esik) és nagyobb mértékű a gyarapításuk is, állományuk azonban sem a mennyiség, sem az összetétel szempontjából nem ki-

elégítő. Elhelyezésük sem mindig felel meg a célnak. A könyvtári munka színvonalát a középiskolákban is messze elmarad a hozzájuk leginkább hasonlítható közművelődési könyvtárakétól. Az olvasószolgálat legtöbb esetben itt sem terjed túl a szűkkörű kölcsönzésen. Pedig ezen a fokon már rendszeres tájékoztató szolgálatra lenne szükség.

Mindehhez biztosítani kell a feltételeket. A mostaninál jobban szervezett átlomány, a szakképzett könyvtárosok és a megfelelő elhelyezés mellett meg kell teremteni a középiskolai könyvtárakban az oktatás szempontjából legfontosabb tájékoztatói segédesszközök és folyóiratok gyűjteményét, és ezt az ifjúságnak is rendelkezésére kell bocsátani. A könyvtárosi munkakörök kérdése a középiskolákban is éppen olyan megoldatlan, mint az általános iskolákban. E kérdés megoldása, valamint az eddiginél céltudatosabb gyarapítási politika mellett a magasabb szintű könyvtári munka feltételei aránylag rövid idő alatt biztosíthatók lennének a középiskolákban is.

A *nevelői könyvtárak* itt is kézi könyvtáraknak tekintendők. Átlományuk azonban az oktatás magasabb színvona-

lára való tekintettel, szükségszerűen gazdagabb, mint az általános iskolákban. (Külön problémát jelentenek a nagyobb múltú középiskolák régi, az oktatás szempontjából elavult, azonban sok esetben nagy tudomány- és iskolatörténeti értékű gyűjteményei.) Itt is, mint az általános iskolákban jóval céltudatosabb gyarapítási politikára van szükség. Segítségükre lesznek ebben a könyvtáraknak az Országos Pedagógiai Könyvtár gyarapítási jegyzékei az általános és középiskolák tanulóival, valamint nevelői könyvtárak számára. (Eddig megjelent az általános iskolai alapjegyzék a tanulóinak számára.)

A tanulók könyvellátása terén sokat tesznek ma a közművelődési könyvtárak. Az iskolai könyvtárak feladatait azonban természetesen nem tudják megoldani. A gyermekkönyvtárak, valamint a kísérleti stádiumban levő ifjúsági könyvtárak fontos kiegészítői maradnak a gyermekek és az ifjúság olvasószolgálatának akkor is, ha már az iskolai könyvtárak teljes feygyvezetben állnak a tanulók rendelkezésére. Csupán az együttműködést kell szervezetté tenni.

N. R á c z A r a n k a

Az egyetemi könyvtárak jövő feladatai az oktatási reformtervezet szemszögéből

E sorokkal nem kívánunk a reformtervezet érdemi megvitatásában részt venni. Egyetlen részletkérdést próbálunk elemezni a hozzánk közelálló területről, a reformtervezet egyetemi vonatkozásainak könyvtári vetületét. Elhatárolásunkkal viszont korántsem kívánjuk elszigetelni az egyes problémákat, ellenkezőleg: a reformtervezet éppen arra készíti az egyetemi könyvtárakat, hogy lépjenek ki viszonylagos zártságukból.

Az étellel való kapcsolat szorosabbra fűzését természetesen az elmúlt esztendőben is szorgalmazta már az egyetem és könyvtára; rég mögöttünk van már a kapitalista kor egyetemi könyvtárának jellegzetes zártsága, élettelen, avatag légköre, de nem akarjuk itt elismételni a közismert, fejlődést mutató új vonások, szervezeti és funkcióbeli gazdagodást jelentő jellegzetességek felsorolását. Ahogy az egyetem szocialistává alakult, ahogy egész közműveltségünk forradalmasodott, úgy az egyetemmel és az or-

szágos könyvtárhálózattal együtt az egyetemi könyvtárak is jelentősen előreléptek. Az oktatási tervezet azonban az eddigi, nem jelentéktelen fejlődéshez képest is lényeges változásokat jelent, mintegy összegezi az eddigi fejlődéselemeket, meggyorsítja a haladást. Oktatási reformunk kibontakozásával egyidőben eljött tehát az ideje annak, hogy a szocialista egyetemi könyvtár kialakítását célzó eddigi munkánkat is meggyorsítsuk.

Reformtervezetünk mindenre tekintő, átfogó, a képzés tartalmát és formáit egyaránt érintő, lényeges átalakulásokat hoz majd oktatási rendszerünkbe. A korszerű, szocialista műveltség, sokoldalúság, a szellemi és fizikai munka egysége, valamint a képzés-önképzés feltételeinek megteremtése együttesen azt igénylik, hogy a hagyományos, de már eddig is változtatott képzési rendszert radikálisan, egységes koncepció szerint építsük fel, hogy az oktatás az elmélet és a gya-

korlat egységében, a képzés és önképzés dialektikus kapcsolásában menjen végbe, s a képzési folyamatba hatéves kortól kezdve, a megfelelő ütembe bárki bekapcsolódhassék. Egyetemi oktatásunk — ez a legmagasabb szintű szakemberképzés — szervesen kapcsolódik majd az előkészítő oktatáshoz és a gyakorlati élethez egyaránt: *a gyakorlati élettel szoros kapcsolatban, magasabb színvonalon valósul majd meg, s ennek feltétele az oktatás tudományos jellege és a hallgatók választott szakmájának gyakorlati követelményei közötti összhang megteremtése lesz.*

Egyetemi könyvtáraink, mint az egyetemek specifikus szolgáltató intézményei, szükségképpen közvetlenül vannak tehát érintve mind szervezeti formáik, mind pedig tartalmi elemeik tekintetében. Nehéz lenne itt a reformhoz hasonló, egységes és minden részletre kiterjedő javaslattal élni, néhány problémát azonban már is jól láthatunk, s a kérdések megoldásának irányára is utalhatunk.

A reformban rögzített, de a valóságban is érzékelhető helyzet, miszerint az egyetemi oktatás új formákkal — esti tagozat, levelező oktatás — bővül, az egyetemi könyvtárak szempontjából nem egyszerűen csak mennyiségi halmozódást jelent, hanem minőségi változást is, tehát bizonyos újfajta szolgáltatások bevezetését, de legalább a meglévők alakítását-fejlesztését.

Dolgozóink egyetemi tanulásának könyvtári támogatása nemcsak a figyelmes olvasószolgálati munkát tételezi fel, hanem azon belül különösen a *tájékoztató* és a *könyvtárközi kölcsönzés* módszereinek fejlesztését, szervezeti erősítését. Amint az egyetem kiterjeszti hatáskörét, nem tud majd olyan intenzíven foglalkozni levelező és esti tagozati hallgatóival, ahogyan nappali tagozatának résztvevőivel, ezért a könyvtári tájékoztató munka jelentősége növekedni fog, az esti tagozatot végző, termelő munkában részes dolgozó tanulmányainak támogatása, bibliográfiái, kutatási módszerekben való segítése elmulaszthatatlan feladattá válik. A levelező hallgatók szakirodalmi támogatása, de — ezen felül — az önképző, kedvezőtlenebb könyvtári viszonyok között élő dolgozók könyvekkel való ellátása éppúgy feladata lesz a könyvtárközi kölcsönzésnek, mint a tu-

dományos kutatás kiszolgálása. A könyvtárközi kölcsönzéssel szembeni növekvő igények viszont nemcsak a jelenlegi keretek növelését, nemcsak az átkölcsönzés módszereinek fejlesztését kívánják meg, hanem az eddigi, a könyvtárak útján közvetített kölcsönzés mellett például be kell vezetni a közvetlen postai kölcsönzést is. Kellő gonddal és kellő időben meg kell teremteni továbbá az átkölcsönzés ez új formájának könyvbázisát.

Az olvasószolgálati munka jelentősége általában is megnövekszik az egyetemi reformok megvalósulása során. Könyvtári berkekben közismert, hogy a szocialista könyvtár arculatának kialakítása mennyire lényegesen olvasószolgálat-fejlesztési probléma, hiszen a korszerű könyvtári szemléletben az élet egyenlő az olvasóval. Egyetemi könyvtárak vonatkozásában ez az egész egyetemi oktatás és kutató munka könyvészeti támogatása, a könyvanyag optimális forgalmazása mellett az egyetemi hallgatók közvetlen támogatását is jelenti. S noha olvasószolgálati feladataink hangsúlyozása nem új jelenség a szocialista könyvtári gondolkozásban, mégis, jelentőségüket e feladatok igazában majd a reformok megvalósítása idején mutatják meg, amint a lehetőségek is akkor bontakozhatnak ki teljesen. A tudományos könyvtár zártásra és elkülönülésre törő, különben is avult koncepciója ellentmond az oktatási reformok alakította új egyetemi szervezetnek, ilyenformán az egyetemi könyvtár tudományos kutatásokat szolgáló jellege is módosul, bizonyos közművelődési funkciót is felvesz majd.

Oktatási reformunk a képzés szerkezeti átalakítását is magával hozza. A természettudományok oktatása kiterjedtebb lesz már a középiskolában is, a marxizmus—leninizmus szemléleti jelentősége tovább növekszik az egyes tárgyak oktatásában, s mindez az egyetemi képzésben bizonyos szakok jelentőségének növekedését, a marxizmus oktatásának további, fokozottabb hangsúlyozottságát, a természettudományi szakok terén további szakdifferenciálódást, a marxizmus—leninizmus tanszékeinek fejlődését ígéri. Ez a fejlődés szükségképpen több irányban is kihat az egyetemi könyvtárakra. Elsősorban az egyetemi könyvtárak gyűjtőkörének pontos körülhatárolásáról

kell szólnunk. Az egyetemi könyvtárak történetileg nézve univerzális könyvtárak, ahogy egy korábbi történeti fázisban az egyetem is a tudományok univerzítását testesítette meg. A differenciálódás azonban az egyetemek univerzításjellegét is alakítja, s ennek megfelelően változik az egyetemi könyvtárak gyűjtőköre. Az egyetemesség figyelembevételével már nagymértékű válogatást kíván a gyűjtőpolitika, főként a könyvanyag mennyisége miatt. A gyűjtésnél eddig jobbadán az irodalmi produkcióból indulunk ki, azt vizsgáltuk, hogy abból mi tartozik a körvonalazott gyűjtőkörbe. Most viszont, az oktatási reform szellemének megfelelően az látszik szükségesnek, hogy a gyűjtőpolitikát alapvetően az oktatási és a tanulmányi munka élő szükségleteiből adódó igényeknek megfelelően alakítsuk.

Egyetemi könyvtáraink csak akkor felkelhetnek meg a jövőben az új egyetem igényeinek, ha nemcsak gyűjtőpolitikánkban eszközlünk változásokat, de a könyvanyaggal összhangban személyzeti politikánkban is változtatunk. E kérdés természetesen túlmutat az egyetemi könyvtáron: megoldása a felettes szervek hathatós támogatását igényli.

A könyvtárosok pillanatnyilag zömükben humántájékozottságú, társadalomtudományi téren képzett szakemberek. Olyan gyűjtemény esetén azonban, melynek nagy százaléka természettudományi jellegű, tarthatatlan, hogy csak társadalomtudományi képzettségű könyvtárosok lássák el a feldolgozó és olvasószolgálati, főként pedig a tájékoztató munkát. Minden területen nagy igény mutatkozik természettudományi képzettségű szakemberek iránt. Ennek megfelelően kell alakítani az egyetemi könyvtárosképzést és a könyvtári személyzeti politikát.

A természettudományok túlsúlyának és a specializálódásnak másik aspektusa viszont az általános műveltség. Oktatási reformunk egyik legbonyolultabb problémája ez. Noha a polgári képzés kifejezetten humán jellegét meg kell szüntetni, ez nem jelenti a művészeti, esztétikai, történeti képzés és nevelés, az általános műveltség kialakítását szolgáló oktatás és közművelés háttérbe szorítását.

A korai specializálódás az általános művelődés akadályává válhatna, a hu-

manista műveltség pedig szűk szakember-réteg monopóliumává, ha a javak szocialista elosztásából, a civilizációs fejlődésből adódó, egyre növekvő szabadidő, a műveltségszerzés egész életen át adódó lehetőségei nem biztosítanak az önképzést. Ezt az önképzési, feltételeiben közművelési munkát társadalmilag kell megszervezni, s benne az egyetemi könyvtáraknak is meg kell látniuk feladataikat. Ahogyan szaktekintetben túllép az egyetem és könyvtára a zárt kereteken, az egyetemi könyvtárnak az általános művelődés terén is tágabban kell értelmeznie egyetemi funkcióját, ahogy erre utaltunk, bizonyos közművelődési jelleget is magára kell öltetnie. Nem jelentheti ez természetesen a munkamegosztás rendjének felborítását. A könyvtár csak saját nyelvén szólhat bele az élet általános alakulásába. Színvonalas és aktuális könyvkiállításokkal, tájékoztató és ajánló bibliográfiák készítésével, a társadalomtudományok-adta ismeretek terjesztésével kell közreműködnie az egyetemi oktatómunkában, s ezen túlmenően az ismeretterjesztésben. Mindez természetesen nem jelentheti az egyetemen folyó aktív kutatómunka támogatásának elhanyagolását.

Befejezésül azt szeretnénk hangsúlyozni, hogy az egyetemi könyvtáraknak az oktatási reform távlatában egyre bonyolultabb feladatok megoldására kell majd vállalkozniuk. Éppen ezért, hiba lenne, ha nem vetnénk számot az adottságokkal, ha jelenlegi erőinkkel minden kínáló problémát egyszerre akarnánk megoldani. Nem szabad felednünk, hogy a változások ilyen mértéke már az anyagi bázis, a személyi ellátottság közvetlen függvénye, így a reform realizálása — éppen az egyetemi könyvtárak vonatkozásában — anyagi kérdés is. Oktatási reformunk megvalósítása az egyetemi könyvtárak anyagi — állományi és személyzeti — fejlődését is jelenti. Mindenesetre, bár a reform még a kidolgozás állapotában van, sürgető elméleti és — bizonyos vonatkozásokban — máris gyakorlati feladattá vált az egyetemi könyvtárak és az oktatási reform közötti összefüggésnek és a következményeknek megfontolt elemzése, az időszerű szervezeti és tartalmi kérdéseknek már a reform szellemében való megoldása.

Bata Imre

A szakszervezeti letéti könyvtárak alapállomány-jegyzékéről

1959 júliusa óta a Könyvtártudományi és Módszertani Központ (Módszertani osztály) és a AKV Könyvtárellátó Vállalat együttműködése révén rendszeresen folyik a jegyzékre kerülő új kiadványok előzetes kategorizálása (falusi könyvtárak számára törzsanyag — javasolt anyag — nem javasolt anyag), amellyel a könyvtárak nagy segítséget kapnak az új könyvek kiválasztásához, a könyvvásárlásra szánt költségvetési összegek helyes felhasználásához. A javaslatokat kifejező jelölések gondos mérlegelés, többek között a szakkönyvtárak (pl. a Mezőgazdasági Könyvtár) tanácsai alapján kerülnek a könyvek mellé.

A falusi könyvtárak állománygyarapításának ilyen állandó befolyásolásával egyidőben elkészült és múlt év végén megjelent a falusi könyvtárak törzsanyagának I. Címjegyzéke. Ez a több száz címet tartalmazó, évenként újra megjelenő jegyzék, mely a legfontosabbként megjelölt könyvek válogatott, szakok szerinti összegezése, mélyebb értelmet ad a fent leírt jelölési folyamatnak, s a jövőben a falusi könyvtárak állománygyarapításához valóságos vezérfonalként szolgálhat. Jelentősége nem csak abban van, hogy a könyvtárakból hiányzó kívánatos művekre felhívja a figyelmet, de azt a mindmáig elhanyagolt szempontot is tudatosítani igyekszik, miszerint a könyvtár különböző fajta könyvek *gyűjteménye*.

A *szakszervezeti könyvtárak* állománygyarapításának segítségét e terület ziláltabb, szervezetenlebb jellege miatt az alapoknál kellett kezdeni. Ez okból célszerűnek látszott a kisebb, letéti könyvtárak alapállomány-jegyzékének kidolgozása.

A mintegy 50—60 művet tartalmazó tervezet a szakszervezetek (SZMT és hálózati központok) könyvtárosainak bevonásával, a velük való vita során nyerte el végleges formáját. A jóváhagyott jegyzéket idén márciusban bocsátotta ki először a KMK Módszertani osztálya. Ezt a még csak címszerinti felsorolást adó jegyzéket követi most egy méltóbb kiállításban megjelent, alapos annotációkat tartalmazó jegyzék.

Úgy gondoljuk, hogy a falusi könyvtáraknak a Könyvtáros hasábjain már ismertett Címjegyzéke után nem árt röviden szólni erről az új, könyvtárosok számára készült bibliográfiáról, ennek hasznáról és céljáról.

Az 52 könyvről számot adó alapállomány-jegyzék azokat a legszükségesebb műveket sorolja fel, amelyeknek szerep-

lése valamennyi, a legkisebb üzemi letéti könyvtárban is kívánatos.

A művek egytől egyig az *ismeretterjesztő irodalom* szakcsoportjaiból valók. A letéti könyvtárak váltakozó állománya ugyanis éppen ezen az elhanyagolt területen kíván valamiféle stabilizációt. A szépirodalmi művek esetében a könyvek természete és az olvasók folyton újuló igénye miatt is indokolt az állomány cserélődése. A könyvtáros e tekintetben — a fontosabb szerzőkre figyelmeztető általános eligazítás segítségével — könnyen kielégítheti olvasóinak érdeklődését. A legszükségesebb ismeretterjesztő műveknek azonban *állandó letétként* kell szerepelniük a szakszervezeti letéti könyvtárakban. Több szempontból kívánatos, hogy az e csoportba felvett művek ne cserélődjenek. Egyrészt, mivel — világnézeti-politikai vonatkozásban — a nélkülözhetetlen klasszikusok alapvető munkáit tartalmazzák, másrészt, mivel egy-egy ismeretág kézikönyvszerű összegezését nyújtják. Továbbá olyan könyvekről van szó, melyeknek nagy nevelőhatása és keresettség indokolja az állományban való mindenkori ottlételt (pl. Russel: A horogkereszt rémtettei, s végül azokról, amelyek, ha nem is eléggé keresettek, a természeti, etnikai környezet, az általános kulturálódás szempontjából nélkülözhetetlenek. (Ortutay: Kis magyar néprajz; Jávorka: Erdő mező virágai.)

E fenti elvek szerint összeállított jegyzék természetesen nem tekinthető egyszersmindenkorra lezártnak. Feladatát a maga szűk, de fontos területén csak úgy láthatja el, ha a most megjelent kis gyűjtemény a jövőben folyamatosan kiegészül hasonló jelentőségű művekkel. Ezt a célt szolgálja a Könyvtárellátó rendelőjegyzékein ez év januárjától foganatosított új jelölési rendszer, mely a szakszervezeti könyvtárak sajátos igényeit is figyelembe veszi.

Ennek értelmében külön jelölés („c”) szerepel azok előtt a művek címléírása előtt, melyeket a letéti alapállományba folyamatosan fel kell venni. Ugyancsak jelzés („d”) tünteti fel azokat a kiadványokat, melyek a szakszervezeti könyvtárak állományába általában javasolhatók, melyekből a letéti könyvtárak cseréállománya is állandóan megújulhat.

Az alapállomány-jegyzék kapcsán voltak és vannak olyan aggályok, hogy az SZMT és hálózati központokat anyagilag rendkívül megterheli egy-egy „c”-vel jelölt, letéti könyvtárakba szánt mű nagy példányszámos beszerzése. Valójában azonban — amint a tapasztalatok is mu-

tadják — évente legfeljebb 5—10 olyan könyv jelenik meg, mely a letéti alapállományba kerül. Így a mostani bibliográfiát követő, új címeket összegező jegyzék megjelenése csak a jövő év végén várható.

Addig viszont — remélhetőleg 1961 elején — megjelenik a közepes nagyságú szakszervezeti könyvtárak több

száz címet tartalmazó mintajegyzéke is, mely a falusiéhoz hasonlóan évről évre kiegészül majd.

A szakszervezeti könyvtárak állománygyarapításában a letéti alapállomány jegyzék megjelenése azért is fontos tehát, mivel első lépés az állomány rendezettebbé tételéhez, a gyűjteményszempont további tudatosításához.

SZOCIALISTA SZERZŐDÉS EGY GYERMEKKÖNYVTÁR ÉS AZ ISKOLAI KÖNYVTÁRAK KÖZÖTT

A miskolci II. Rákóczi Ferenc Könyvtár gyermekrészlege egy év óta foglalkozik az általános iskolák könyvtárainak helyzetével, és igyekszik minden szakmai támogatást megadni nekik a 14 éves aluli gyermekek körében végzett munkájukhoz. A gyermekrészleg az 1959/60-as tanév alkalmával négy általános iskolával és egy MTH tanulóiintézettel kötött szocialista szerződést, melynek célja segítségnyújtás az iskolai könyvállomány módszeres feldolgozásához, a gyermekirodalom népszerűsítése és megszerettetése a gyermekekkel, továbbá a tanulóifjúság széleskörű mozgósítása a közművelődési gyermekkönyvtár irodalmi rendezvényeire és pályázataira.

A szerződések megkötésekor figyelembe vettük azt is, hogy a kiválasztott általános iskolák tanulójának 80—90%-a munkásgyermek, és hogy az általános iskola elvégzése után középiskolai oktatásban nem részesülő, de szakmát tanuló (MTH) ifjúság irodalmi érdeklődését is folyamatosan ébren kell tartanunk.

Elgondolásainkat az illetékes iskolák igazgatóival és a könyvtárat vezető pedagógusokkal megbeszéltük. Megvizsgáltuk az állományt, és összesen mintegy 2360 kötet könyv feldolgozásához nyújtottunk segítséget.

Példaképpen közöljük az egyik szocialista szerződés szövegét:

„A miskolci II. Rákóczi Ferenc Könyvtár ifjúsági részlegének dolgozója.....
..... vállalja a Miskolc-diósgyőrvasgyári XVII. sz. általános fiúiskola ifjúsági könyvtárának rendezését. Ez a munka kiterjed az ifjúsági könyvtár körülbelül 900 darab könyvnek leltározására, teljes feldolgozására és katalogizálására... Vállalja, hogy a fenti munkálatokat a megbeszélések alapján a nevelővel együtt folyamatosan végzi. Vállalja továbbá, hogy negyedévenként egyszer a tanulóifjúság részére könyvszemlét tart.

A Miskolc-diósgyőrvasgyári XVII. sz. általános fiúiskola igazgatósága vállalja, hogy a közművelődési könyvtárat népszerűsíti, a miskolci II. Rákóczi Ferenc Könyvtár ifjúsági részlegének irodalmi

délutánjaira a tanulóifjúságot mozgósítja, és az olvasómozgalmat kiszélesíti.”

A szerződést az iskola igazgatója, a könyvtárvezető és a megyei könyvtár megbízottja írja alá.

A gyermekrészleg két dolgozója közösen végzi a vállalt munkát, mégpedig állandó jellegű feladatain kívül. Havonta kb. 8—10 órát dolgoznak az illetékes iskoláknál a pedagógussal együtt, az előzetesen megbeszéltem szerint. Az állományt raktári jelzettel látják el, leltárba veszik, rendezik, katalogizálják és kölcsönzére alkalmassá teszik.

A szerződések alapján az iskoláknál megtartott könyvszemléken több száz gyermek vett részt, és ismerkedett meg a legújabb ifjúsági művekkel. A Megyei Könyvtár KISZ-szervezete az MTH-intézetnél Csehov-estet tartott, amely baráti találkozóval fejeződött be. Együttesen tartották a beszámolókat a József Attila olvasómozgalm keretében. Ezek a rendezvények közelebb hozták az MTH és a könyvtár fiataljait. A kapcsolat ez év folyamán tovább mélyül, mert az MTH-tanulók a Megyei Könyvtárban rendeznek irodalmi estet.

Az iskolaigazgatók és a nevelők örömmel és köszönettel fogadták segítségünket. Behatóbban foglalkoznak a könyvtárakkal, szakszerűen dolgozzák fel az újonnan kapott könyveket. Az állománygyarapításhoz kikérik a Megyei Könyvtár tanácsát. A szülői munkaközösségek több pénzt fordítanak könyvvásárlásra. A minisztérium korábban kiadott, és az iskolák könyvtáaira vonatkozó rendelkezéseit minden esetben körültekintően figyelembe veszik. A törzsalomány kiegészítése is központi kérdés lett.

Miskolc iskolai könyvtárainak többsége még ma is egyéni elképzelések szerint működik. Az egységesítés érdekében — 29 általános iskola helyeslésével — októbertől kezdve rendszeresen kiadott módszertani levelek útján kívánja a Megyei Könyvtár gyermekrészlege a többi iskolának is megadni a segítséget.

Dr. Benkőné Orbán Ilona

A kínai irodalom rövid története

Kína nem egzotikum többé! Mióta a hatalmas birodalom — a századfordulón még agyaglábú kolosszus — vitathatatlanul a világpolitika egyik döntő tényezője lett, érdeklődésünk itt Európában érthető módon nem érheti be azzal a hamis és vizenyős képpel, melyet a teaházak, dzsunkák, copfok és mandarinok s a holdfényben merengő költők onszágáról akár csak húsz évvel ezelőtti olvasmányainkból szerezhettünk. Nem elégítenek ki a képeslapok, riportok és úti beszámolók sietős, impresszionista hirdásai sem. Európa-szerte egyre többen tekintenek a komoly és alapos megismerés vágyával Kína múltja és jelene, társadalmi világa, irodalma és művészete felé, egyre többen értik meg, hogy nem közömbös számunkra, honnan és merre vezet az út, melyen az emberi lélekszámnak közel egynegyedét alkotó kínai népség halad. Érdeklődésünk és műveltségünk tengelye fordul: már tudjuk, hogy a görög—római antikvitás — kultúránk alapja, embervoltunk mércéje — csak egyik (ragyogó!) megnyilatkozása, lehetősége az emberi szellem hatalmának; Homérosz és Vergilius memoriterjei mellett már emlékezetünkben zsonganak Csü Jüan vagy Po Csü-ji versei; a kínai nevek szokatlan csilingeléséből, mely nemrégén még vad abrakadabra volt fülünknek, egyre több ismerőset szűrünk ki, nemcsak a napi hírekben szereplő politikusokét, de költők, filozófusok, hajdanvolt államférfiak nevét is; a könyveknek, melyeket kíváncsian faggatunk, olyan kérdéseket szögezünk, amelyeknek izalma tegnap még nem érintett bennünket: mi volt a kínai kultúra korai virágzásának titka? miért rekedt meg évezredek konzervatív görcsben a kínai társadalom? miért kerültek el oly sokáig a republikánus és demokratikus eszmék a nagy keleti birodalmat? miért Európa fedezte föl Kínát, nem pedig Kína Európát? miért itt és nem ott gyorsult meg az ipar és a technika fejlődése? mi várható az európai és a távol-keleti műveltség jövődő szintéziséből?

A magyar könyvkiadás és néhány fiatal szakember az utóbbi évtizedben elismerésre méltóan sokat tett azért, hogy az a *tabula rasa* vagy hamis kép, mely Kínáról tudatunkban helyet foglalt, megbízható ismeretekkel cserélődjék fel. Több tucatra rúd a Kínáról kiadott politikai, riportszerű és ismeretterjesztő művek száma, közel félszáz kötetet fordítottak le nyelvünkre a régi és az újabb kínai birodalom alkotásai-ból, olvashatunk már magyarul összefoglaló kézikönyvet Kína történelméről, s legújabbban megjelent az első magyar nyelvű kínai irodalomtörténet, *Tőkei Ferenc* és *Miklós Pál* munkája.

Nem egészen háromszáz lapon előadni egy közel háromezer éves, dús irodalom történetét nehéz, buktató vállalkozás. Fenyeget az a veszély, hogy a könyvbe túlságosan sok név, cím, adat — és számunkra többnyire még ismeretlen, olvasmány-émlékhez nem kapcsolható név és cím — zsúfolódik, s világos áttekintés, szerves egész helyett kábító lexikális adattömeget kapunk. A szerzők azzal háritották el ezt a veszélyt, hogy tárgyalásukat a legfontosabb művekre korlátozták (a feldolgozott anyag így sem kevés, amit eléggé bizonyít, hogy a kötet név- és címmutatója csaknem húsz lapra terjed), s ezzel teret nyertek hosszabb-rövidebb szemelvények, idézetek közbeiktatására, különösen olyan írásokból, melyek magyarul még nem jelentek meg. E miniatűr szöveggyűjtemény élettel tölti meg a tömör irodalomtörténeti vázlatot, fogózkodókat kínál memóriánknak a nevek közt eléggé faramadós eligazodásban. Kívánatos, hogy a könyv remélhető újabb kiadásaiban a szerzők lehetőséget kapjanak az antológiászerű rész bővítésére.

A klasszikus kínai irodalom összefoglalását *Tőkei Ferenc* végezte el. Korszak-beosztása a dinasztiai szerinti hagyományos tagolást követi, mégsem külsőleges, mert a dinasztiai társadalmának jellemzésével — anélkül, hogy beleveszne a történelmi viszonyok ismertetésébe, s irodalomtörténet helyett Kína históriáját adná elő — szociológiai hátteret biztosít irodalomtörténeti szemléjének. Előadása áttekinthetően mutatja be a kínai irodalom műfajainak kialakulását, hosszabban időz az elégiánál, mely az idősámításunk előtti patriarkális ókor legfőbb irodalmi műfaja volt, és Csü Jüan költészetében világirodalmi klasszikus rangra emelkedett, majd a Tang-dinasztia irodalmi aranykorának nagy lírikus háromságánál (Li Taj-po, Tu Fu, Po Csü-ji), emlékezetbe vésődő portrét tud festeni olyan íróegyeniségekről is, akik — mint például Meng Hao-zsan vagy Csu Hszi — magyarul még alig, vagy egyáltalán nem szóltak meg, érdekesen elemzi a filozófiai gondolkodás és az esszé fejlődését, az elbeszélő prózai alkotásoknak (Pu Szung-ling novelláinak, a *Vízparti történet* és *A vörös szoba álma* című regényeknek stb.) mondanivalóját, a jellegzetesen kínai műfajnak, az opera-drámának sajátosságait, és ügyesen használ fel magyarázatul egy-egy európai irodalmi párhuzamot.

A huszadik századi kínai irodalom történetét *Miklós Pál* írta meg, a középpontba

állítva a nagy modern klasszikus, Lu Hszin írásművészetét. Különösen érdekesek a kínai nyelvi reformról és a harmincas évek irodalmi irányzatairól beszámoló fejezetei.

A *kínai irodalom rövid történetével* a Gondolat Könyvkiadó megkezdte a fontosabb nemzeti irodalmak történetének kibocsátását kézikönyvek formájában. (Előkészületben van az angol, a román stb. irodalom története.) A sorozat bemutatkozása Tőkei Ferenc és Miklós Pál könyvével jól sikerült; kíváncsian várjuk a következő köteteket.

MODERN KÖNYVTÁR

Idestova negyvenedik kötete jelenik meg azoknak a franciás ízlésű borítójukról felismerhető füzeteknek, melyeknek első izellitőjeül — jó három esztendővel ezelőtt — Félicien Marceau *Antoinette kisasszony gyémántjai* című novelláját adta az Európa kiadó az olvasók kezébe. Negyven kötet már feltétlenül megbízható tanúságtétel a szerkesztés elvei felől, s mi több, ebben az esetben még afelelől is, hogy egyik legnagyobb kiadónk mit tart modernnek mindabból, amit a kortársi világirodalom a szürrealista drámától a szocialista realista kisregényig kínál. Hisz' amilyen csábító ez a meghatározás, ugyanannyi visszaélésre is alkalmat rejt, világnézeti irányt, stiláris törekvést egyaránt elfedő palástja mögött.

Szerénytelen vállalkozás lenne a kritikustól, ha e sorok kínálta keretek között bölcs (vagy csak sematikus?) általánosságokat kezdene oktatgatni a máskülönbön oly hallatlanul izgalmas kategóriáról. Inkább a tények sorakozzanak: mi és milyen következményekkel jutott az olvasók fejébe a Modern Könyvtár vékonyabb-vastagabb füzetéből!

A sorozat két legizgalmasabb, már-már szenzációs kötete, Dürrenmatt *Milliomosnője* és egy eleddig nálunk ismeretlen, fiatal szovjet író, Kuznyecov, A *legenda folytatása* című riportregénye. Dürrenmatt fordítója azt írja utószavában, hogy ez a dráma szinte a töke-koncentráció marxi folyamatának illusztrációjaként hat, s ez a megállapítás a legkevésbé sem túlzott. Kuznyecov pátoszatlan realizmusa pedig olvasójának gondolatait alig 200 oldalon sokkal, de sokkal messzebbre és mélyebbre ragadja, mint megannyi — fennkölt szónoklatokat rossz és máris elfeledett regényekkel habaró — néhány év előtti szerző egész életműve.

A két mű: a kortársi kapitalizmus totalitása „allegorikus” — és mégis mindenki számára érthető — drámában, s a kortársi szocializmus végre minden feies-

leges fátyoltól el nem takart arculata. Az ábrázolás végtelenen két eltérő módszere: absztrakció és konkrétság s mégis, a szű legjobb, legteljesebb értelmében modern irodalom!

De biztos alapokra építették-e a szerkesztők sorozatuk e két legkiemelkedőbb darabját? Modern-e az építmény egész architektúrája, vagy csak ornamentikája ilyen lenyűgöző? Kénytelenek vagyunk részben csak nevekre hivatkozni, melyek közül egy-egy dráma, kisregény, napló vagy novella fölött olyanokat találunk, mint Max Frisch vagy Osborne, Sartre vagy Laxness, Ehrenburg, William Faulkner. Akik tehát kétségkívül századunk középső évtizedeinek reprezentatív íróiként birkóznak azzal a történelmi és politikai helyzettel, melynek művészi ábrázolása és értelmezése osztályrészükül jutott. De a színvonalat meghatározó mesterek mellett többségben vannak az olyan szerzők művei, melyeket éppen a Modern Könyvtár mutatott be a magyar olvasóközönségnek. S dicséretesen modern szemlélettel válogattak a szerkesztők olyan művek között, melyek stflustörekvéseiktől vagy eszmei indítékaiktól függetlenül, a világirodalmi műveltséggel ilyen vagy olyan fokon rendelkező olvasónak már azzal is új színeket adnak, hogy románok vagy lengyelek, csehek vagy izlandiak, törökök és perzsák, ausztrálok és örmények. Világirodalmi — de ha úgy tetszik — politikai látókörünket is tágítják, amire a mi közönségünknek mindenképpen szüksége van.

„A világirodalom áramába bekapcsolódva és gyorsan...” — ígérte a kiadó első kötetében. S számonkérni való ebből legföljebb a gyorsaság, ha lehet. Mert beérett már az a nagyon nagy létszámú, klasszikusokon nevelt új olvasóközönség, mely az irodalomban is szomjasan keresi a választ életének megannyi modern problémájára.

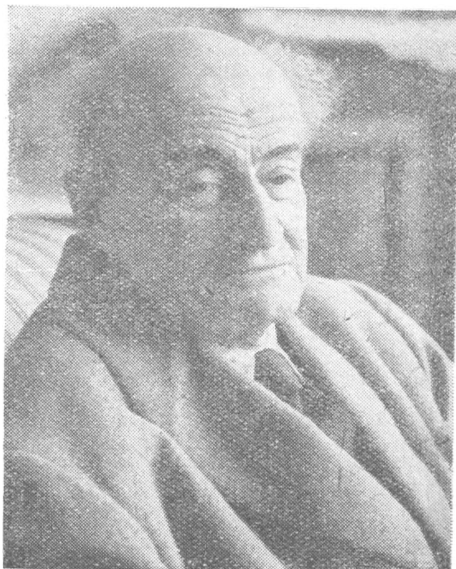
Hajdu János

KÖNYVTÁRI CIKKEINK SZERZŐI

Bata Imre, a debreceni Egyetemi Könyvtár munkatársa; Dr. Benkőné Orbán Ilona, a miskolci Mgyei Könyvtár munkatársa; Bereczky László, az OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; Farkas József, a mátészalkai Járási Könyvtár vezetője; Jóbóru Magda, az Országos Széchényi Könyvtár fő-

igazgatója; Karsay Istvánné, a nagykovácsi Városi Könyvtár vezetője; Kellner Béla, a kaposvári Megyei Könyvtár vezetője; Dr. Láng Imre, az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ osztályvezetője; N. Rácz Aranka, az Országos Pedagógiai Könyvtár osztályvezetője; Sebastyén Géza, az Országos Széchényi Könyvtár h. főigazgatója.

Tróai arcképek

HATVANY LAJOS

(1880—)

A nagy alkotóművészek mellett elismerés illeti azokat, akik felismerték a művész jelentőségét, egyengették útját, lelkiismereti kérdéssé tették egy nagy költő, zenész, képzőművész adaequat értékelését, irányították az ízlést s ezzel megnyitották az utat, amelyen az alkotó eljuthatott népe szívéig. Mert éppen a legnagyobb művészek, a forradalmi újítók útján emelkednek a világnézeti elmaradottság, a társadalmi előítéletek, a tartalmi és a formai konzervativizmus legmagasabb torlaszai, a művész maga pedig sokszor nem vállalkozik e torlaszok megdöntésére. Az ok néha olimposzi góg, máskor a tudományos felkészültség vagy a polémikus hajlam és tehetség hiánya. Nem minden író tud vagy akar olyan harcos írásokkal kiállni műve mellett, mint Zola, nem minden költő rendelkezik Dehmel vitairatainak ékesszólásával. Azok között, akik századunkban a magyar irodalom forradalmi megújítását az esztétikus hevületével segítették, a legelső helyen áll a most nyolcvanadik életévét betöltő Hatvany Lajos.

Gimnazista voltam még, amikor lelkesedve olvastam, hogy egy magyar fiatal-

ember *Wissenschaft des Nichtwissenswerten* című doktori disszertációjával a hivatalos körök felhorkanását, s a haladó közvélemény általános tetszését váltotta ki Németországban. A német tudománynak és a német irodalomnak akkoriban volt a legnagyobb becsülete Magyarországon. A német természettudományt, a filozófiát, a történelemírást szokás volt nálunk mintaképnek tekinteni rendszeresség, mindenre kiterjedő figyelem és módszeresség szempontjából. A modern angol, orosz, francia, olasz és skandináv tudományt és irodalmat a hazai hivatalos fórumok érdemén alul értékelték s csak kevesen lelkesedtek Koch mellett Pasteurért vagy Mendelejevért, Liliencron és Wilhelm von Scholtz mellett Ibsenért, Anatole France-ért vagy Tolsztojért. A legnémetebb diszciplína azonban a görög-római filológia volt, amely elvesztette már minden kapcsolatát az élettel, a forrongó, újat akaró tömegekkel. Ezzel számolt le a fiatal magyar tudós.

Hatvany neve ezután mind sűrűbben szerepelt a különböző folyóiratokban, elsősorban a *Nyugatban*, ahol összekapcsolódott a fiatal költők, mindenekelőtt Ady Endre nevével. Nem ő „fedezte fel” Adyt, de ő állt ki mellette a legkeményebben s leghatásosabban, ő volt az, aki tántoríthatatlanul hitt a költő küldetésében, akkor is, mikor Babits e küldetést kétségbevonta, mikor Kosztolányi ki akarta iktatni nagy költőink sorából, mikor öccse, Ady Lajos egy depolitizált Adyt adott az olvasók kezébe. Ady ügye Hatvany megítélése szerint az egész magyarság ügye volt, Adyval állt vagy bukott az a törekvés, hogy Magyarország bekapcsolódjék a haladó világ áramába, hogy népünk megszabaduljon a feudalizmus maradványaitól, az úri Magyarország áporodott levegőjétől s elfoglalja helyét a művelt nemzetek sorában. E nézetek mellett Hatvany mindvégig kitartott. Az első világháború előtt, alatt, majd az emigrációban és a felszabadulás után is állandóan foglalkoztatta Ady életműve és pályája, mind újabb és újabb kutatásokra készítette. Erről tanúskodik többek között a néhány év előtt *Ady a kortársak között* címen megjelent műve s egy új kötet, amelyen ma is dolgozik.

Bécsi emigrációja idején ismerkedett meg egy fiatal költővel, József Attilával, aki néhány hetet töltött az osztrák fővárosban s felkereste verseivel. Miként a

vízkereső varázspálcája, úgy irányult téveszthetetlen ítélete ez új ér felé, amelytől a Horthy-korszakban ismét ugarasodásnak indult magyar irodalom megtermékenyítését várta. Nem utolsósorban azért, mert felismerte, hogy ez a fiatal költő — mint Ady a maga idejében — szintén „új időknek új dalaival” tör be a magyar valóságba. Nem befolyásolta Babits és Osváth véleménye, akik elefánt-csonttornyukból ajkbiggyeszve tekintettek le a proletár jövővegyre. Mindvégig bátorította a szegények költőjét, annak 1937-ben bekövetkezett haláláig s nem utolsósorban Hatvanyinak köszönhető, hogy József Attila költészetének eleven, forradalmasító ereje ma milliók vérében lüktet.

Nem véletlen az sem, hogy Hatvany miért foglalkozott oly sokat Petőfi oevréjével és életével. Őt vonzzák a nagy költői temperamentumok s Petőfi ezek között az első sorban áll. Ennek a vonzódásnak köszönhetjük az *Igy élt Petőfi* öt kötetét, s a *Féleségek felesége* című regényes életrajzot. Ez utóbbira szerzője azért is büszke lehet, mert ez új műfajt ő alapította meg Stefan Zweig, Emil Ludwig és André Maurois előtt. De Petőfi zsenije ma is foglalkoztatja Hatvanyt s a magyar közönség türelmetlenül várja a Pozsonyi-úti rémetelakból elinduló új és új adalékokat nagy költőnk életéhez, amelyek mint kortörténeti vázlatok is a legjobbak közé tartoznak.

A legújabb magyar irodalom iránt sem lankadt Hatvany érdeklődése. Juhász Ferenc kivételes tehetségét ő ismerte fel először s ma is lábza jön, ha egy szép verset, egy jó regényt, egy sikerült novellát olvas. Nyolcvan éves lett, de nem csökkent az a képessége, hogy felismerje az újat, az értékeset, a jövőbe mutatót.

Mozgalmas, zaklatott, munkába mélyült, az irodalmi és politikai élet viharain és zátonyain győztesen verekedő csodálatos élet húzódik meg Hatvany Lajos nyolcvan éve mögött. Az a fiatal író, aki húszéves korában még Gyulai Pálban látta eszményképét, s a *Budapesti Szemlében* Lévy József és Szász Károly hatása alatt írta a folyóirat konzervatív irányzatát kiszolgáló, kezdő cikkeit, egyre jobban megértette a viharzó események tragikus pátoszát. Néhány év múlva már üdvözölte a *Holnap* költőit s köztük a legnagyobbat, Adyt. Élete ettől kezdve bonthatatlanul összeforrt a haladással, s bár nagypolgári származása megvonta írói és politikai magatartása határait, bár nem jutott el a marxizmus—leninizmusig, mindig becsületes szándékkal tartott ki a társadalmi megújodás zászlaja mel-

lett. „Werbőczyre és Tiszára eszküsznek azok, akik Adyt szidják” — írta a tizes években. 1918 októberében az Astoria szálló erkélyéről üdvözölte az őszirózsás forradalom tömegeit, a fehérterror idején pedig emigrációba ment, noha családi összeköttetései révén és akkori vagyoni eszközeivel megvehette volna a „kurzus” elnézését. A felszabadulás után visszajött hazájába a *Urak, polgárok, parasztok* című esszékötetében hitet tett a dolgozók állama mellett. A szikár, kissé hajlott, mephistofelesi arcélú, mindig vitára kész férfi hol heves léptekkel, hol botladozva haladt több mint egy fél évszázadon keresztül a maga választotta úton, s ha tévedett is, ha társadalmi helyzete és a történelem buktatóit nem is tudta elkerülni, arccal mindig az igazság, a társadalmi igazságosság felé fordulva érkezett el e tisztas életkor kikötőjébe.

Frank László

SZALTIKOV-SCSEDRIN

(1826—1889)

Ha végigtekintett életének hat évtizedén, a csüggesztő tapasztalatok, az emberi aljasság, a törpeség, a mocsok és a bűn végtelen példatára zsúfolódott az öreg Szaltikov szeme elé. Az emlékezés kútja, mint megbabonázott boszorkánykút, füstöt, lángot vetett, ha föléje hajolt, s a kénkpárából riasztó állatsereglet tolongott elő.

Vihogó hiénák, kifordított végbelüket fitogtatva; véres körmű ragadozók, karvalyok és farkasok; nyálkás tapintású halak, az iszapban-bujkálás gyáva, cinikus bajnokai; üldözöttségüket „jellemesen” tűrő, ostoba nyulak és vérengzésért lihegő tányértalpúak; rendőr-állatok és uralkodó-állatok; a megtépett lelkiismeret maradék foszlányaitól menekülő ember-állatok; a sápszedők ezer nemei; az áruoló szörnnyű látomása, akasztott testén a hollók csőrének nyomaival.

Ez az utolsó évek, a cscedrini *Mesék* korszakának állatvilága. Nyomában újabb vázképet okád ki magából a pokolkút mélyebb ürege: A *Golovjov család* Júdását, az emberi nemnek ezt a szégyenét, a fürtelem Leviatánját, akiben minden rossz tulajdonság oly óriásira nőtt, hogy nehéz megmondani, melyik az undorítóbb. Fukarsága-e: az, hogy öngyilkosságba kergeti fiát, aki közpénzt herdált el kártyán — holott mindössze háromezer rubellel megmenthetné? Vagy vallásos képmutatása, mely kenetes szavakat ad ajkára az önmegtartóztatásról, miközben ágyasa a szomszéd szobában vajúdik? Vagy a dur-

va szívtelenség, mellyel lelencházba veti törvénytelen gyermekét?

S nincs vége az emlékek boszorkányszombatjának. Egy város képe tolakodik föl, az ostoba rabok városának, Glupovnak képe. Minden ház egy-egy internálótelep. „Nappelkeltekor az egész háznépe felkel; a felnőttek és serdültek a városfőtől jóváhagyott külön rajzok után készült, egyforma ruhába öltöznek, tisztálkodnak és meghúzzák a derékszíjat. A csecsemők hevenyészve megszopják az anyakeblet; az öregek rövid ájtatosságot tartanak; ... a kémek sietnek a jelentéstételre.” „A munkát vezényszóra végzik. A lakosok egyszerre hajolnak le, egyszerre egyenesednek fel.” „A közhivatalok neve: parancsnokság... Iskolák nincsenek, írmitudás nem szerepel a tervben, a számolást az újjakon tanulják. Nincs se múlt, se jövő, ezért az évszámálást eltörlik.” S a megnyomorított lakosok között peckesen grasszálnak a városfők: Zordon-Morcov, Torzonborszki és társai, fejükben agyvelő helyett hurkatöltelék vagy kivégzés vezényszavait ordító verkli.

Szörnyű a scsedrini művek állatsegreglete! Ó mennyi, de mennyi hitványtságot, szennyet, garázdaságot, képmutatást és lélektiprást kellett látnia annak, aki könyveit ez ijesztő fajzatokkal népesítette be; a nagy és kis bűnözés micsoda jeleneteit kellett emlékezetébe gyűjtenie; a gonoszság micsoda tombolásában kellett állnia pirulva — magányos

angyal-arcuként — az ember sár-részének magamocskoló örvöngéséért! Hagymázás képzelet sem festhet annyi tébolyt és elaljasodást, mint amennyit a cári Oroszország valóságba tárt az író szeme elé keserves életében. Sivár, idegölő gyermekkor, marakodó szülők jobbágykínzó udvarházában; „nevelődés” meggyötört cselédekre bízva, akiknek szeme „a rémületen kívül mást nem tudott kifejezni”; diákévek egy olyan intézetben, ahol minden szombaton megvesszőzték a növendékeket; nyolcéves vjatkai száműzetés — a huszonnégy esztendő első merész elbeszélése miatt — „a bűz és a mocsaras kigőzölgések, a pletykák és a zsíros lepények világába”, „a tartományi kormányzás buta papírai és gonosz kártyapartijai” közé; a cár parancsa, mely rendőrirnökká kényszerítette a szabadság szerelmest; a rjazanyi és tveri kormányzóhelyettesek évei, vergődés silány szoi-galelkek és cégyeres gonosztevők között, gyanús személyként, akit „vice-Robespierre”-nek csúfol az ádáz környezet, s aki naponként temeti el azt az illúzióját, hogy hivatali hatalmával segíthet a parasztokon: íme, ez volt Szaltikov élete, ez volt a forrás, melyből a vitriolos nagy satíra érett haragja fölfakadt. „Olyan ocsmány életem van — panaszkodott egyik levelében —, hogy azt el sem lehet képzelni... Undor nélkül nem lehetek tanúja annak, ami itt történik.” Emberi életre vágyó lélek csak menekülni kívánhatott ebből az országból, ahol megtörténhetett, hogy egy szibériai város kormányzója hivatalnokaival húzatta hintáját.

De ez a megalázott és megszorított ország Szaltikovnak hazája volt, melyet szenvedéllyel szeretett „szegénységben, pöreségben, balsorsában” is; „a kínok élő forrása”, s ő „nemcsak, hogy nem igyekezett csillapítani ezeket a kínokat, de ellenkezőleg, dolgozott rajtuk és élesztgette őket szívében. E szakadatlanul élő kínból eredtek azok az élő alakok, amelyeknek közvetítésével a fájdalom mások tudatában is átment.” Így lett — Csernisevskij szavával élve — Szaltikovból „bánkódó és méltatlankodó” író, akinek „nincsen egyetlen vidám vagy könnyed kifejezése... nincs még két sora sem, mely ne lenne bánatos érzellemmel átítatva”.

Bánkódó és méltatlankodó, de nem embergyűlölő. Pedig az sem volna csodálatos, ha elveszti hitét az emberben, hazájában, különösen ifjúkorának nagy megrázkódtatása után. Fiatalsága idején

nagy reménység éltette az emberek jobb-jait, a közeli boldog változás utópiája. Az ifjú Szaltikov együtt szárnyalt az utópista szocialisták fényes ábrándjaival, s micsoda szárnyalás volt ez! Ünnepváró, adventi hangulat töltötte el akkor a szíveket, s az emberiség hosszú böjtjétől lázas képzelet oly merészen fúródott a jövőendő egébe, mint soha még, s oly naivul közelinek és elérhetőnek vélte az üdvösség napját. Senki soha addig nem dőlgetett lelkében oly tünde álmot az emberről, az értelem szelid hatalmáról, mint a korai szocializmus papjai — hisz épp ezért voltak utópisták. Semmi sem látszott akkor lehetetlennek; a bizók „az angyalok zenéjének” befogadására készítettek fülüket, s szent mohóságukban hártalannak látták az embernév méltóságát.

*Egy vérözön kell! és ha az lefolyt majd,
A megmosdott föld tiszta szép leend,
Es lakni fognak emberek fölötte,
Hasonlítókat az isten képihez...*

És mindez pernyévé hamvadt a 48-as forradalmak vesztett csatáinak lángjaiban. Pálfordulások, nagy riadalmak, emészto kiábrándulások kora jött el. Az ember isten képe helyett hiénához kezdett hasonlítani. Úgy rémlett, „hogy a 'hiénatermészet' kész felfalni az egész világot, hogy jobbra is, balra is kinyújtotta karjait, és hamarosan megfojt minden élőlényt... Körös-körül ördögi kacaj és sivitás hangzik fel; a sötétség mélyéből gyűlöletre, vizályra és testvérgyilkosságra szólító hangok szállnak fel. Kimondhatatlan félelem ragad magával mindenkit, aki él, valamennyi élőlény egyetlen gondolat szörnyű súlyától dermedezik: elpusztult, ami jó, elpusztult, ami szép, elpusztult, ami emberi! Mintha mindent örökre elborított volna a gyűlöletes, a rágalmazó, áthatolatlan hiéni lepel.”

Kevesen, nagyon kevesen voltak, akiknek bizakodása nem hervadt le, mert mélyebb gyökeret eresztett, immár nem ábrándokban, hanem a népben. Szaltikov-Scserdin ezek közé tartozott. „Az 'emberi' sosem pusztulhat el — írta — végérvényesen, és mindig ott parázslott a hamu alatt, amellyel a 'hiéni' időnként elborította. S a jövőben sem pusztul el, és nem szűnik meg lobogni soha! Mert ahhoz, hogy győzedelmeskedjék, csupán egy szükséges: át kell világítani a szíveket és agyakat annak tudatával, hogy a hiénatermészet egyáltalában nem rendelkezik azokkal a bűvös csodaszerekkel, amelyeket az ostoba és gonosz előítélet neki tulajdonít.” „Általában minden embernek kívánatos a világosság. Ápolni kell ben-

nük a világosságnak ez ösztönös áhítását, emlékeztetni kell arra, hogy az élet igenis öröm, nem pedig örökös szenvedés, amelytől csak a halál válthat meg. Nem a halálnak kell elvágna a csomót, hanem a felébresztett, felvilágosult embernek.”

Átvilágítani a szíveket és agyakat, ápolni a világosság áhítását, felébresztetni az embert: ezt tette Scserdin egész életében. Szatírájának az ember jövőjébe, a nép erejébe vetett hite adta meg erkölcsi emelkedettségét, salaktisztító hevéét. Az ember legyőzhetetlen, fényes arcára mutatott egyik kezével, míg a másikban korbácsot suhogtatott. Emberméltóságra tanított akkor is, amikor az ember elaljasodásának apokalipszisát rajzolta meg.

L. S.

VLADISLAV VANČURA

(1891—1942)

Hosszú idő múltán ismét megjelent egy magyar Vančura-fordítás, *Rablólovagok* címen. Kár, hogy nem köthetjük át avval a jelzővel, mely az eredetit annyira megilleti, hogy tudniillik: lenyűgöző. Ez a fordítás — sajnos — nem lenyűgöző, amiért nem az író tehet, csakis a fordító. Az ilyesmit nem illik összecserélni. Azért megrettenve olvastam

egyik irodalmi lapunkban az ismertetést, amely sommásan „romantikus kalandregénynek” minősítette a művet s megfedte az Európa Könyvkiadót, amiért ilyen korszerűtlen dolgokat ad ki manapság.

A *Marketa Lazarová*, — ez a Vančura-regény eredeti címe, — azonban nem kalandregény, hanem századunk cseh irodalmának egyik legkiválóbb prózai alkotása. 1931-ben, mikor megjelent, állami nagydíjat kapott érte az író s azóta számos kiadásban jelent meg. A cseh irodalmi értékelés remekműnek mondja. De hadd mondjam el, ha romantikus kalandregény volna, akkor is korszerű olvasmány a cseh eszjárás és izlést megismerni vágyó szomszédok számára. Elég bizonyosság van rá, hogy romantikus bőszéggel s a polgári lét fölött járó hősökkel is lehet korszerű, társadalomformáló és művészi erejű egy epikai mű, mint ahogy realista eszközökkel is írnak mostanában korszerűtlen, társadalomellenes és sekélyes színvonalú műveket. Nem mindig a módszeren múlik. Nem biztos tehát, ahogy a kritikus véli, hogy Vančura írói szemlélete elavult, s ahogy még szépen elmagyarázza: ami elavult, az provinciális, tehát „nem alkalmas a világ összefüggéseinek ábrázolására”.

Vladislav Vančura írói teljesítménye nagyon is alkalmas a világ összefüggéseinek ábrázolására s a magyar kiadó eleven irodalmi igényt elégít ki, amikor ilyen regényeket megjelentet. Elismerjük, hogy Vančura regénye szabálytalan alkotás, de tudatosan az, egy maga útján járó íróé, aki a sodró erejű, szinte középkori balladának ható regényvel társadalmi igazságosztásra emlékezteti az olvasót. Ez az író kiváltképp értett ahhoz, hogy regényeiben önnön magatartását képviselje, szikrázóan bátor és nemes művészi produkcióval olyasmit éreztessen, amitől kiegyenesedik az olvasó gerince. Testtel-lélekkel tudott harcba szállni azért az emberi igazságért, mely egy új világ építésének igényét képviseli. Vančura egyéül regényeiből a bűn és erény roppant párviadalára nyílik kilátás. Különös erő van mondataiban, s különös szépség. A legférfiasabb mondatok ezek, amiket írói toll leróhat.

Egyik vallomásában azt mondta, az írástudó egyetlen ajándékot kap, amelyről számot kell adnia, s ez az anyanyelve. Vančura elutasította a fogalmazás olcsó és együgyű eszközeit, stílusát írók és filológusok egyaránt a cseh nyelv legnagyobb teljesítményének tartják. Ódon zamatú, biblikus csengésű mondatai összefonódnak a mai emberek szójárássával s a valóság-szemlélet alapvető esz-leleteivel. Hallgassuk meg hangütését

egy másik művének, a *János, a pék* című regényének első mondatait: „Csendes az éjszaka tere, hang nem hallik sehol, csupán fagy és setétség borzong az úrben. Az emberek, hasonlatosan valamely rejtelmes veteményhez, ott alusznak a házakban. Ha a szegénység és fájdalom ordítani tudna, a kiáltás oszlópa feltörne a magasba, a setétség határáig. Ha a halál el nem bágyadt volna, rettentő és nagy események dübörögnének most az éjtelen át, valamiként minden óraütés nyomán”. Vagy még egy példát, ismét az éjjelről így ír ugyanott: „A setétség kettehasadt, majd pedig megingott s valahol tizenkettőt huhogott a bagoly. A hold nőni kezdett, vizek árasztották el az alföldeket s a világ végén nagy robajjal összeütközött két tenger.” Vančura szavainak forró záporában megrendül az olvasó. Mondatai olykor elragadnak a valóságtól, de a döntő pillanatban ismét visszazállnak velünk az életbe, mely sajátos tömény formában jelentkezik az ő kötetekben.

Vladislav Vančura ősi cseh protestáns nemesi familiából származott, Husz János és Comenius igéi közt nőtt fel, egyetemi tanulmányai után orvos lett s a Prága mellett levő festői szépségű Zbraslavban működött. Foglalkozása szerint orvos volt, hivatása szerint író. Megkapó, felejtethetlen ember volt, ismertem őt. Nem hagyott kétséget maga felől, akár a fény vagy a víz, összetéveszthetetlen elementum volt. Keményen megfogta a kezemet, hallotta, hogy magyarra akárom fordítani a pékről irt regényét:

— Ismeri jól a magyar protestáns Bibliát? Mert csak akkor tudja tolmácsolni ezt a regényt.

Vančura ifjúkora óta a haladó cseh értelmiség élcsapatához tartozott. Az első Csehszlovákia korában, emberi és írói magatartások olcsó árfolyamában, nemcsak társadalmi osztályát hagyta faképnél, határozatlan író-társait is. Megvette a megalkuvókat, az élősdieket, a haszon-vadászokat. Evvel az erkölcsi határozottsággal vált szocialistává. Maradandó munkát végzett a cseh értelmiség forradalmasítása és meggyőzése érdekében, mint ahogy maradandó munkát végzett a cseh irodalom, könyvkiadás, film, képzőművészet, szóval a cseh szellemi élet minden ágában. Csehország német megszállását, a második világháború idején, szinte testi sértésnek vette. A németek mint a cseh földalatti kommunista mozgalom egyik szervezőjét elfogták s 1942 június elsején Prágában agyonlőtték. Úgy halt meg, mint barátja: Julius Fučík. Nezval, a nagy cseh költő verset irt Vančura haláláról. Azt mondja benne,

hogy büszke férfiú volt, mint a középkori városok citadellái, s megvető, le-sújtó tekintettel nézett a puskacsövekbe, melyek rázúdították a halált.

E fejlődése-érése teljében elvágott írói pályafutás jelentőssé nőtt azóta. A cseh irodalom modern klasszikusát tiszteli ma Vančurában s műveit sorozatban is és kötetenként is 1945 óta többször s egyre nagyobb példányszám-ban juttatják az olvasókhöz. Vančura életműve a próza alapvető értelmét, az eposz hivatását idézi fel, a szép szó kifejező erejét példázza. Nem foglal kozik az író lélekrajzzal vagy pláne lélekelem-zéssel, sem környezetfestéssel, csak mesél, legtöbbször komoran, némi iróniával, de vannak elbájoló könnyedségű, forró humorú írásai is. Ez az író nem titkolja, nem leplezi módszerét, pörén mutatja, milyen fordulatokkal érdemes mesélni az emberi sors elképesztő eseményeiről. Az olvasónak úgy rémlik, Vančura regényei erősen elütnek egymástól, mégis azonosan hatnak.

1924-ben jelent meg a *Pekař Jan Mar-houl* (melyet János, a pék címen fordítottam magyarra). A kis pék a cseh kisváros Don Quijote-szerű alakja, a jó-ság megszállottja, aki elosztja mindenét, s a Tőke sívópusztáján önfeledt mosoly-lyal megy a halálba. Az első világhábo-rút maró gúnnyal festi a *Pole orná i vá-lečná* (Szántóföldek és vérmezők) című regényében (1925). E témához újra visz-szatért a *Tři řeky* (Három folyó, 1936) című regényében, amelyen az orosz forradalomból hazatérő s a földművelés-ben az élet értelmét megelégedéssel íjút állítja elének. Nagy esemény volt a *Marketa Lazarová* megjelenése, amelyet *Rablólovagok* címen próbáltak most tol-mácsolni magyarul. Van Vančurának egy magyar tárgyú regénye is, az *Útek do Bu-dína* (Szökés Budára, 1932, melyet Don-ner Pál fordított magyarra). A regényben csehek, szlovákok, magyarok kavarnak s jórészt Budapeést a színhelye a huszas évek elején. Vančura e regényben az életre képtelen feudalizmust mutatja be, s rávilágít a cseh polgári s a magyar dzsentrí eszjárásra. Kacagató Műnchhau-sen-témát írt meg a *Konec starých času* (Vége a régi időknek, 1934) c. művében

Több más műve helyett említsük még meg utolsó munkáját. Prága kövein már német katonacsizma dobogott, amikor a legférfiasabb cseh mondatok, Vančura éber sorai, hadbaszállottak ellenük. A régi cseh krónikák modorában írni kezdte Vančura, mintegy önmagát és népét vi-gasztalva, a cseh nemzet történetét: *Ké-pek a cseh nemzet történetéből* címmel. 1939-ben jelent meg az első, 1940-ben a

második kötete ennek a műnek. Utolsó mondata végére német golyó tette a pon-tot. Ez a krónika a nagy stílusművész legnagyobb teljesítménye, végtelenül egyszerű és művészi írásmű. Az elbe-szélő, a képkalkotó író e nagyszabású mű-vel búcsúzott megpróbáltatott népétől.

Ami nyelvi erő és szépség, annak sa-játos küldetése az író saját népében van. De a szomszédság és a százados sorskö-zösség arra készte minket, ismerjük meg a cseh irodalomból mindazt, ami jelleg-zetes és rendkívüli s próbáljuk a kifejező erő azonosságával tolmácsolni. Ez az eset Vladislav Vančuráé is.

Szalatnai Rezső

V. A. OBRUCSEV

(1863—1956)

Teljes nevén Vlagyimir Afanaszjevics Obruchev szovjet akadémikus, vi-lághírű földrajztudós és geológus nevét a magyar olvasóközönség, elsősorban az ifjúság jól ismeri. *Utazás Plutóniába* c. könyve több kiadásban került a magyar olvasók elé. *Ismerkedés a geológiával* c. könyve ugyancsak sok barátot szerzett a geológiának és sok kellemes órát az ér-deklődő olvasónak.

Obruchev vérbeli elméleti és gyakorlati kutató, amellel elsőrendű ismeretter-jesztő író. Példája legjobban mutatja, hogy igazán érdekes ismeretterjesztő mű-vet csak a tárgyat kifogástalanul értő szakember tud írni, ha egyúttal írói vé-nája is van. A szakmai tudás és elbeszél-lőkészség ritkán egyesül (gondoljunk a taplószaraz műszaki könyvekre és a híg ismeretterjesztő cikkekre), de Obruchev-ben mindkét tulajdonság megvolt. Kalandos, tudományos tartalmú regényeket írt; elbeszélte kalandjai saját élményeinek emlékei voltak, hiszen az ő élete is tele volt kalanddal, ami ugyancsak ritkán esik meg írókkal. Élete olyan jó regény-téma, hogy biztosra vehetjük, felbukkan majd egy regényes Obruchev életrajz.

Obruchev Kisázsia és Szibéria kutatá-sával vált világhírűvé; életéről egy 1946-ban megjelent folyóiratban olvashattunk, ahol *Oldalak életemből* címen írt sajátmagáról.

1863-ban született, nagy kedvvel foglal-kozott gyerekkorában földrajzzal és ás-ványtannal. Édesanyja ismert írónő volt, tőle az irodalom szeretetét és stíluskész-ségét örökölte. Kutató geológus akart lenni, ezért élethivatásul a bányamérnök-séget választotta. 1886-ban már kutató-úton vett részt, Annekov megbízásából a transzkaspi vasútvonal építésének tuda-

mányos előmunkáival foglalkozott. Tanulmányairól szakfolyóiratokban számolt be; eredményei felkeltették feletteseinek figyelmét s így egyre érdekesebb feladatokat kapott. Főleg a sivatagi jelenségek kötötték le érdeklődését, eredményei ma is teljesértékűek, pedig közel 70 év telt el ilyen irányú első tanulmányai megjelenése óta.

Az orosz kormány akkoriban kezdett Szibéria intenzívebb gazdasági feltárással foglalkozni; expedíciókat küldtek ki az óriási folyamvidékek, őserdők, hegyvonulatok földrajzi és geológiai kikutatására. Obrucsev 1892-től 1894-ig járta Szibériát; amikor Potanyin, az expedíció vezetője — felesége halála miatt — hazatért, az expedíció vezetését Obrucsev vette át.

Obrucsev hamarosan tapasztalhatta, hogy könnyebben tud behatolni az ismeretlen hegyvidékek belsejébe, ha a határvidéki kínai lakosság öltözetében jár. Ezért Kína határhegyeinek kutatásakor kínai ruhát viselt; rokonszenves egyéniségét a bizalmatlan hegylakók is megszerették és igyekeztek segítségére lenni. Útjain nem védtek katonai osztagok, tolmácsai, szakácsai, szolgálói és lovászaik nem voltak, eredményei mégis felülmúlták minden más utazóét. Egyik szakember kortársa a „félelemnélküli felfedező utazó” melléknevet adta neki s munkája elismerésül hamarosan megkapta a világhírű orosz utazóról, Przsevalszkijról elnevezett emlékérmét.

Korának egyik nagy földrajzi-földtani problémája a kínai löszterületek eredetének kérdése volt. A német Richthofennel együtt kimutatta, hogy a lösz sivatagi por, levegőből hullott, tehát nem tengeri lerakódás, mint sokan gondolták.

Szervező- és építőmunkájának emléket őrizi az 1938 óta nevét viselő Irkucki Technológiai Intézet Bányászati Osztálya, melyet 1901-ben szervezett meg, 1912-ig személyesen vezetett és a világ egyik legjobb geológiai iskolájává fejlesztett. Ekkoriban alapította meg a „Tomszki Szibériai Kutató Társaságot” is, melynek első elnöke volt. A cári Oroszország viszonyaira jellemző volt, hogy intézetének katedráját 1912-ben el kellett hagynia és csak a szovjet hatalomtól kapta azt vissza.

Obrucsev nem száraz szaktudós, hanem elsőrendű tudománypopularizátor és író. Előadásai, folyóiratcikkei keresett olvasmányok még ma is. A beutazott vidékek fizikai földrajzáról, népeiről olyan vonzóan tudott írni, hogy a szaktudománytól távollevők is szívesen olvasták írásait.

Moszkvába költözése után fászesztó expedíciós tevékenysége alábbhagyott s ekkor szakmunkái mellett — pihenésként — fantasztikus regényeket írt.

Legismertebb ilyen könyve az *Utazás Plutóniába*. Ebben elmondja, hogy egy kisebb tudós társaság sarki felfedező útján a földkéreg nyílásán lemegy a Föld mélyébe és az üres, gömbhéjalakú Föld belső felén utazik végig. Eközben az utazók számos kalandon esnek át, a Föld belső üregét megvilágító Nap-juk is van, melynek tudományos magyarázatát éppúgy megkapja az olvasó, mint a geológiai korszakok növény és állatvilágának leírását.

A könyv későbbi kiadásában a szerző így írt az első kiadást követő időkről:

„Szép számmal kaptam olvasóimtól levelet, melyekben egészen komolyan kérdezték, miért nem indítanak új expedíciókat Plutóniába, a földalatti világ tanulmányozására. Mások felajánlották, hogy részt vesznek a jövőendő expedíciókban, megint mások a regényben szereplő utazók további sorsáról érdeklődtek.”

Ebben van Obrucsev műveinek nagy titka; a valószínűségnek olyan látszatát tudja kelteni — a fantasztikumban —, hogy az olvasó nem tudja, valóságos vagy költött események, létező vagy megálmodott világok leírását olvassa-e s csak a tudós őszinte szavai zökkentik vissza a hétköznapok világába.

Verne is írt hasonló tárgyú könyvet: *Utazás a Föld középpontja felé* címen. Ebben ugyancsak földalatti utazást mesél el. Verne mineralógus professzora egy izlandi tűzhányó kráterébe száll le és hatalmas földalatti alagúton, csatornákon át kijut a Jura tenger partjára. Lehet vitatkozni, melyik elképzelés mutat be valószínűbb világot és eseményeket, de ez nem is lényeges. Obrucsev nagy geológiai tudással és vernei fantáziával írta meg műveit, de Vernétől különbözik. Obrucsev műve újabb kiadásainak végén — valószínűleg a kapott levelek hatására — beszédbe elegyedik az olvasóval és részletesen elmagyarázza, regényében mi a képzelet és mi a tudományos feltevés. Milyen jó lenne, ha korunk fantasztikus regényeinek írói is követnék ezt a példát.

Sokat és színesen írt Obrucsev a *Priroda* (Természet) és más folyóiratokba, újságokba. Ezek a cikkek a tudomány mélyeséges szeretetéről és ragyogó leírókészségéről tesznek tanúbizonyságot. Írásait a könnyed elbeszélő készség és a tudományos pontosság jellemzi. Tudományos gondolatokat, eszméket, elméleteket kevesen tudtak oly világosan megfogal-

mazni és közérthetővé tenni, mint ő. Ismeretterjesztő művei távol állanak a tudományos ismeretek egyszerű felhígításától, mindig vannak mondanivalói még a szakember számára is.

A tudományos ismeretterjesztő irodalom egyik — ki nem mondott — célja a tudományt oly közel hozni az olvasóhoz, elsősorban a fiatal olvasóhoz, hogy kedvet kapjon a további tanuláshoz. Obruchevnek a *Sannikov föld* és az *Aranyásók a sivatagban* c. művei több százezer példányban, többszöri kiadásokban kerültek a szovjet ifjúság kezébe és nem kis részük volt abban, hogy a geológiát, ásványtant, bányászatot sokan élethivatásul választották. Ezeknek a regényeknek komoly tartalmuk van, az író azt a nehezen követhető módszert alkalmazta, mellyel irodalmi eszközök felhasználásával ad tudományos ismereteket. Számos — nem szépirodalmi, hanem csupán ismeretterjesztő — műve közül nevezetesebb: *Kjaktától Kuldszáig*, a *Középázsiai sivatagokban és hegyekben*, valamint *Kutatóútjaim Szibériában* stb.

Tudományos kutatómunkája és népszerűsítő irodalmi tevékenysége mellett szenvedélyesen foglalkozott az orosz tudomány történetével. Még fiatalon — Irkuckban — hozzáfogott a *Szibéria geológiai felkutatása* c. nagy tudománytörténeti munka összeállításához. Ebben a tudományos értékű felfedező utazások és expedíciók emlékét idézte fel. A mű első részében 1705-től 1917-ig terjedő időszakot tárgyalja. A munka során körülbelül 4000 könyvet és folyóiratcikket tanulmá-

nyozott át, jóformán teljesen egyedül. Az 1918-tól 1940-ig terjedő kutatási időszak feldolgozásában néhány munkatársa segített. A mű 1931-től 1948-ig 12 kötetben jelent meg.

A tudomány nemzetközi, a tudósoknak azonban van hazája. Obruchev elsősorban szovjet tudós és a szovjet tudományt képviselte írásaiban, nemzetközi kongresszusokon, akadémiákon. Sok kitüntetést kapott, így a Magyar Földrajzi Társaságtól a Lóczy emlékérmét.

Utolsó, 1952-ben megjelent munkája *Középázsia vadonjaiban* címen jelent meg. Ebben két archeológus kutatóútját írta meg.

Művei nagy részét lefordították, számos könyvét angolul a Szovjetunióban adták ki.

Magas kort ért meg. Ő is megtalálta az alchimisták által keresett bölcsek követét, ami az embernek életkedvet, egészséget biztosít egy hosszú életen át. Ez az elixír a soha nem szűnő emberi munka.

1956-ban halt meg. Könyvei, cikkei, az általa alapított intézmények megőrzik nevét, de legnagyobb szeretettel a fiatalok emlékeznek az *Utazás Plutóniába* tudós szerzőjére.

Horváth Árpád

T. S. ELIOT

(1888—)

Az 1914/18-as világháború Európának nemcsak térképet, hanem szellemi arculatát is gyökeresen megváltoztatta. A polgári társadalom és kultúra elvesztette korábbi viszonylagos biztonságérzetét, a technikai fejlődés csalékony felszíne alatt lappangó kór most lelepleződött, a múlt és jelen ellentmondásai föltáruultak. A tudomány és művészet választót elé került, döntenie kellett: a haladást választja-e vagy a pusztulást. A történelem vajudásának e bonyolult folyamatában új eszmék és eszmények születtek, és az új tartalom új formát keresett. Ámde mindez nem valamilyen varázsütrere ment végbe, hanem a régivel való leszámolás, a múlt és jelen tudatos elemzése útján.

Az angol irodalomban ez a leszámolás és elemzés az 1922-es esztendőhöz fűződik. Ebben az évben jelenik meg Joyce *Ulyssese*, ez a hatalmas társadalmi körkép: az utatvesztett polgár bolyongásának története, és ekkor lát napvilágot T. S. Eliot nagyszabású költeménye, a *Meddő föld*: a polgári kultúra elsekélyesedésének drámaiságában megdöbbentő erejű rajza. Az angol irodalomban új korszak kezdődik.

Thomas Stearns Eliot 1888-ban, az Egyesült Államok-beli St. Louisban született. Ősei Angliából kivándorolt protestáns kereskedők voltak, de sokan közülük egyházi pályán szereztek nevet maguknak. Eliot a Harvard egyetemen tanult filozófiát és közben kétszer is járt Európában, egy évet a Sorbonne-on töltött, majd közvetlenül a háború kitörése előtt Németországba látogatott el. Tanulmányai befejeztével egyideig Angliában tanároskodott, aztán — rövid tisztviselői pályafutás után — végleg az irodalomhoz pártolt. 1927-ben fölvetta az angol állampolgárságot és katolizált. 1947-ben megkapta a Nobel-díjat. Jelenleg a londoni Faber and Faber könyvkiadó igazgatója, az angol irodalmi élet egyik legjelentékenyebb alakja.

Költészetét rendkívüli eszmei egység jellemzi. Már fiatalkori verseiben is fölbukkannak azok a motívumok, amelyeket kései verses drámáiban újból és újból megfogalmaz. Úgyszólván minden jelentős versének és drámájának hőse: „quester-hero”, az igazság útján tapogatózó ember. Bár alkotásaiban kevés az önéletrajzi elem, de az életművén végigvonuló szellemi küzdelem mégis magának a költőnek küzdelme a fölismerésért.

Eliot filozófikus és vallásos lelkületű művész. Vallásossága katolikus és hindu misztikával keveredik; lázas és lázadó költő, aki egyként leleplezi a XX. századi

ember szellemi ürességét és az egyházi tepedséget. Költészetének alap gondolata a megtisztulás — a történelmi múlt bűneiért való vezeklés — a dantei purgatórium modern ábrázolása. Amiként Joyce Mr. Bloomja — századunk Odisszeusza — 1904. június 16-án Dublinban végigbolyong a talajtvesztett polgár kanyargó szellemi útjain, akként járják végig Eliot hősei: Prufrock, Sweeney, Teresias, Coriolanus, Becket és a többiek a purgatórium három lépcsőjének fokait, hogy megeljük az ígét, amely új értelmet ad múltnak, jelennek, jövőnek.

Eliot ifjúkori költészetének alakjai az irónia álarcában jelennek meg. *J. Alfred Prufrock szerelmi dalának* hőse a hamleti udvaronc, az örök habozó, aki nem tudja „merjen vagy ne merjen”, a kopaszodó, pipaszárlábú, ezer freudi komplexussal vívódó polgár, ez a tragikomikus figura, aki végül is önnön tehetetlenségébe fullad. Vagy itt van a *Hölgy arcképének* hősnője és hőse; kicsoda jellegzetes, testben-lélekben elsatnyult polgárfigurák! Az elvirágozó hölgy, aki görcsösen kapaszkodik az utolsó szerelem ábrándjába és a menekülni vágyó fiatalember, aki blazirtságában is érzi, hogy tapintata merő család.

Ezek a költemények Eliot első verseskötetében, a *Prufrock és más megfigyelések* c. kötetben, 1917-ben jelentek meg. Iróniájuk Jules Laforgue francia szimbolista költő hatását mutatja; a hatás nem marad tartós, de az irónikus hangvétel végigkíséri Eliot egész költészetét. E fiatalkori versek azonban az irónián kívül más olyan jellegzetességeket is mutatnak, amelyek Eliot érett költészetére ugyancsak jellemzők. Elsősorban formai sajátságokról van szó: a költő irodalmi alluzióiról, célzásairól, valamint auditív-vizuális képzetéről. Mindkét sajátosság nagyjelentőségű Eliot költői mondanivalójának megértése szempontjából. Az irodalmi hivatkozások ugyanis nem egyszerű, a vers testébe beépített idézetek vagy egy-egy irodalmi alak fölgyújtásai. A kölcsönzött verssor vagy figura az értelmi és érzelmi összefüggések egész szövedékét plántálja át az eredeti műből Eliot versébe, amely ennél fogva csak az összefüggések ismeretében válik valóban érthetővé. A képzetek más természetű nehézséget rejtegetnek: ezek szimbólikus jellegűek és egy-egy költői élménynek kifejezői. Az olvasó azonban ezeket az élményeket csak sejtheti, tehát nem egykönnyen ismerheti föl, hogy milyen érzelmet vagy gondolatot testesítenek meg. Az angol szövegkritika már egész könyvtárra való anyagot halmozott föl az Eliot-i alluziók és képzetek magyaráza-

tára és jórészt ennek köszönhetjük, hogy sok homályos hivatkozásra fény derült.

A *Prufrock és más megfigyeléseket* 1920-ban a *Versek* c. kötet követte. Az ebben közreadott költemények legfontosabb darabjai: *Gerontion*, *Sweeney a csalogányok* közt már mintegy bevezetői az elkövetkezendő évek nagy alkotásainak. A *Gerontion* egy aggastyán monológja, egy aggastyáné, aki elvesztette erejét a szeretethez, az eszmei újjászületéshez, s most tehetetlenül üldögél roskadozó házában aszály és kiszikkadt gondolatok közepette. A polgári kultúra sekélyességének megdöbbenő erejű szimbóluma ez a költemény, amely mint ellendarabját Goethe *Prometheusát* idézi.

Az 1922-ben megjelent *Meddő föld* Eliot legnagyobb jelentőségű, de egyben legnehezebben elemezhető műve. Szimbóluma a Grál legendára és más középkori mitoszokra, biblikus és görög mondákra épült és így szinte az egész európai kultúra eszmevilágát magában hordja. Eliot apró élmények fölvilantásával, a mindennapi élet egy-egy jele- netének beírásával, az irodalmi alluziók tömegével érzékelteti az aszáltságát a föld: világunk szellemi és morális meddőségét. A termékenyítő esőt ígérő mennydörgés áldozatot követel, az embernek alázatot kell tanulnia, „adj, szeress, fékez meg önmagad”, ezt hirdeti — a hindu istenség szavaival — Eliot.

A *Meddő föld* pesszimista alaphangja fölfedi Eliot szemléletének egyszálúságát. A XX. század problematikájában a költő csupán erkölcsi kérdést lát és ezért a megoldást a vallásos érzés megújodásában keresi. Költészetének eszmei értékei tehát a polgári világ kritikájára korlátozódnak, a gyógyulásra kijelölt utat el kell utasítanunk.

A *Meddő földet* két nagyszabású költemény: *Az üres emberek* (1925) és a *Hamvazószerda* (1930) követte. Amíg az *Üres emberek*, a *Meddő föld* témájából a kilátástalanság gondolatát szélesíti ki, addig a *Hamvazószerda* a dantei purgatórium útjait járó lélek vívódását ábrázolja. E két költemény mellé sorolhatjuk még az ún. Ariel-versek két darabját: a *Mágusok utazását* (1927) és a *Simeon dalát* (1928). Ezek is vallásos versek, a *Hamvazószerda* motívumának: a megtisztulás felé vágyódásnak költői kifejezései. Az Ariel-versek fordulópontot jelentenek Eliot költészetében: A *Gerontionnal* megütött pesszimista alaphang, amely a *Meddő föld* és az *Üres emberek* látomásában tetőzőtt, most feloldódik, az em-

beriség gyógyulásába vetett hit határozottabbá válik.

A *Hamvazószerdával* lezárult Eliot érett költészetének első szakasza. A második szakaszt, amely napjainkig terjed, már nem költemények, hanem verses drámák jellemzik. Előfutárak a *Szikla* (1934) c. vallásos tárgyú színjáték, amelyet a *Gyilkosság a katedrálisban* követ. Ez az „optimista tragédia” Thomas Becket püspök önnön gyarlóságával vívott küzdelmét és győzelmes mártírhalálát írja le. Az embernek önmagával való vívódását ábrázolják lényegében Eliot többi drámái is, több-kevesebb témái variációval (*Családi találkozás*, *Koktélparti*, *Bizalmi titkár*, *Az idő államférfi*). E darabok érdekessége nem is annyira tárgyukban, mint inkább formai sajátágaikban: stílusukban, a tragikus és komikus elemek különös keverésében, a misztikumnak és realitásnak játékában rejlik.

Időben a színdarabok közé ékelődve jelent meg Eliot négy filozófikus-vallásos tárgyú költeménye, amelyeket aztán a *Négy kvartett* c. kötet foglalt össze. A négy kvartett mindegyike egy-egy helységnevet visel címül, oly helységek neveit, amelyekhez Eliotnak valamely, az emberiség történetéhez kapcsolódó élménye fűződik. A versek témája: az idő múlása és az örökkévalóság ellentéte, az ember viszonya a történelemhez, a cselekvés és isteni akarat, a szeretet megváltó hatalma. Formailag e négy vers szervesen összefügg egymással, Eliot a zenének — pontosabban a szonátának — áradását igyekszik a vers hangmenének változtatásával érzékeltetni és ezáltal az egyes zenei tételek modulációit követni.

Befejezésül rá kell mutatnunk még arra is, hogy Eliot nemcsak mint költő és drámaíró, hanem mint esszéista és kritikus is jelentékeny szerepet tölt be az angol irodalomban. Esszékötetei, különösen a *Szent berek* (1920), *Idegen istenek nyomában* (1934), *Erzsébetkori esszék* (1935) fordulatot jelentenek elsősorban egyes angol költők átértékelése, de ezen túlmenően a költészet eszközeinek értékelése tekintetében is.

Hatását tekintve Eliot — Yeats mellett — kétségtelenül a legtekintélyesebb XX. századi angol költő. Az utána következő generációk nagy költői: Auden vagy Dylan Thomas egyaránt adósai. De ez az adósság elsősorban az Eliot-i ábrázolásra, költői eszközökre és nem a költői szemléletre vonatkozik. Utódai túljutottak azokon a korlátokon, amelyeket Eliot misztikus vallásos eszméivel önmaga elé emelt.

V á m o s i P á l

Kun Béla és az irodalom

A magyar proletáriróadalom hagyományait ébresztgető kutatás az elmúlt években kódosztató eredményekkel lepte meg az irodalmi közvéleményt. Évtizedeken át kallódó írók és művek kapták vissza a hűséggel és tehetséggel megszolgált nyilvánosságot, úttörő publikációk illegális és féllegális folyóiratok rejtőzö értékeire hívták fel a figyelmet. Emlékező kortársak és dokumentumok segítségével megindult a XX. századi magyar irodalom méltatlanul mellőzött, növekedését gátló mostoha körülmények között is korszakos értékeket termő, harcosszmeivel és művészi igényeivel egyaránt jövőt vívó proletár ágának reális értékelése. Ezt az irodalmat egy negyedszázadon át az ellenforradalom üldözte és rágalmazta, a felszabadulás után pedig a tizenkilences Kommün eseményeit és egyes vezetőit hamis megvilágításba helyező, hallgatással és rágalmazással torzító történelemhamisítás szerette volna a feledés fátylai mögé rejtteni. Csak az 1956-os ellenforradalom leverése utáni konszolidáció, a személyi kultusz bűneivel szakító forradalmi proletárpolitika tette lehetővé az 1919 után emigrációba kényszerült kommunista írók elfeledett könyveinek újbóli kiadását, a művek méltatását, s az irodalmi fejlődés fontos — jövőt előkészítő szerepét tekintve, legfontosabb — irányzatának beható tudományos vizsgálatát. Ez a politika adja az olvasók kezébe a kommunista emigráció irodalmát elismerő figyelemmel és szakszerű bírálattal segítő Kun Béla tanulmányait is.

Kun Béláról, a Magyar Tanácsköztársaság vezetőiéről kevesen tudják csak, mennyire szerette és értette az irodalmat. Illés Béla nagy szolgálatot tesz, amikor előszavában a politikuss és pártmunkás Kun Béla amúgy is vázlatos, sok finomítást-árnyalást váró portréját néhány hiteles vonással gazdagítja. Emlékeiből az irodalmár Kun Béla lép elénk: az a vezető, aki a világpolitika legfontosabb eseményeit hatósugarában tartó pártmunka mellett is szakított időt irodalmi tanulmányokra. Elismerően nyilatkozott Majakovszkijról és a fiatal magyar proletárfrók elé Gogolj, Stendhal és Csehov műveit állította eszményképül. A meghatottság és büszkeség legszebb szavaival Petőfi és Ady emlékét élesztgette, de hatott szellemére az egész magyar irodalom. Ady Endre egykori tanítványa, a zilahi

kollégium neveltje, az ellenforradalmi rágalmak elleni küzdelemre is Arany János versét idézve buzdítja íróbarátait.

Kun Béla tanulmányai magyar írók orosz nyelvű kiadásait vezették be, elsődleges céljuk az orosz közönség tájékoztatása volt. Elemzései nyomon követik a munkásmozgalom fejlődését és pontosan kirajzolják a forradalom előtti s alatti magyar társadalom osztályviszonyait. Példái ezek a dolgozatok a társadalmi háttér és az irodalmi alkotás összefüggéseit doktriner túlzások, mesterkélt konstrukciók nélkül magyarázó marxista dialektikának. Különösen mély és sokoldalú a Petőfi válogatott verseinek orosz és ukrán kiadását bevezető tanulmány társadalomképe. Az olvasó meglepetten látja, hogy az 1848/49-es forradalom és szabadságharc marxista—leninista elemzésének, s Petőfi pártos értékelésének csaknem minden motívuma együtt található Kun Béla 1936-os keltezésű munkájában. Ez a egyszerű esszé gazdag érveléssel bizonyítja, hogy Petőfi az Engels által előproletariátusnak nevezett, minden feudális köteléken kívülálló plebejusréteg leszármazottja és hangadója. Nem urak, nem parasztok, nem is proletárok voltak Petőfi szülei és a polgári rendhez sem tartoztak. Hiába próbált az öreg Petrovics polgárosodni, vagyonkája elúszott, a család egzisztenciája pauper-lét maradt. A fiú már kísérletet sem tesz a felemelkedésre. „Csavargónak születtem, csavargó vagyok én” — írja Petőfi. Persze, ez a „csavargóság” — fűzi hozzá magyarázatul Kun Béla — nem a „féktelen vérmérsékletnek”, a „lelki egzaltáltságnak” kifejezője, mint Petőfi kispolgári és burzsoá életírói állítják, hanem társadalmi helyzetet jelent. Ez a helyzet kényszeríti fél országot keresztül-kasul járó vándorútra, önkéntes katonai szolgálatra, tanulmányai félbenhagyására, a vándorköltő szerepének vállalására. A vándorszínészet is a bizonytalan életpálya egyik menedéknek szánt állomása. Petőfit élettapasztalata, szociális származása, nyomorúsága vitte a forradalom útjára. De nemcsak ösztönös ellensége volt ő a magyar feudalizmus és a gyarmatosító Habsburgok rendjének. A francia forradalom és az utópista szocialisták iskoláját járta, gyűlölte a rabság minden formáját, már a világszabadságért bontott zászlót.

A tanulmány meggyőzően bizonyítja, hogy szerelmi líra és tájköltészet, epika és zsánerkép Petőfi életművében kiegészítő

szíti egymást. Akármiről — szerelemről, tájról, hazáról — szól a költő, látásmódja és erkölce a forradalom öntudatát is kifejezi. Új megvilágításba helyezi az esszé Petőfi népiességét, amely ugyancsak forradalmi ihletésű. Petőfi vállalja Arany programját, mely szerint a népköltő feladata „a legfensőbb költői szépségeket is a népnek élvezhető alakban adni elő”. Tompa célkitűzése, a nép nyelvkincsének ápolása sem idegen tőle, ám programja meg is haladja az Aranyét és a Tompáét. Nála a népiesség egyértelmű a forradalmisággal; ezért is tud összeforralni a városi plebejus-réteg, a pesti szegény nép gondolat- és érzésvilágával.

Kun Béla megértette és liberális bírálóival szemben meg is védte a költő hazafiságát. A magyar kommunisták vezetője elvetette és a proletármozgalomtól idegen eszmei áramlatnak bélyegezte a nemzet és haza fogalmát semmibe vevő, cinikusan megtagadó nihilizmust. Meg tudta különböztetni a szabadság költőjének forradalmi hazafiságát a leg-szebb jelszavakkal is visszaélő úri Magyarország szajtépjő nacionalizmusától. Ezt a különbségtételt Kun Béla olyan fontosnak érezte, hogy Petőfi hazafias verseiért még Ady Endrével is vitába szállt. Ady ugyanis a korabeli magyar sovinizmus elleni harc indulatától vakítva kihagyta a hazafias verseket Petőfi-válogatásából. Kun Béla ezt helyteleníti, a mellőzött verseket a remekművek sorában tartja számon.

Becsülte a klasszikus hagyományt, de legtöbb időt és figyelmet a kortárs kommunista írók művének istápolására, népszerűsítésére fordított. Ezt a munkát, illetve a könyvek elé írt bevezetők lapjain fennmaradt töredékét is hozzáférhetővé teszi az irodalmi tanulmányok most megjelent kötete. Kun Béla nem túrt éles választóvonalat politika és művészet között. Nem feledkezett meg az írói munka sajátosságairól, az emberábrázolás követelményeiről, de az irodalmat a hatáskeltés minden finomságával együtt is a forradalmi harc zászlajaként, fegyverként tisztelte és szerette. Azokat az írókat becsülte, akik a forradalom szolgálatára írtak, de éppen e szolgálat sikere érdekében a kifejezés, az ábrázolás magas színvonalát várta tőlük. Nem kedvelte a köldöknéző, magányukba húzódo írók öncélú finomkodását, de nagyra tartotta, s mint kritikus meg is követelte a rangos művészetet. Kétféle harcot vállalt. Elutasította az emigráció irodalmát hamis mérce elé állító arisztokratikus értetlenség fanyalgását, a „nagy irodalom” maximalista követelményével fellépő esztétikát, — a porletárírókat pedig igényes-

ségre, elmélyült műhelymunkára, a klasszikus értékek hasznosítására tanította. Mint politikus, de mint az írás törvényeinek ismerője is értette és helyeselte, hogy az emigráns kommunista írók, Karikás Frigyes, Illés Béla, Kiss Lajos, Hidas Antal, Lengyel József és mások, tanulság és példa kedvéért sűrítik művekbe a Magyar Tanácsköztársaság harcainak emlékeit. A lírai betéteket és riport-elemeket is hasznosító könyvekre nemcsak a mozgalomnak volt szüksége. Kun Béla úgy látta, hogy a „nagy epika” időtlen követelményeitől talán még elmaradó, de távlatokat nyitó, szemlélet és kifejezés új formáit kialakító írások a Kommun időtálló regényeinek előmunkái.

Kun Béla az emigrációs kor szenvedélyes irodalmi vitáinak két fontos kérdésére adott ma is aktuális érvényű választ. Az egyik az időszerűség problémája. Erről az volt a véleménye, hogy harc idején, amikor „a forradalom kimegy az utcára”, a munkásosztály íróitól meg lehet és meg is kell követelni, hogy közvetlenül a küzdők frontjaira irányítsák a tömegek figyelmét. Békésebb időben azután lehetőség nyílik átfogóbb tematikájú, hatásukat közvetetebben érvényesítő, távlatosabb művek írására. Ezek a könyvek persze nem feltétlenül értékesebbek, mint a cselekvés áramában, az osztályharc első vonalában született munkák. Petőfi *Nemzeti dala* például időtlenebb és maradandóbb, mint az 1848-as eseményeket ábrázoló regények bármelyike.

A másik kérdést, amelyre válaszolnia kellett, Illés Béla így fogalmazza meg: a párt irodalompolitikája saját erőire támaszkodjék inkább, vagy nagyobb súlyt helyezzen a rokonszenvezőkre — esetleg a távolabb álló írók megnyerésére? Kun Béla soha nem mondott le a párt céljaitól távolabb álló írók megnyeréséről, a rokonszenvezők eszmei befolyásolásáról, de fő feladatnak a kommunista írók nevelését, a hegemon-szerepét művei értékével kivívó proletárirodalom kialakítását tartotta. Ezt a célt szolgálta értékes, mai irodalmi vitáinkban is hasznosítható, gondolatokban gazdag kritikáival.

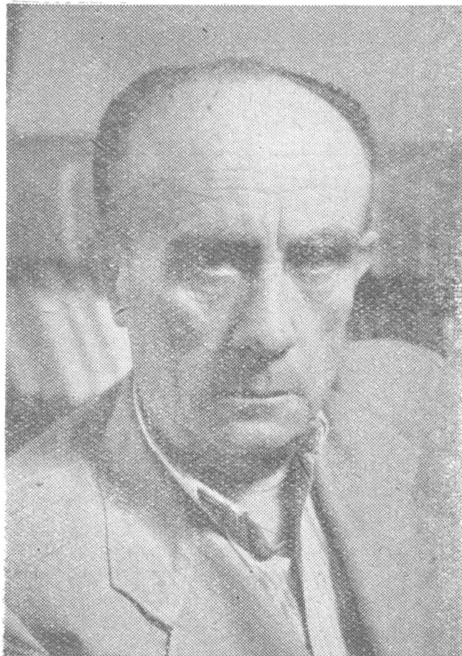
D e r s i T a m á s

HELYREIGAZÍTÁS

Lapunk októberi számába néhány sajtóhiba került. Nikolaus Lenau születési évszáma helyesen: 1792; a 782. oldalon, az Álnevek írói nevek c. cikk első bekezdésének utolsó sorában az Álnev görögös formája pszeudonim. A harmadik borítón: Iwaszkiewicz Visszahulló kő c. regényét Bába Mihály fordította.

Legkedvesebb könyveim

KASSÁK LAJOS

Tizennyolc éves koromban vettem először szépirodalmi könyvet a kezembe. De akkor sem kíváncsiságból, hanem egy szép fiatal lány rábeszélésének engedve. Gyermekkoromban cselekvő, szabad életet éltem s azok a mesék, történetek, amiket a betűk tudnak elmondani, egyáltalában nem érdekelték. Az első könyv, amit fellapoztam, Petőfi összegyűjtött versei voltak. Nehezen barátkoztam velük, csöppenként szedtem be, mint a keserű orvosságot s nem tudtak különösebb hatást kiváltani belőlem. De nem egészen így lehetett, mert hiszen Petőfi könyve után más könyveket is felnyitottam, egyre kevesebb vizsgálással s már kíváncsisággal valamiféle olyan világok felé, amikről eddig semmit sem tudtam.

Az első könyv elolvasása óta több mint fél évszázad múlt el s ma már nehéz lenne pontosan visszaemlékezni arra, melyik könyv lehetett az, amelyik úgy látszik, eljegyzett az irodalommal. Ma úgy gondolom, hogy Tolsztoj morális fel-fogása és hatalmas írói ereje győzte le bennem az olvasással szembeni ellen-szenvenemet és nyitotta ki előttem az irodalmi és művészeti világ kapuit. Népmé-

séit és legendáit olvastam először s aztán mindazt, amihez hozzájuthattam. A *Háború és béke*, a *Karenina Anna* már nem is irodalom volt a számomra, hanem maga az élet, ezer zeg-zugában megvilágítva és útjelzőkkel ellátva. Csak most vettem észre igazán, hogy mi minden létezik körülöttem és milyen titokzatos gazdagságokkal telített egy-egy ember. Tolsztojt ma is a 19. század legnagyobb epikusának tartom. Sosem jártam az ő útját, de felkeltette ambícióimat és nyughatatlanná tett egy egész életre. Hercegeit és muzsikjait egyformán közel éreztem magamhoz, lelki problémáik és testi szenvedélyeik nem voltak idegenek a számomra. Nyilván az ő mély humanizmusa szerettette meg velem az orosz irodalmat általában. Gogoly, Goncsarov, Dosztojevszkij lenyűgözött, mint később Gorkij, akihez már szocialista szemléletem is hozzákapcsolt. Tőle először a *Malva*-t olvastam, őbenne is megtaláltam Tolsztoj humanizmusát, de már olyan elemekkel keverten, amelyek a sajátos orosz életen túli problémákat is magukba foglalták.

Ekkor már részt vettem a szocialista mozgalomban s az oroszok mellett rábukantam Zolára, Hugo Victorra, Dickensre, Flaubertre, Stendhalra és mindazokra, akik rávilágítottak a körülöttem levő társadalmi élet és az emberi egyed összefüggéseire. De ekkor már szigorú kritikával olvastam s megvoltak már a magam irodalmi problémái is. Zolától a *Germinal*-ban kaptam legtöbbet, Hugoban a romantika lendülete fogott meg, Flaubertől nem a *Bovaryné*, hanem a *Salammbó* volt rám legnagyobb hatással, nyilván exotikus témája és pompázó nyelvezete miatt, Stendhal *Vörös és fekete*-jének az emlékéét évtizedekig hordtam magamban, regényalakjai nem egyszer visszatértek hozzám álmaimban is.

A múlt századi magyar irodalomból Berzsenyi és Csokonai világítottak előttem különös fénnel. Egyiket komor töprengéseierért, másikat rokokó könnyedségéért szerettem. Ez a hozzájuk való érzésem máig sem változott.

Valójában azonban akkor ébredtem igazán magamra, mint ember s mint író, mikor Walt Whitman költeményeivel megismerkedtem. Ez már az új világ hangja volt, a humanizmusé és demokráciáé, a cselekvő ember lírája, a technika korszakában. Kilépett az örökölt szabályokból, az egyéniség kiválóságát és a tö-

megek erejét énekelte, ha nem is a szocializmus eszmevilágában, de jelezve az új költészet új témájú, új formájú lehetőségét.

Hányszor gondolok rá, vajon mi is lett volna belőlem, ha nem hódít magához az irodalom és művészet. Életem éveit örökösen megfeszített munka közben múltak el fölöttem és nem fáradtam bele az élet mindennapi küzdelmeibe, mindig a lehetőségek újabb és újabb részleteit fedeztem fel, és friss maradtam, kíváncsiságban és akarásban. Azok után az olvasmányaim után, amelyek felébresztették bennem a szellemi életet élő embert, ezek után a halhatatlan öregek után megismerkedtem a kortárs írőkkel, akiket előítéletek nélkül fogadtam és egy sorban

indultam el velük a modern irodalom útjain. Nyelvezetük, képszerűségük, aszociációik, ritmikai gazdagságuk sok mindenben különbözik elődjeiktől, de nem maradt mögöttük törekvéseikbe vetett hitük, megjelenítő erejük és visszatartóhatatlan hatásuk a mai ifjúságra. Ezek közül a kortársaim közül főképpen és elsősorban Eliotot és Apollinairt kell felemlítenem. A körülöttük gyűrűző mozgalmak jeles nagy tehetségeket szültek és sok mindent örökltek és öröklhetnek tőlük a fiatalabb nemzedékek.

Kossuth Rózsa

A „PÁLYÁZATI FELHÍVÁS” ÉS „NEMZETI KÖNYVTÁRUNK A VÁRBAN” C. PÁLYÁZATOK EREDMÉNYE

Az Országos Széchényi Könyvtár Szakszervezeti Bizottsága, a Könyvtár Kollégiuma és a Közalkmazottak Szakszervezetének Budapesti Bizottsága a budavári palota nyugati szárnyának a Nemzeti Könyvtár számára történő átépítésével kapcsolatban néhány szervezési és szakmai kérdés tisztázására két országos szakmai pályázati felhívást tett közzé folyóiratunkban (1960. 2. és 4.). Mindkét pályázat esetében alapkövetelmény volt a pályamunkákkal szemben, hogy azok megvalósíthatók legyenek.

A pályázatok elbírálására a két pályázatot kiírók bizottságot alakítottak, amelyben résztvettek: az OSZK Szakszervezeti Bizottsága részéről *Sallai István*, az OSZK tud. osztályvezetője, az SZB. elnöke és *Horváth Viktor*, az OSZK tud. osztályvezetője, az SZB. titkára; az OSZK Kollégiuma részéről *Dr. Tombor Tibor*, az OSZK tud. osztályvezetője; a Közalkmazottak Szakszervezeté Budapesti Bizottsága részéről *Dr. Kaplayné Schevy Ilona*, a Magyar Állami Földtani Intézet Könyvtárának vezetője; az OSZK Szakszervezeti Bizottságának felkérésére *Dr. Bélyey Pál*, az OSZK tud. osztályvezetője, *Dr. Csúry István*, a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának igazgatója és *Dr. Szentmihályi János*, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Központi Könyvtárának tud. osztályvezetője.

Az első pályázatra 5, a másodikra 2 jeligés pályamű érkezett. A bírálóbizottság a pályaműveket gondosan áttanulmányozta, és f. évi augusztus 25-én a pályadíjakat a következő pályázóknak ítélte oda:

I. PÁLYÁZAT:

I. díj: 2500 forint egy külföldi tanulmányút költségeire: „Kukri nyikszú” jeligére, pontszám 8,42.

II. díj: 14 napos ingyenes üdülés két személy részére: „Tempus est” jeligére, pontszám 6,57.

III. díj: 500 forint: „022:727.8” jeligére, pontszám 6,42.

II. PÁLYÁZAT:

E pályázatra érkezett két pályamű közül az egyik számos építészeti szakkérdést érintett, ezért a bírálóbizottság felkérte *Havassy Pál* építész, a budavári palota építésének műtervezetőjét, hogy a pályamű egyes tételeinek szakszerű értékelésében legyen a bírálóbizottság segítségére. Mivel a II. pályázatunkra benyújtott egyik pályamű sem érte el a pályázati feltételekben az I–III. díj eléréséhez szükséges minimális 50 pontot, a pályadíjak odaítélésére sor nem kerülhetett.

A díjnyertes pályaművek jeligés leveleit az OSZK Szakszervezeti Bizottsága f. évi szeptember hó 9-i szakszervezeti taggyűlésén felbontotta és megállapította, hogy az I. pályázat

I. díját *Albert Gábor* és *Ferenczyne Wendeln Lidia* (OSZK),

II. díját *Bereczky László*, *Kiss Jenő* és *Papp István* (OSZK),

III. díját *Urbán László* (okleveles könyvtáros) nyerte el.

(A bírálóbizottság jelentésének teljes szövegét az OSZK Híradó 1960. évi szeptemberi számában tették közzé.)

ÍROK ÉS OLVASÓK TALÁLKOZÓJA MISKOLCON

Szeptember 28-án, Miskolcon, a Bartók Béla Művelődési Ház olvasótermében írók, munkásolvasók és könyvtárosok találkoztak. E találkozóval kapcsolatban a Szépirodalmi Könyvkiadó Vállalat 1961. évi kiadási tervének megvitására is sor került.

Dobozy Imre Kossuth-díjas, Fehér Klára József Attila díjas, Mesterházi Lajos és Nemes László jött el Miskolcra, hogy benyomásokat, véleményeket, javaslatokat gyűjtsön további munkássághoz, és hallja az olvasó közönség véleményét korábbi működéséről. A baráti találkozóon kötetlen beszélgetés alakult ki. Először Jászberényi József, a Szépirodalmi Kiadó igazgatója emlékezett meg a kiadó fennállásának tizedik évfordulójáról. Ezután ismertette a vállalat 1961. évi kiadási tervét. A könyvkiadás eddigi működésével kapcsolatban több

ben szólaltak fel, és tettek különféle javaslatokat.

Az írókhoz is szóltak a résztvevők: írjanak az életről, mutassanak előre, mutassanak utat az ifjúságnak. Az írók lelkesedéssel beszéltek munkájukról, tervelkről, az írói munka politikai tartalmáról, a mai témák feldolgozásáról, külföldi utazásokról és sok más, az olvasókat érdeklő kérdéssről.

A találkozóknak könyvtárosok is méltatták a Szépirodalmi Könyvkiadó működését, és továbbították az olvasó tömegek kívánságát az írókhoz, a kiadókhöz. Az a vélemény alakult ki, hogy helyes lenne, ha a többi kiadóvállalat is követné a Szépirodalmi Könyvkiadó példáját, és hasonló módon vitatná meg az olvasókkal működését, terveit. (*Gáspár Mihály*)

PÉTERFY JENŐ A HÁBORÚ ÉS BÉKÉRŐL

Tolsztoj halálának ötvenedik évfordulóján megismertetjük az olvasót a nagy orosz író magyar kritikái fogadtatásának egyik legkorábbi s legérdekesebb emlékével, Péterfy Jenő bírálataival. A cikk a legtekintélyesebb akkori folyóiratban, Gyulai Pál akadémiai előkelőségű *Buda-pesti Szemléjében* jelent meg 1888-ban. Péterfy gondos műelemzése — bár a regény egyes tulajdonságait csodálkozó töprengéssel fogadja — nagyban segíthette Tolsztoj írói hírnevének gyors magyarországi gyarapodását.

„Egy nagy megfigyelő és lélekrajzoló műve s az újabb orosz irodalom egyik legértékesebb terméke. Hosszú, messze elnyúló, mint valami orosz puszta; s csupa apró részletből összeállított, mint valami óriási mozaik. S mikor a könyvet olvasni kezdjük, egészen az az érzetünk van, mint azon vándornak, kiknek mér-földeket kell haladnia — de arasznyi lépésekben. Képzelmünk olyan lesz, mint valami camera obscura, melyben a ködfátyol-képek jönnek-mennek föltartóztatlanul, egymást üzve-hajszolva. A chaosból azután föltűnnek egyes vonások, jelenetek, melyeket többé el nem feledünk; alakok válnak ki a szürke ködből, melyekre pillanatra éles világítás esik, mintha nem olvasnánk felőlük, hanem magunk előtt látnók, amint mozognak, beszélnek. A naiv olvasó a könyvvel úgy jár, mint Stendhal egyik fiatal hőse a waterlooi csatával. Fabricé itt puskaropogást hall, ott egy pár sebzett embert lát elvonulni; a távolból szürke ködöt észlel, majd egy fényes csoportot szemlél, amint előtte elrobbog, s csak később tudja meg, hogy egy nagy ütközetnek volt nézője. Ilyen módon épül föl Tolsztoj regénye is. Epizód epizód után következik, s csak későn vesszük észre, hogy bennük egy sajtószerű társadalom képe rajzolódik. Tolsztoj úgy tesz, mint az a művész, ki csak apró tollvonást halmoz egymásra, s így készíti el falgagságú karnókat. Hangulatokat, apró cselekvényeket, törekvéseket hajszálnyira részletez; e részletek kaotikus összeszűrődése adja aztán annak a kaotikus, érzelmeiben tapogatózó, szenvedélyeiben vak, céljaiban homályos valaminek, amit az orosz nép lelkének nevezhetünk, pszichológiai képét. Tolsztoj regényének így kettős arca van. Az egyik a valóság apró, éles, néha bántóan éles vonásait mutatja; a másikon minden határozottság hiányzik, alaktalan érzelmek árnya vonul át rajta, s tekintete a messzeségbe mered, egykedvűen, mozdulatlanul. S ez a

kettősség magában Tolsztojban is megvan. A művész benne bámulatos finomsággal és majdnem epigrammatikus élel látja s rajzolja meg a valóság részleteit; de ugyanekkor föltámad benne a pszichológus is, ki a művész munkáját bírálva kérdi: s mit jelent mindez? van-e a valóságnak valami mélyebb értéke? Mert Tolsztoj nem durva realista, amily nyugodt kezű s biztos szemű rajzoló, oly nyugtalanul fürkészi alakjaiban a lelket. Az ő erős realizmusa mögött e regényben alaktalan idealizmus rejtőzik; ugyanolyan, amilyennel a regényben Bezuhov Péter grófot rajzolja. A munkának egyik sajtószerűen vonzó érdeke éppen e körülményben rejlik. Most már Tolsztoj gróf homályos idealizmusa alakot öltött; az íróból filantróp és misztikus lett, a megfigyelőből, fájdalom!, apostol. Mert egész evangéliumi működésében aligha lesz századrész annyi gondolat, mint amennyi érdekes alakja van ennek az egy előttünk fekvő regénynek. Negyven-ötven alak mozog előttünk; némelyike csak pillanatra tűnik elénk, de rögtön visszafordulunk, hogy utána nézhessünk, oly jellemző volt föllépése, szava. Nagyobb alakjainak rajza különben éppoly sajtószerű, mint egész regényének kompozíciója. Ez laza, akar a Stendhalé, kit Tolsztoj modorban, de csakis a modorban mesterének vallhat. Ilyen mozaikszerű alakjainak rajza is.

Tolsztoj nem komponálja őket; nem lépnek soha elénk teljességökben, hanem mindig új meg új sziluettekben, s mindannyiszor az ismert arcokon új vonások tűnnek föl s a lélekben új érzelmek. S Tolsztojnal az alakok rajza csakugyan nem egyéb, mint sok ilyen pillanatnyi képnek összege, impresszióknak halmaza. S ez annyira igaz, hogy alakjainak sorát is nem szenvedélyeik, nem jellemök határozza meg, hanem impresszióik. Senkiről sem lehetne megmondani, mi lesz belőle; egy ötlet, valami verőfényes idő vagy esős nap, valami új, szokatlan benyomás egészen más útra terelheti, mint amelyen indult. Minden külső határozottságuk s éles körvonalaik mellett is az alakoknak így homályos a lelke. Ami pedig a rajz modorát illeti, Tolsztoj minden megfigyelésével, finom szellemével, pszichológiai elemzésével mégis olyan munkát végez, amilyen például azon ezüstművesnek remeke, ki csupa hajszálfinom ezüstoffonálból verte ki egy-egy híres ember mellszobrát. Egy biztos művészettel bár csak nagyjából kivert, félig elkészült márványszobornak nagyobb az értéke.

De másrészt az ily pillanatnyi érzelme-
ket tükröző jellemzési modor diadalt

arathat női természetek rajzában, ha az íróban művészi érzékkel gyöngédség s erő is párosul. A regénynek egy gyönyörű alakja például a fiatalabb Rosztov leány, Natasa; kit a regény elején mint kilencéves leánykát ismerünk meg, s kinek fejlődését a regényben tizenöt éven át követjük. Valahányszor csak találkozunk vele a regény lapjain, az előbbi jelenetek újra emlékezetünkbe jönek, csoportosulnak az érdekes alak körül, s ez esetben csoportosulva oly élénkséget nyernek, mintha élő lényről volna szó.

A regény nem az eredeti oroszról van fordítva, hanem franciából, pedig nálunk is immár nem nehéz oly fordítót találni, aki oroszról fordít. De a francia után készült fordítás a franciához hasonlítva sem mondható sikerültnek.

Nagyon ritka az a regényfordító, ki a regényt művészileg uratlan dolognak ne nézze, mellyel szemben semmi írói kötelezettsége nincs. Mindegy neki, akár Mühlbach, akár Tolsztoj, akár újságbeli rémregény, akár remekmű. Pedig a bor-

vagy fűszerhamisítás nem oly rút dolog, mint ez a stilushamisítás, melyet a rossz regényfordító elkövet. Elrontja, ízetlenné teszi a legjobb munkát, a naiv olvasóban pedig a sok furcsa stilbacillus tönkretesz minden érzeket a nyelv tisztasága, szépsége iránt. Ez pedig a szépirodalmi gyár-iparnak egyik igen káros oldala, különösen nálunk, hol vidéken, még ha a lapok az Akadémia kiadványait szidás helyett dicsérik is, alig olvasnak egyebet, mint regényt. A fordított regényeknél a kritikátlan olvasás észhígító hatását legalább a nyelv szabatoságával kellene némileg ellensúlyozni. A kiadó azonban elsősorban olcsó fordítást keres, s így terjed a miazma vigan s megátolhatatlanul.

E dologban az a szomorító, hogy a műveltebb magyar ember, ha meg akarja ösmerni Tolsztojt, kénytelen német vagy francia fordításhoz fordulni, a magyar pedig marad azoknak, kiket Ponson du Terrail sokkal inkább érdekelne, mint Tolsztoj."

KÖNYVTERJESZTÉS FALUN

Kezdetben volt a kalendárium: ettől kapott a falusi olvasó mindent, szórakoztató irodalmat és földművelési ismereteket, egészségügyi tanácsokat és eligazodást a világ dolgai között. Ma már regények, ismeretterjesztő művek, sőt szakkönyvek is eljutnak falura. A földműveszövetkezeti könyvterjesztés 92 járási boltja foglalkozik könyvek árusításával, s munkájuk eredményét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a falu részese a országos könyvforgalomból néhány százalékról 22,6%-ra nőtt pár év alatt. Ezt még szemmeláthatóbbá teszi az utolsó évek forgalmi adatainak összevetése: 1958-ban 40 millió, 1959-ben 60 millió Ft volt a forgalom, 1960-ban pedig előreláthatólag 85 millió forintos forgalomra lehet számítani.

A boltok nem is győzik egyedül a munkát, önkéntes könyvterjesztők segítik a falu könyvellátását. A kereskedelem így főként a forgalom szervezésével, koordinálásával foglalkozhat, az árusítás zömét „társadalmi bizományosok”: tanítók, szövetkezeti dolgozók, úttörők s maguk a parasztemberek végzik. Az ő kezükben szinte mozgalmi jellegű a könyvterjesztés, nem anyagi érdekekért, hanem kulturális hivatástudatból gondoskodnak az olvasók igényeinek kielégítéséről.

Ebben a munkában komoly szerep vár a falusi könyvtárakra is. Több helyen bevezették már, hogy a könyvtárban nem csak kölcsönözni lehet, hanem a megkedvelt olvasmányokat meg is lehet vásárolni. S bár ettől a módszertől sokan húzódoznak, mert a könyvtár forgalmát féltik tőle, a gyakorlat mégis azt mutatja, hogy a kölcsönzés és az árusítás összekapcsolása csak haszonnal jár mindkét terület számára.

A falusi olvasók elsősorban klasszikusokat (Jókai, Mikszáth, Móricz, Móra), közhasznú könyveket (szakácskönyv, horgolókönyv) s kalandos útirajzokat (a nagyvilágra táguult érdeklődés bizonyítéka!) keresnek. Nagy a keletje a földművelési szakkönyveknek is, pl. a februárban megrendezett mezőgazdasági könyvhónap alatt negydemillió kötetet vásároltak a modern gazdálkodás műhelytitkaiban egyre jobban elmélyedő dolgozó parasztok. Örvende-

tes dolog az új magyar irodalom térhódítása, a falusi olvasók számára kiadott Kincses-könyvtár negyven kötetéből nyolc mai szerző művét adja közre (többek között Darvas, Veres, Tamási, Illyés műveit). — Ez az a sorozat, melynek kötetel 30 000-es átlagpéldányszámban s 6 forintos egységárban jelennek meg, a falusi „házikönyvtár” szerepét hivatott betölteni. A világirodalom is bevérre talá: pl. igen nagy sikere volt Solohov *Új barázdát szánt az eke* című regényének. Az Olcsó Könyvtár kötetének 18–20%-a falun fogy el s érdekes, hogy még a Magyar Helikon bibliofil kiadványait is vásárolják, bár ezek már inkább a vidéki értelmiség könyveszekrényeibe kerülnek.

Jellegzetes dolog, hogy jobban fogy az a könyv, mely iránt már valami: a rádió, a televízió vagy a regény filmváltozata már felkeltette az érdeklődést. Az önkéntes könyvterjesztők sokszor hivatkoznak is a filmre: „ez az a regény, mely a múltkor a moziban is ment...”

Rendkívül növeli a könyv iránti érdeklődést az író személyes ismerete. Sőt ez még többet is elér: az ünnepi könyvhét író-olvasó találkozójának tanulsága szerint ezeken a találkozókon merőben új tényező születik meg: a falusi irodalmi közvélemény. A paraszt olvasók becsülik, szeretik írónkat, szívesen beszélgetnek velük, hallgatják meg véleményüket. Mindez az írók vidékre látogatásának, az író-olvasó találkozóknak gyakoribbá és rendszeresebbé alakítását kívánja.

Végül adjunk hangot a kiadókhöz címzett két kívánságnak is: 1. A könyvek általában hetek alatt elfognak, tehát nagyobb példányszámra van szükség, főként a magyar klasszikusokból. — Ez, valljuk meg, rendkívül jóleső kívánság. 2. A könyvkereskedelem megbízhatóbb tájékoztatást vár a könyvek tartalmát, problémáit illetően, hiszen a falusi közönség író és cím után még nem ítél, bővebb tájékoztatást az eladóktól vár, akik mégsem ismerhetnek minden könyvet. Ennek a tájékoztatásnak egyik eszközeként tegyék megbízhatóbbá és érdekesebbé a sokszor bizony semmitmondó, sablonos fülszövegeket.

P o m o g á t s B é l o

OLVASÓNAPLÓK

Harmincnyolc általános iskolai tanuló olvasónaplóját böngészgetem, amelyeket egy pestilőrinci magyarszakos tanár, Giday Endre juttatott el a *Könyvbarát* szerkesztőségéhez. Kívülről egyszerű, de gondosan kiállított iskolai füzetek ezek, amelyekben a tanulók a múlt iskolai évben olvasott könyvekről számolnak be. A beszámolók aszerint a minta szerint készültek, amelyet a *Könyvtáros* egy régebbi (1956. 4. szám) számában javasoltunk. E cikk ösztönzésére hirdetett meg Takács Árpád, a XVIII. kerület oktatási osztályának vezetője egy olvasómozgalmat. Mint a köriratban olvashatjuk, a mozgalom célja az, hogy „olvasó növényeink számát emeljük, és ezáltal előadókészségük, szókincsük és tudásuk gyarapodjék”.

A harmincnyolc olvasónapló kétségtelen bizonyítéka annak, hogy érdemes idejében rászoktatnunk gyermekeinket arra, hogy olvasmányaikról rendszeresen feljegyzéseket készítsenek. Sok példa tanúsága szerint azok, akik megszokták az ilyenfajta jegyzetkészítést, hamarabb eljutnak a mélyre hatoló, lényeges szempontok szerint történő olvasáshoz, mint azok, akik nem fejlesztik ki magukban az olvasmányokról való tömör, lényegre tapintó beszámoló készítésének készségét, akik csak felületesen olvassák el a legjobb könyveket is, és nem szánnak egy kis időt az olvasottakon való meditatásra.

A kezünkbe került olvasónaplókat az általános iskola felsőosztályos lány- és fiútanulói írták. Szülők, nevelők, könyvtárosok, könyvkiadók egyaránt sok haszonnal forgathatnak egy-egy ilyen naplógyűjteményt. Ez alkalommal néhány olyan gondolat közlésére szorítkozom, amelyek a gyűjtemény böngészése közben ötlöttek fel bennem.

Néhány tanulság szülők számára

Igen jó lenne, ha a szülők egyre nagyobb rétege törődne azzal, hogy gyermekeik idejében, vagyis a 8–9. életév körül, gyakorlatilag tehát nyomban a folyékony olvasás készségének elsajátítása után, rendszeres olvasókká váljanak. Minden gyermekben szükségletté kellene kialakítani az olvasást. Ne teljék el egyetlen nap sem, hogy valamit ne olvassanak gyermekeink. A leghatásosabb a jó példán kívül az óvodáskorban a sok mesélés, meseolvasás, majd megfelelő könyveknek a gyermek kezébe juttatása, a gyermek olvasmányai iránti ér-

deklódás, az olvasottak tartalmának megbeszélése bizonyult ezen a téren eredményesnek.

De vannak egyéb módszerek is. Ilyen többek között az olvasónapló vezetése. Jól teszik a szülők, ha már az általános iskola negyedik osztályába járó gyermekeknek vesznek egy egyszerű, nem vastag, de csinos kis füzetet, amelybe feljegyezhetnek néhány emlékeztető sort olvasmányaikról. Eleinte elég a könyv szerzőjének, pontos címének és az olvasás idejének feltüntetése. S még egy megjegyzés arról, hogy tetszett-e a könyv. Majd fokozatosan, egyre több értékelés, utalás arra, hogy milyen hatást, értékítéletet váltott ki az olvasóból a könyv, miért tetszett, vagy miért nem tetszett. A nyolcadik osztályban már a könyvhöz fűzött értékelő megjegyzésekre eshetik a hangsúly, még később pedig arra, hogy milyen gondolatokat, érzelmeket váltott ki a könyv az olvasóból. Kisebb gyermekeknek javasolják a szülők, hogy sormintával, apró díszítő rajzokkal tegyék szebbé olvasófüzetüket, mert ezt szívesen csinálják. A nagyobbakat pedig biztassák arra, hogy az írásbeli feljegyzések után — vagy a szöveg közben — rászolják meg, illusztrálják a könyvnek azokat a jeleneit, amelyek leginkább megragadták érdeklődésüket. A szülők őszinte, meleg érdeklődése a gyermekek olvasása, olvasónapló készítése iránt értékes fejlődés rugója lehet.

Régebben nagy divat volt gyermekek körében az emlékkönyv. Úgy érzem, hogy e kiveszőben levő divat helyett meghonosíthatnók az olvasónapló vezetés mozgalmát. Ehhez persze papírgyártó iparunknak is hozzá kellene járulnia — alapos pedagógiai és gyermekpszichológiai ismeretekkel rendelkező szakemberek bevonásával — olvasmányok naplózására alkalmas füzettípusok gyártásával. Megérné a gondot, fáradságot, papírt.

Pedagógusok, nevelők és tanítók

kezében egyaránt a tájékozódás és a növények mélyreható megismerésének igen jó eszközévé válhatik az olvasónapló. Egy-egy olvasónapló könnyen értelmezhető, a nevelésben sokoldalúan felhasználható képet mutat a tanulók fejlettségi fokáról, érdeklődéséről. Ha pedig egy pedagógus egy egész osztály vagy éppen több osztály, egy egész intézeti csoport olvasónaplóját hasonlíthatja össze, olyan általános életkori sajátságokat ismer meg és olyan meghökkentő egyéni

különbségekre döbbenhet rá, amelyek eddig talán elkerülték figyelmét, s amelyekkel nem számolt eléggé nevelési és tanítási módszereinek megválasztása alkalmával. Egy ilyen áttekintés tájékoztathat afelől, hogy az illető közösségben melyik életkorig terjed a mesehatár, mikor jön el az állattörténetek, a kalandos könyvek, a lányregények igazi korszaka, s a tanulóknak mikor milyen életkor jellegzetességével összefüggő érdeklődésére támaszkodhatik biztosan. A harmincnyolc füzet is mutatja, hogy a negyedikes, ötödikes, sőt hatodikos lányok olvasmányai között is milyen nagy a szerepük a meséknek. A fiúk valamivel hamarabb abbahagyják vagy legalábbis lefékezik a meseolvasást, s rátérnek a gyermekekről szóló tulajdonképpen ifjúsági könyvekre és a kalandos, fantasztikus történetekre. De érdekes megfigyelni azt is, hogy éppen a legfejlettebb olvasók, fiúk és lányok egyaránt, még a nyolcadik osztályban is szívesen elolvassák a kezükbe került újabb mesekönyveket. Azt jelentheti ez, kisgyermekkorukban annyira szerették a sokoldalú pozitív hatás szempontjából túl nem becsülhető népmeséket, hogy később is szívesen elolvasnak egy-egy új gyűjteményt. Persze, most már sokkal többet látnak a mesében, mint annak idején. Egyre több társadalmi, emberi mondanivalójukat fedezik fel a puszta eseményvázon kívül.

A naplók félre nem érthetően bizonyítják, hogy a lányok 11–13 éves korukban szinte törvényszerűen átesnek egy „lányregény-korszakot”.* Éppen úgy, mint a fiúk az izgalmas kalandokat tartalmazó, leginkább Verne műveivel jellemezhető könyvek iránti különösen erős érdeklődés korszakán. Az a pedagógus, aki eredményesen akarja irányítani tanítványai fejlődését, nem hunyhat szemet az ehhez hasonló tények előtt. Csak a fejlődési törvényszerűségek alapos ismeretében, a hozzájuk való mérlegelő igazodás jegyében alakíthatjuk nevelteinket nevelési céljaink szerint.

Nézzük meg egy V. osztályos lány és egy fiú naplóját. Tipikus kép tárul elénk az adatokból.

Tönlök Katalin az alábbi könyvekről számol be naplójában:

Kosáryné Réz Lola: *Leányfurfang*
 Beczássy Judit: *Marika*
 Pásztor Árpád: *Princesz*
 Salten: *Bambi*
 Thury Zsuzsa: *Zalai nyár*

* Lásd erre vonatkozóan G. Donáth Blanka tanulmányát: *A lányregény és a lányregény-korszak az Olvasó gyermekeink című könyvben.* Tankönyvkiadó, 1957.

Anna Jürgen: *Az irokézek fia*
 Erich Kästner: *Május 35-e*
 Malot H.: *Az akarát diadala*
 Tutsek Anna: *Édes otthon*
 Gaál Mózes: *Nótás Katica*
 Fábíán Gyula: *Különös háború*
 Orbán Dezső: *Az én földem*
 Tolsztoj: *Aranykulcsocska*

Mádi János olvasmányai:

Fekete Gyula: *A Kék sziget*
 Botond-Bolics György: *Ezer év a Vénuszon*
 Barsi Ödön: *Az úrhajó*
 Elek István: *Merénylet a világűrben*
 Verne: *Két évi vakáció*
 Kemény Dezső: *A legrövidebb út*
 Verne: *Világfelfordulás*
 Verne: *A francia zászló*
 Lothar Hitziger: *A holdbeli ember nyomában*
 Fleuron: *Snipp, a nagy vadász*

(A füzetet az V. osztályos tanuló gazdagon illusztrálta.)

Tanulságos lenne még több napló adatait is idézni, de erre most nincs lehetőség. Annyit azonban meg kell jegyeznünk, hogy a VIII. osztály kiemelkedő olvasónaplói egyformán mutatják, hogy ebben az életszakaszban azok, akik eddig eleget és jól olvastak, kilépnek a tulajdonképpeni ifjúsági irodalom kizárólagos varázsköréből, s Jókain, Gárdonyin, Mikszáthon keresztül fokozatosan eljutnak a „felnőtteknek való” irodalomhoz.

Az ifjúsági könyvek kiadásával foglalkozók

számára is igen tanulságos lenne, ha időnként átnéznének egy jó csomó, fiatalok által készített olvasónaplót. Meglátnák belőlük például, hogy egy bizonyos életszakaszban milyen ereje van bizonyos irányú, határozott érdeklődéseknek. Látnák, hogy a lányregény korszakban a lányok szinte „a föld alól is” igyekeznek előkeríteni a megfelelő mennyiségű lányokról szóló könyveket. Minél kevesebb az ilyen jellegű, tartalmilag és esztétikailag értékes, korszerű könyv, annál biztosabban lehet rá számítani, hogy hasonló jellegű, de nem építő, sőt inkább visszahúzó könyveket kutatnak fel csitri lányaink, csakhogy a „nekik megfelelő műfaj” képviselőiből eleget olvashassanak.

Ugyanígy kétségtelen bizonyítékokat találhatnak arra vonatkozóan, hogy a 12–15 éves fiúk számára a kalandos, fantasztikus könyvek nyújtják a legnagyobb élvezetet. Igen kitűnő kezdeményezés volt Jelky András és Benyovszky Móric életének feldolgozása. Mind Hevesi, mind Rónaszegi kitűnő munkát végeztek. Igen értékesek Németh Imre

könyvei: *Az ősi szó nyomában* és *Óserdők mélyén*. De tovább kell haladnunk ezen az úton. Föl kell kutatnunk a kínálkozó témákat, s arravaló, az ifjúság lelkivilágát jól ismerő, írástudó regényírókat kell nevelnünk, érdekeltté tennünk a „megfelelő” kalandos és történelmi, életrajzkönyvek, valamint tudományos fantasztikus könyvek írásában.

A harmincnegyezt olvasónapló beszédesen tanúskodik amellett, hogy milyen jelentős és hálás a humoros ifjúsági irodalom területe. Meg kell becsülnünk azokat az íróinkat, akiknek megvan az érzékük, adottságuk hasonló íráshoz. Addig pedig, amíg nem fejlődik ki értékes fiatal „humorista ifjúsági írógárda”, nem szabad fukarkodnunk a megfelelő külföldi anyag felkutatásával és lefordításával. Hogy mennyire hálás feladat ez, kétségtelenül bizonyítja Erich Kästner kitűnő könyveinek megérdemelt sikere. Az üde komikum és az egészséges humor hatalmas vívőerejét ismerve ismételtelen csodálkozva tesszük fel a kérdést: annyi sok emlegetés után miért nem adja ki újra az Ifjúsági kiadó Eulenspiegel kalandjait

például Schöpflin Aladár kitűnő ifjúsági átdolgozásában, vagy az egyszer már annyira népszerűvé vált Gargantua és Pantagruel feldolgozását? Miért nem iratja meg — arra alkalmas ifjúsági íróval — *A csendháborító* ifjúsági változatát?

Az olvasónaplóknak igen sokféle egyéb tanulságuk is van. Befejezésül még csak egyetlen tanúságtételükre utalok. Bár az olvasómozgalom szabályai lehetővé tették volna azt is, hogy az olvasók versekről is beszámoljanak, a *János vitéz* kivételével, amelyet mesének kell tekintelnünk, egyetlen egyszer sem fordult elő a naplókban a versbeszámoló. Ez nem is csoda. A versolvasás ideje, a kisgyermekkorú versszeretet letűnte után majd csak a későbbi serdülőkorban jelentkezik újra. De a pedagógusoknak, szülőknek és könyvtárosoknak már az életszakasz küszöbén föl kell készülniük arra, hogy a sorrakerülő versek iránti érdeklődés szakaszát is megfelelően ki tudják aknázni az olvasók kívánatos fejlesztése érdekében.

Dr. Harsányi István

A könyvtörténet maradjára

A LEGRÉGIBB MAGYAR ÁBÉCÉS

könyvet 1549-ből bírjuk.

Persze abban az időben még a kisiskolásoknak nem jutott tankönyv — ábécés. Akkor csak a tanítók számára nyomták azokat és azok idők múltán elrongyolódtak, megsemmisültek. Már ez a könyvecske is — a második kiadás, az elsőről csak úgy tudunk, hogy a címlapon itt, amelyen egy öregbetűs latin cím alatt azt mondja magáról: *Igaz írás módjáról való tudomány magyar nyelven... mostan pedig ujonnan megigazított és ki nyomtatott*.

Ezt a kisalakú könyvecsét Krakkóban nyomták; akkor még a katolikusoknak nem volt nyomdájuk itthon, s azok számára adatott ki ez a könyvecske, mely mindent megad, amit egy gyereknek tudnia kell — a vallás dolgában.

Csak az utolsó két lapján vet tekintetet az életre. Legelőbb is azt adja: „Számot ilyen betűkkel szoktunkak írni”: ezután jön a számsor 1, 2, 3, ... a szemközti oldalon pedig: „Az ABC betűivel is szoktunk írni számot”: I, II ... X ... C ... stb.

Ennek a rendkívüli becsű könyvnek

egyetlen példányát a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára őrizi.

VILÁGKÖNYVÉSZETI RITKASÁG

számba jöhet talán a híres eredeti magyar mesének, a *Ludas Matyinak* az a példánya, amelyik itt fekszik előttünk. A címlap azt mondja, hogy Bétsben 1817-ben nyomták volna, de ez nem igaz ám, mert ezt a példányt sehol sem nyomták bizony, ha egészen olyan is, mintha nyomtatva lenne.

Fazekas Mihály egy debreceni derék magyar (1766—1828), aki katonaviselt hivatalosa volt Debrecen városának és éppen olyan buzgó tisztve volt egykor a császári armádiának, mint amilyen ernyedetlen munkásságú pénztárnoka volt a városi és a collégiumi kasszáknak, s épp olyan lelkes munkása a növénytani tudományának, mint, amilyen ragaszkodó művelője volt a kultúrának, különösen pedig a költészetnek. Ó írta 1804-ben a görög formában megverselt, jókedvből fakadt Ludas Matyit, ami kalóz kiadásban (így nevezik a szerző tudta és beleegyezése nélkül kiadott könyvet) 1815-ben Bécsben jelent meg, de azt a szerző át-

dolgozva 1817-ben, mint „második megjobbitott kiadást” négy tábla rajzokkal együtt pompásan kiadta szintén Bécsben.

Ez a Ludas Matyi kiadás is eléggé ritka, de ennek ez a kezünkben levő hasonmása kétségtelenül egyetlen a világon!

Tudniillik a hasonmás rendes körülmények között fényképezés útján ólomlapra edzve készült, tehát mechanikai úton. Erről az ólomformáról nyomják akár ezer példányban is az idegen szóval fakszimilének nevezett könyvet.

Ezt a példányt azonban — ami olyan páratlanul teszi — nem nyomtatták, de ez az eredetinek rendkívül gondos és pontos lerajzolt mása. A boríték felső és hátsó lapja, a címlap, a huszonegyold szövegoldal és a négy F. S. Göbwart prágai rézmetsző készítette karc mind-mind hajszálig menő pontossággal követi az eredetit, valósággal a megtévesztésig azonosan.

Mint könyvészeti rendkívüliség a középkori codex-másolók hihetetlen türelmét és gondosságát annyiban múlja felül, hogy ennek a hasonmásnak a scriptora — még művész is volt!

KINCCSÉ LETT AZ A PONYVAIRODALMI

verses könyv, amiből Arany a Toldit írta.

Arany könyvei között volt Ilosvai Selymes Péter régi verses históriája, melynek teljes címe ez: *A híres nevezetes Toldi Miklós-nak jeles cselekedetiről és bajnokságáról való História. Nyomatott 1844. esztendőben.*

Ebből a vásári ponyva füzetből lett a magyar irodalom hatalmas trilógiája és ez a könyvecske ma mint páratlan kincs, a Kisfaludy-Társaságnak ereklyegyűjteményében van.

Ezt az Arany-ereklyét az teszi most még becsesebbé, hogy annak belső lapjára Arany, amikor Petőfi nála járt Szalontán, neki ajándékozván a könyvet — beírta:

Petőfi Sándornak Arany János

Ezt a kedves emléket aztán Petőfi, amikor még jóban volt Tompával, annak ajándékozta, beírván:

Tompá Mihálynak Petőfi Sándor

ÚJABB SAJÁTKEZELESŰ KÖNYVÁLLOMÁS létesül a Szabó Ervin hálózatban a külső X. kerületben, közel az útjemetőhöz, a 6000 Jakosy Sibrák Miklós telepen. Az ottani művelődési otthonban a 12. számú, kőbányai Szabó Ervin Könyvtár fog kölcsönözni. (Sz. E. K.)

ÚJABB KÖLCSÖNZÓÁLLOMÁSSAL GYARAPODOTT a fővárosi Szabó Ervin kerületi hálózat. A II. kerületi Szilfa utcai művelődési házban létesült új könyvtár megnyitása október 3-án volt Oravecz Paula író-nő közreműködésével. Még két új állomás létesítése van előkészületben: a XVIII. kerületi Szemere-telepen, a Ságvári művelődési házban, valamint a XX. kerületi Erkel Kultúrotthonban. (Sz. E. K.)

Tompánál sem maradt a könyv, ő is tovább adta s akkor beírta:

Gyulai Pálnak Tompa Mihály

De Gyulai sem őrizte soká, odaajándékozta író-társának ilyen dedikációval:

Szász Károlynak Gyulai Pál

Szász aztán révbe kormányozta az irodalmi drágasággá lett füzetet, mert beírta:

A Kisfaludy Társaságnak

Szász Károly

Íme, milyen története lehet egy könyvnek, ami selejtnek való füzetek között kezdte pályafutását és felvitte a legmagasabb fokig, ahová egy könyv csak juthat: Nemzeti kincs lett belőle.

A CENZÚRA PETŐFIBE IS belebotlott.

Emich Gusztáv, tekintélyes pesti nyomdász Petőfi munkáinak jogos tulajdonosa 1851-ben két kiadást is akart a költő utolsó két esztendei verseinek gyűjteményéből — amiket erősen megválogatott — a közönség elé juttatni. Persze hogy kihagyta a „Talpra magyar!”-t, a királyokról szóló verseket és mindazokat, amikben szabadságról, honvédekről, hősökről, zászlóról szó esik. Nagy titokban kiszedte az 1847 és 49 között írt ártatlanabb verseket és már csaknem készen volt a két vaskos kötet, de akkorában még a nyomda körül is ólálkodott egy-egy szemfüles spicli, aki jelentette a rendőrségnek, hogy mi történik az Emich-nyomdában s a policáj menten rácsapott a nyomdára és a már kinyomott verseket (a címlap és a tartalom még nem volt kinyomva) s a rengeteg benyomott ívet confiskálta, elkobozta.

Volt azonban valaki a nyomda személyzetében, aki élt a gyanúperrel, hát ha elviszi a „német” azokat a szép verseket és minden ívből egyet-egyet észrevétlenül haza csempészett, s így maradt meg a két könyvből egy-egy példány. Ez a két kötet úgy, amint elkészült, olyan csonkán, megvan ma a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában. A nagy alakú példányt Szász Károly, valami úton-módon megkapván, adta ezt a nagybecsű ritkaságot a nemzet könyvtárának.

Rexa Dezső

désével. Még két új állomás létesítése van előkészületben: a XVIII. kerületi Szemere-telepen, a Ságvári művelődési házban, valamint a XX. kerületi Erkel Kultúrotthonban. (Sz. E. K.)

TÁJÉRTEKEZLETEKET SZERVEZETT októberben a járási és megyei könyvtárvezetők részére a Művelődésügyi Minisztérium és a KMK járási könyvtárosok javaslatára. Az értekezleteket négy helyen tartották: október 7—8-án Sztálinvárosban, 11—12-én Kiskúnhalason, 20—21-én Püspökladányban és 26—27-én Keszthelyen. (P. T.)

Matejka János

Matejka János író, újságíró, lapszerkesztő, könyvtárigazgató született 1895. június 21-én Budapesten, kistisztviselő-családból. Elemi iskoláit Budapesten végezte el. Ekkor családjá Vácra költözött, ahol szülei beíraták őt az ottani kegyesrendi gimnáziumba. A fiatalember erősen egyházi hatású nevelésben részesült, amit csak hosszú, szívós, kitartó önképzéssel sikerült leküzdenie. Az érettségi után tanárjelölt lett.

De az első világháború keresztülhúzta terveit. Önként bevonul katonának. Az 1. honvéd gyalogezred katonájaként először az olasz frontra, majd ezredével együtt az orosz frontra kerül. A fronton a háború könyörtelen valósága az ábrándozásra hajlamos ifjút férfivá érleli.

1915 szeptemberében hadifogságba kerül. Itt megkóstolja a cárizmus keserves hadifogoly-kenyerét. De egyben megismeri a K. u. K., az osztrák–magyar monarchia tisztikarának igazi arcát.

Matejka János 1917 nyarán mint rokkant, szívbeteg hazakerült a hadifogságból. Hazajövetele után azonnal munkatársa lesz a Váci Újságnak, a város időben is első, valóban haladó szellemű hetilapjának. Versek, versfordítások, kritikák, színházi, képzőművészeti cikkek jelentek meg tőle ugyanebben a lapban.

A városvezetés korruptsága, a közellátás terén tapasztalt visszaélések, visszáságok, a háború vámszedőinek embertelen hadinyereség-hajszolása egyre inkább a közügyek felé terelik a hadifogságot megjárt Matejka János figyelmét.

Szorgalmasan dolgozik a lapba. Majd amikor 1918 októberében Magyarországon is győz a polgári forradalom, végre megtalálja a maga igazi életelejét.

Ettől kezdve egész élete munkásságát a közügyek szolgálata tölti ki. 1918 novemberében munkás karhatalmi század alakul Vácot, mint katoná, ennek a vezetését, szervezését veszi a kezébe. Közben tovább írja a *Váci Újság*ba egyre szenvedélyesebbé váló cikkeit. Majd ugyanez év decemberében felelős szerkesztője lesz a lapnak és az is marad egészen a Tanácsköztársaság bukásáig.

Vezetésével a lap egyre inkább a dolgozó nép ügyének szolgálatába áll. Cikkeinek hangja egyre szenvedélyesebbé válik. Ezek között is különös izzást kapnak azok a cikkei, amelyekben a klérussal hadakozik. Lévény Vác püspöki város.

Vörösek és Feketék című 1919. január 11-én megjelent cikkében például így ír többek között: „Nagyon nehéz dolog lehet a prédikálás, ugye fő és legfőbb tisz-

telendő uraim? Ahelyett, hogy az evangéliumot hirdetnék, ...tücsköt-bogarat összehordanak. A szószerk mindenre jó, kortesbeszédre, háborús uszításra, egyenetlenségre szíftására, ellenforradalmi agitációra, mindenre, csak arra nem, amiért készítették.” ...„Nem is lehet kellemes érzés egy püspöknek tudni azt, hogy az ő igéi az apostoli szegénységről csak úgy máról halnapra ő rajta is beteljesednek. A földbirtok-reform előtérbe jutása és a királyhűségről zengő prédikációk elhangzása között gyanús, felette gyanús összefüggést látok.”

Ebben a papokkal és papi intézményekkel teli, az egyház uralma alatt álló püspöki városban ez a hang szokatlan, új és kemény hang volt. És a klérus feneketlen, gyűlölködő rágalom hadjáratot indított a harcos szerkesztő-újságíró Matejka János ellen.

„Fekete papi város, Vác... de nehezen tudsz átváltozni feketéből derűsebb életörömmé, a jövő bizakodását tükröző színeire. Pedig ennek is el kell jönnie, de addig is harcolni kell tovább.” És Matejka János harcolt.

Politika az elemiben. Hogyan nevelnek az apácák? című cikkében leleplezi az apácák lélekalászó gyermeknevelési módszereit. Majd ujjongó cikket ír arról, hogy „Vörös zászló leng a városháza tetején. Halott város, püspöki székhely, álmotd-e valaha?” — kérdezi a lapban 1919. február 15-én megjelent cikkében.

1919. március 22-én a már kiszedett és kinyomtatott újság még az eddigi *Váci Újság* néven jelent meg. De 1919. április 1-én megjelent száma Matejka János indítványára már *Váci Vörös Újság* címet viselte, egészen a Tanácsköztársaság bukásáig. A lap szerkesztője továbbra is ő maradt.

De ettől kezdve még jobban meg kellett osztani az újságíró-lapszerkesztő munkát egyéb más elfoglaltsággal. A város öttagú direktóriumának munkájában mint közoktatás- és sajtóügyi népbiztosként vesz részt.

A *Váci Vörös Újság* minden egyes megjelent száma magán viseli az ő szerkesztői, újságírói munkájának a jegyét.

Fáradhatatlan volt. Írt, szerkesztett, tanúgyekkel, neveléssel, a maradiság, az ellenséges klérus elleni harccal telt az a rövid 133 nap, amíg ebben az országban 1919-ben a proletariátus gyakorolta a hatalmat.

1919. augusztus 6-án utoljára jelenik meg a lap, ismét *Váci Újság* címmel. Ebben a számban *Temetés után...* című, a

Tanácsköztársaságot búcsúztató cikkében így ír Matejka János: „Egyszer ketté hasad a kárpit, hatalmas mennydörgés után szerte foszlik a borús felhő és előjön ismét a ragyogó napsugár a te feltámadásod magasztos ünnepén... El fog jönni, el kell jönnie a te feltámadásod ünnepének, mert az eszme a sárból is utat tör magának és életet kér!”

A fekete reakció és a fehér ellenforradalmár cinkosok gyorsan egymásra találtak.

A román intervenció csapatok bejövele után elkezdődött a megtorlás. Letartóztatták a Tanácsköztársaság helyi vezetőit, a direktórium tagjait. Elfogták, majd miután megkínózták őket, átszállították a fegyházba és megkezdődtek a kivégzések.

Matejka Jánost 1919. augusztus 14-én éjjel kilenc társával együtt kivezették zárkájából, majd kettesével összeláncolva, éjjel tájban elindították a menetet a város főutcáján keresztül a Hétkápolna irányába. Éjfél már jóval elmúlt, amikor a halálraszántak gyilkosai kíséretében a Hétkápolnához értek. Itt egy koricában sorba állították őket, majd sortüzet nyitottak rájuk. Matejka nem kapott halálos sebet, hajnalban magához tért. Petrásovics József párttitkárral volt összeláncolva. Sikerült kezét kihúznia a halott társ láncából, négykézláb elvándorolt egy Fűz utcai lakásba. Itt összeesett és elvesztette eszméletét.

Délután különítményes tisztek törtek rá és visszaszállították a fegyházba. Majd amikor sebei úgy, ahogy behegedtek — három lövés érte —, beszállították Budapestre, a Királyi Pál utca és Szerb utca sarkán létesített kisegítő fogházba. (Jelen sorok írója itt találkozott vele 1919. decemberében.)

Az ellenforradalmi bíróság először hat évre, majd életfogytiglani fogházra ítélte. Büntetését a váci fegyházban töltötte, majd 1921 november első felében Kovács Mihállyal, a váci direktórium elnökével együtt cserefoglyként elszállították a Szovjetunióba.

Moszkvába került, ahol rövid pihenő után bekapcsolódott a szovjet irodalmi életbe. Tagja lett a Szovjet Írók Forradalmi Szövetségének. Megszervezi a

a Marx—Engels Intézet olvasótermét, majd 1924-ben a Komintern Könyvtárának igazgatóhelyettesévé nevezik ki. Ebben a minőségben jelentős bibliográfiai munkát végez. Összeállítja a német párt elméleti lapjának, a Neue Zeitnek első bibliográfiáját.

1935-ben *Magyar forradalmi költészet* (Vengerszkaja Revolucionnaja Poezija) címmel antológiát szerkesztett, amelynek munkatársai Zajaickij Sz., Gábor Andor, Lányi Sarolta voltak. Ez volt az első orosz nyelvű magyar költői antológia. Az antológiában Balázs Béla, Gábor Andor, Lányi Sarolta, Madarász Emil, Abet Adam, Ady Endre, Arany János, Babits Mihály, Bacsányi János, Bodrogi Sándor, Csizmadia Sándor, Emőd Tamás, Gyagyovszki Emil, Kaffka Margit, Kassák Lajos, Keleti Artúr, Kosztolányi Dezső, Petőfi Sándor, Tompa Mihály, Várnai Zseni, Vörösmarty Mihály, valamint több más magyar költő versei jelentek meg Zajaickij Sz. fordításában.

Majakovszkij. Demján Bednij és más szoviet költők verseiből fordít. Maga is ír. Versek, kritikák, irodalmi tanulmányok jelennek meg tőle. 1924-től kezdve az USA-ban megjelenő magyar nyelvű kommunista napilapban, az *Új Előrében*, majd a Moszkvában megindult *Sarló és Kalapács* c. lapba ír, az utóbbinak munkatársa, majd szerkesztőbizottsági tagja lesz.

A magyar proletár írók szervezetének alapító tagja, az orosz proletár írók szövetségének alapító és vezetőségi tagja. Amikor megalakul a Forradalmi Irodalom Nemzetközi Irodája, Bruno Jasenski és Illés Béla mellett őt delegálják az irodába, majd az iroda lapjának, a *Mezdu-narodnaja Lityeraturának* főszerkesztő-helyettesévé nevezik ki, ezután a Gorkij Világirodalmi Intézet igazgatóhelyettese lesz.

Matejka János 1940. november 7-én halt meg a Szovjetunióban. Nem adatott meg neki, hogy megérje hazája és szeretett városa, Vác felszabadulását.

Matejka János jelentős, sokoldalú, szerteágazó irodalmi munkáságának feltárása a jövő feladatai közé tartozik.

Tihanyi Ernő

MINTEGY 80 000 FIATAL vesz részt a József Attila olvasómozgalomban. A jelentkezőknek kb. 50%-a már beszámolt az elolvasott kötelező és javasolt könyvekről, így megszerezte a bronz-, ezüst-, vagy aranyfokozatú József Attila jelvényt. A fiatalok rendszeres olvasásának irányításán kívül a mozgalom több KISZ alapszervezet mozgalmi (propaganda) munkájára is serkentően hatott — például az ismeretterjesztő fejtörők, szellemi óttusa versenyek rendezésével.

Az olvasómozgalom eddigi eredményei azon-

ban még nem kielégítőek. A legfontosabb célkitűzésnek — a még nem olvasó munkásfiatalok bevonásának — nincsenek számottevő eredményei. Az első jelvények megszerzői között többségben vannak a középsiskolai és az ipari tanulók, valamint az egyetemi hallgatók. Például Veszprém megyében a mozgalom résztvevőinek 60%-a középsiskolás. Kevesebb az üzemi fiatalok és még kevesebb a falusi fiatalok száma. Másik szépséghiba, hogy a résztvevők többsége már eddig is könyvtári tag volt. (P. T.)

Olvadás közben

ANTOLÓGIÁK

Sokféle oka és célja lehet egy *antológia*, tehát irodalmi szöveggyűjtemény összeállításának, kiadásának. (A szó görög eredetű, virágfüzért jelent; a régi görögök kisebb költeményekből, főképp epigrammákból és anakreoni versekből állítottak összeantológiákat.) Nem véletlen sodorja együvé egy író műveinek (verseinek vagy prózai szemelvényeinek) egy részét, több író, egy nemzeti irodalom vagy a világirodalom korok, műfajok vagy egyéb szempontok szerint összeválogatott alkotásait. Hogy az antológiák legkézenfekvőbb, leggyakoribb felhasználási módját említsük: iskolai könyvekben oktatási, nevelési célokból antológiák szerepelnek.

Csak szakembernek lehet feladata, hogy egy író életművének hiánytalan egészét áttekintse, az átlag olvasó az író életművének legértékesebb, legjellemzőbb darabjait keresi. Az antológia szerkesztőjére hárul az a feladat, hogy megtalálja, összegyűjtse ezeket a legjellemzőbb, legértékesebb munkákat. Az antológia szerkesztés nagy felelősséggel járó munka; a kulturális nevelés, az ízlésfejlesztés terén kiemelkedő jelentőségű lehet egy antológia.

Az az anyag, amelyet az antológia szerkesztője összeállít egy író, egy műfaj, egy irodalom alkotásaiból, mindig jellemző a korra s arra az irodalomszemléletre, amelyet az antológia szerkesztője képvisel. Az antológiák egy író vagy egy irodalom „utókorának” jellegzetes formái; minden kor embere más műveket, más írókat tart értékesnek, kiemelkedőnek. Ha összehasonlítjuk a magyar líra régebbi legismertebb antológiáit (Zlinszky Aladár: *Szemelvények a magyar nemzeti líra köréből* [1893]; Endrődi Sándor: *A magyar költészet kincsháza* [1895]; Horváth János: *Magyar versek könyve* [1937]) a felszabadulás utáni lírai antológiákkal (*Hét évszázad magyar versei*; Fodor József és Jankovich Ferenc: *Magyar Múza*), az újabb válogatásokban világosan láthatjuk korunk szocialista irodalomszemléletének fontos elemeit: a mi antológiánkban például sokkal jelentősebb szerephez jutnak a függetlenségi és osztályharcoktól ihletett költői alkotások, mint a régebbiekben, és háttérbe szorulnak az öncélú irodalmiság, a haladásellenes költői magatartás megnyilvánulásai.

Az antológiák azonban nemcsak a múlt és a jelen elismert irodalmából válogat-

hatnak: érvényesülni kívánó irodalmi írások, írói csoportok is szívesen választják ez a reprezentatív megjelenési formát. A nagyváradi *Holnap* (1908) antológia Ady, Babits, Juhász Gyula és mások verseivel az induló Nyugat-nemzedék költőinek volt harcok és viták ostromgyűrűjével körülvelt fóruma; — vagy hogy a legközelebbi múltból is említsünk példát: a *Tűztánc* címen kiadott nagysikerű antológia az ellenforradalom után indult új kommunista költőnemzedéket mutatta be.

*

Az antológia fogalma a késői ókorban és a bizánci korban vonult be az irodalomba. Az első antológia-szerkesztő, Meleagros negyvenkét költő epigrammáiból állította össze művét (I. sz.). A reneszánsz és a humanizmus korában nagy jelentőségűek voltak a klasszikus ókor irodalmi alkotásait felfedező és publikáló antológiák, például a francia humanista filológus, J. J. Scaliger *Catalecta veterum poetarum* (1573) című műve a latin költészet alkotásaival. A XVIII. században és a XIX. század első felében a népköltészeti emlékeket feltáró antológiák jutnak egész Európában nagy szerephez, pl. Percy: *Reliques of Ancient Engl. Poetry* (1765), Herder: *Stimmen der Völker* (1778), Arnim és Brentano: *Des Knaben Wunderhorn* (1808), Erdélyi János: *Magyar népköltési gyűjtemény* (1846—48).

Nálunk a felszabadulás óta a kulturális forradalom igényeinek s az irodalom iránt mutatkozó, minden eddiginél szélesebb körű és intenzívebb érdeklődésnek kielégítésére számtalan antológiát jelentettek meg kiadóink. A már idézettek kívül megemlítsünk néhányat. A Sötér István szerkesztésében készült *Négy nemzedék* antológia a negyvenes évek végének élő magyar költőit mutatta be. A *Magyar Irodalmi Szöveggyűjtemény* (Szerk.: Waldapfel József) és a *Világirodalmi Antológia* (Szerk.: Trencsényi Waldapfel Imre) kötetei főképp oktatási célokat szolgálnak. Újabban felelevenítik a kiadók az antológiaformát, amelyvel annak idején a Nyugat dekameronjai egy-egy nép novellairodalmáról adtak képet, továbbá az egyes nemzetek irodalmát áttekintő „kincsházak”-at (pl. ilyen volt *Az angol irodalom kincsháza* Halász Gábor szerkesztésében).

P. L.

Hamis és kitalált nyomdahelyek

Ha az olvasó kezébe vesz egy könyvet, fel sem tételezi, hogy nem abban a városban jelent meg, mint amit a címlap feltüntet. Pedig ez az eset egyáltalában nem ritka. Emil Weller, német bibliografus a múlt század közepén összeállította a meghamisított és költött megjelenésű könyvek jegyzékét. Csak a német, latin és francia nyelvű munkákat vette számba, de ezek pusztá felsorolása is két, egyenkint több mint 300 lap vastagságú kötetet tölt meg.

Ez a „*divat*” már a XVI. század elején kezdődött. Egy 1510-ből származó, metszetekkel díszített szép könyv például a „*Nílus folyó menti Betlehem*”-ben került ki a sajtó alól.

A hamis nyomdahelyek használatának okai a legkülönfélébbek. Voltak, akik nyereségvágyból vetemedtek hamisításra. A XVI. században Európa-szerte sokra becsülték az Aldus Manutius velencei nyomdász által kiadott római klasszikusokat. Ezt a keresletet akarta kihasználni néhány lyoni és más városbeli nyomdász. Kiadványaikat velencei gyanánt jelentették meg és még Aldus jelvényét, a horgony köré csavarodó delfint is elbitorolták. Az 1600 körüli években hasonló okból és hasonló módon az Elzevir család és más kiváló holland nyomdák telephelyét és nevét hamisították.

Néhány kiadó a jobb kelendőség érdekében távoli, exotikus és néha a könyvek tartalmával valami összefüggésben álló városokat jelölt meg megjelenési helynek, Szmírnát, Bagdadot, Tróját, Bethániát. 1714-ben egy szír nyelvből németre fordított anekdotagyűjtemény „*Jeruzsálemben* jelent meg, *Herodes király nyomdájában*”, 1826-ban pedig *Egy afrikai rabbi üzenetei* című prágai könyv „*Palmyrában*”. Ebben a tekintetben Közép-Európában Erdélyt is exotikus országnak számították. 1588-ban a baseli Apiarius *Kolozsvár* (Clausenburg in Siebenbürgen) megjelöléssel látott el egy asztrológiai művet, 1630-ban pedig egy másik, ismeretlen német nyomda *Nagyszabennel* egy erdélyi prófétaának állítólagos jóslásait és jóvendőléseit.

A költött nyomdahelyek jelentős részének a jókedv, a tréfalkozás vagy a gúnyolódás a szülőanyja. Ilyen nevek: Utópia, Scherzfeld (Tréfamező), Curiosenburg (Kuriózumvár). 1609-ben egy libákról szóló tréfás könyvecskét a történelmi nevezetességű kapitóliumi ludak

tiszteletére „*Rómában a Capitoliumon Gensericus Gänsefleisch*” adott ki, s ezt a nevet legtalálébban talán Libássy Libapecsényének lehet fordítani. A Walpurgis éjszakát tárgyaló 1728-as mű adatai már hátborzongatóbbak. „*Az előveggyült boszorkány asszonyosság nyomatta a boszorkányvölgyi Boszorkányházban, nem messze a Boszorkányudvartól*”. Egy másik, 1765-ös könyv már nem jelölte meg ilyen pontosan a kiadási helyet: röviden csak annyit közöl, hogy „*Seholházán Senki György*” adta ki (Nirgendhausen bei Georg Niemand). Kellemesebb megjelenési helye volt 1798-ban egy szerelmes történeteket tartalmazó munkának, „*Arkádiában nyomták Amor örökösseinél*”. A költött nyomdahelyek közt azonban a babért kétségtelenül nem ezek érdemlik meg, hanem a következő rövid nevecske: *Uchusahoanchtitomalakitolis*.

A fenti csoportba tartozik az irodalomtörténetünk által számontartott *Dics-halom* is. Ezt nyomták az 1813-ban Veszprémben kiadott *Mondolat* címlapjára, s ezzel is nevetségessé igyekezett tenni Somogyi Gedeon Kazinczyt és nyelvújító társait.

Hamis megjelenési helyek használatára leggyakrabban az egyházak bírálata, az önkényuralom támadása, a zsarnokság kifigurázása, a feudalizmus és kapitalizmus elleni küzdelem, a szabadságért folytatott harc adott okot. Az ilyen tartalmú könyvek jelentős részén, hogy elejét vegyék a politikai vagy vallási üldözésnek, elhallgatták a nyomdahelyet, vagy nem a valódit tüntették fel.

A XVI. század végén közismertek voltak Johann Fischartnknak az egyházat támadó írásai. Valószínűleg valamennyit sógora, a Strassburgban élő Bernard Jobin nyomta, de címlapjukon kitalált város- és nyomdanév olvasható: *Christlingen, Ursinus Gutwinus*.

Ez azonban ritkaság. Egy nemlétező helység mindig feltűnést kelthet, gyanúsá válhat. Ezért rendszeren valamelyik távoli, vagy külföldi város került a címlapokra, így a németeknél sokáig Amsterdam, Róma, Philadelphia, Freiburg és igen gyakran Köln. A nagy francia forradalmat előkészítő írónak és bölcse-lőknek, mint Voltaire-nek, Diderot-nak, Rousseau-nak, Mirabeau-nak Párizsban készült könyvei London, Amsterdam, Köln stb. jelöléssel kerültek forgalomba.

A Laibachból Thüringiába menekült Primus Truber prédikátor közel két tucat protestáns szellemű teológiai munkát adott ki, valamennyit álnévvel, hamis nyomdahellyel. Két 1551-ben megjelent vend nyelvű katekizmusának címlapjára Erdélyt (Siebenbürgen) írt.

1569-ben *Comedia Balassa Menyhárt árultatásáról* címmel igen érdekes munka látott napvilágot. A párbeszédés formájú szatíra, gyilkos gúnnyal mutatja be, hogy főuraink, főpapjaink miként bocsátották áruba becsületüket, hitüket, hazájukat. Címlapja szerint *Abrudbányán* készült, ott azonban nem működött nyomda. Az ismeretlenség homályában megbúvó szerző és nyomdász (esetleg a kettő Bornemisza személyében ugyanaz?) tartott a hatalmas Balassa család bosszújától és ezért írta a könyvre Gyulafehérvár vagy Kolozsvár helyett ezt a hamis nevet.

Manlius Jánost Laibachból kiutasították, mert protestáns elveket hirdető munkákat adott ki. Műhelyével Német-újvárra költözött. Itt első magyar nyelvű kiadványa Beythe István prédikátor katekizmus volt. Félt azonban, hogy a bécsi kormány új helyéről is elúzi, s ezért hamis impresszumot használt:

„nyomtatott Velágos várát”. (Világosan akkor a török uralkodott és Bajazid szultán halálbüntetés terhe alatt megtiltotta, hogy birodalmában nyomdát állítsanak fel.)

Táncsics Mihály: *A sajtószabadságról nézetei egy rabnak* című könyvére itt-hon nem talált kiadót. Egy lipcei cég vállalta a munkát, de ez is csak úgy, hogy azt nyomhatja rá: „*készült Párizsban Myotnál*” — Ez 1844-ben történt. Két évvel később a második kiadás ugyanígy jelent meg, de a „*kiadási hely*” még messzebb toldott, Londonba.

A kiadás történetét Táncsics önéletrajzában olvashatjuk. Más könyvek esetében az író vagy kiadó barátai és ismerősei, a használt betűtípusok és cifrák, vagy a papír vízjele árulja el a hamis nyomdahely titkát, s így szerezhetünk róla mi is tudomást. A könyvek egy másik csoportjánál azonban sohasem derül fény erre, bibliografus, könyvtörténész, historikus egyaránt valónak veszi a könyvre nyomott koholt adatot. És ki tudja, hogy vajon ez a második csoport számra nézve nagyobb-e az elsőnél.

Vértesy Miklós

GYÓRY DEZSŐ

GÖMÖRI RENGETEG

Részlet Győry Dezső „Gömöri rengeteg” című új regényéből, mely a karácsonyi könyvpiacra jelenik meg. A regény 1944 októberében játszódik; a haladó, de tétovázó értelmiség-ről szól; a háttérben a Hitler-ellenes szlovák felkelés és Rima-völgyi eseményei állnak.

A fiatal tanár már másodnapja ment.

Gépiesen lépkedett, előrehajolva, kissé meglazított térddel, hosszukat lépve, mint a gyakorlott természetjárók.

Péter lelkileg össze volt omolva. Sok volt neki az erdészlaki csata. Néhány pillanattal alatt több halott. És aztán menyasszonyának, Zellinek a halála.

Legszívesebben öngyilkos lett volna. Ekkor kérdezte meg tőle szelíden, komolyan Váraljai, a csoport-parancsnok helyettese:

— Segítene a többiek életét megmenteni? Szép feladat, és nem bízhatom csak olyanra, aki ismeri a hegyeket.

Ez még a Csucsorjatkás erdészlakban történt.

Péter akkor odanézett, ahol a kis rét túlsó végén aprókat pattant a géppisztoly. Az öccsét, Sanyit és barátját, Sasát tanította célba löni a csoportvezető százados. Az öccsének és a kis menyasszonyának az életéről is szó van tehát. Vállalkozott az útra.

Tegnap az ezernégy száz méteres Fabova oldalában aludt, félúton a Rima és a Garam völgye között.

— Több partizáncsoport járt erre a napokban — mondta a fabovai vadőr. — Azok azt beszélték, hogy általános támadás indult a felkelők ellen, Dobsináról, Rimaszombatról, Losoncra és a bányavárosokból.

Szerencsére a polomkai Garam-hídig és a vasútállomásig a németek még nem jutottak el.

Péter simán átkelhetett az északi partra, onnan föl a havasokba, és most már az Alacsony-Tátra gerincén haladt nyugat felé.

Elérte a Csertovica-hágót és a turistaházakat, de ezeket a biztonság okából elkerülte, mert ide autót vezetett. Embert nem látott.

Tovább indult, hogy a kétezer méteres csúcs alatt a nagy turistaházban megkeresse a felkelő főparancsnokság embereit.

— Estére odaérek — számítgatta a távolságot és az erejét.

Már ritkultak a fák, közel jutott az erdőhatárhoz.

Éhes volt. A kenyérszákját a Fabován felejtette. Egy cirbolyafenyőt talált, megakarta a zsebébe a jóízű apró magokkal. Ezeket majszolgatta.

A fenyők egyre alacsonyabbak lettek.

Itt még könnyedén, tisztán láthatóan kanyargott az ösvény. A keskeny gyalogút mindenütt ott haladt, ahol a szélső ágcsemeték még gyengék, ahol a nagy oldalágak mentén baltával nyitottak utat az anyatorzs mentén. Ha köd jön, itt csak ez az ösvény menti meg az embereket az eltévedéstől.

Aztán elért a sötétebb, sűrűbb alhavasi régió szélére.

A kúszófenyő itt embermagas volt, és az ága görcsösebb. Ahol lelépkedtek, vöröses és kemény, mint a csont. De egy-egy vastagabb ágra állva már mindenütt kilátott a bőzoton túla.

Jól látta a csúcsot, de a hegy túloldaláról már fölfelé vágató, sötétszürke, szinte ágaskodó felhőgomolyagok kavargtak, amelveket a csúcsba vágódó, ordító szél lökött a magasba.

— Kellemetlen. Ez Hóhőmpolygető érkezése — és behúzta a homlokába a kalapját.

Állt, állt, egyensúlyozott.

Fent, a csúcs szikláin között, sivító, vonító hangokat vert ki a szél, és az örvénylő felhőfoszlányok már alábuktak a hegy innenső oldalára.

— Északnyugati vihar.

Ismerte. Egyszerre sötét lett az ég. Pétert ködfelhő fogta körül. Jéghideg, nyirkos szél vágott rá, kavargó, hegygerinci. Fellökte és bezuhintotta a törpefenyők közé. Estében alaposan megrántotta a bal karját.

Egy darabig tompán, félkábultan feküdt, hallgatta a szélzúgást. Aztán megint kivilágosodott, és tiszta lett az ég.

Előtte karvastagságú gyökér vöröslött. Jobbjával elővette a bicskáját, lesimította a fa háncsát, és belékarcolt.

— HPA. Have pia anima. Isten veled, jámbor lélek.

De ezt a búcsút hirtelen megszegényítőnek és arcpirítóknak érezte. Ő maga ír sírfeliratot magának?

— Fel! Fel! Bosszuld meg Zellit! Mentsd meg az öcsédet és azokat, akik maguk közé fogadtak, és rádbízták az üzenetet!

Megpróbálta, hogy kiszabaduljon a törpefenyő fogságából.

De már nem volt ereje. Csupa merő víz volt. És se előre, se hátra. Visszaerőtlenedett igazi lényegébe, s kívülről látta önmagát és az elemeket. Lekuporodott, megnézte az óráját. Uzsonnaidő volt. Elszunyókált. De fájni kezdett. És valami pattintást hallott.

Erre felriadt.

Nyugatról sötét hurkafelhő rohant át a csúcson, és alatta a menház tájáról mintha egy tűzcillag világított volna előtte.

— Jel!

Felujjongott, és torkaszakadtából ordítani kezdett.

Megint felvillant a tűzcillag.

— Rakétajel! Meghallották a kiáltásomat! Meg vagyok mentve! — és lenézett a három betűre.

Aztán egy pukkanás, még egy, aztán egy újabb tűzcillag.

A völgyi útról német ágyúk kezdték löni a menházat és a környékét.

Milyen jó volna ezt az ágyúzást, ezeket a tűzcillagokat együtt nézni Zellivel, és ő megmutathatná Zellinek, hogy nem fél.

— Srapnell!

Hirtelen megelevenedett előtte az erdészházi csata. Az emberek nem értek egymáshoz, a patak két partján voltak, és hol itt, hol ott bukott fel egy-egy holtan a sorozatok között.

— Zelli meghalt, nem neked rendeltetett. Zlata is meghalt, a gyűlölködő. És csak én élek, a humánus, és a két fiatal és Váraljaiék, azok, akik hisznek a jövőben, és cselekedni mertek.

Sóhajtani akart, de már dőlt is.

A srapnellszilánkok nem fájtak. De ügyetlenül, furcsa tartásban, hanyatt esett a bozótba.

Még volt annyi öntudata, hogy utolsó haditettét végrehajtsa. Sértetlen jobbájával előhúzta Váraljai jelentését, előírászerűen megrágtá és lenyelte.

A hurkafelhő egészen átzúdult a csúcson, fölrepedt, és nagy, vaskos pihékben hullni kezdett a hó.

Jobbjával megkereste a görcsös ágon lehántott részt, megmarkolta és elálmosodott.

— Tavaszig épen alhatom — és egy mondást keresgélt motyogva. — Ép testben ép lélek.

Latinul is el akarta mondani. De már az első szó nem jutott eszébe.

Országos havazás kezdődött.

— — —

A görgeteges hurkafelhő tovább száguldott délkeletnek, és sötétedéskor érte el a Csucsorjatkás-tanyát.

Az erdészlakkal szemközt, a kis híd fölött, a felhőhajtó szél megsóhajtoztatta a gyertyánerdőt.

Váraljai Vicával és a századossal visszalopózkodt: a faluba, hírekért, az öreg Hölub egyedül maradt az erdészházban a két fiatal diákkal, Sanyival és a szőke Sárrikával, akik rózsaszín erikával és bíborszín csarappal felvirágozták Zelli sírját, és most az egykori hercegi szobában a kandallónál ültek.

Az öreg erdész szagos borové fát vetett a tűzre, meg lakodalmi emlékeknek és régi babonáknak áldozva, borókamagot és törpefenyő gyantát is.

— Havat kapunk — mondta, kiment és becsukta az ajtót.

A két fiatal odaállt az ablak mellé. Nézték a szállongó hópihéket, és átölelték egymást.

A havasok felől bőgött a szél, egészen elborult, és kavargó, ritkás pihék hulltak. Sanyi boldog volt. Maguk közé fogadta Váraljai, löni tanítozták őket. És holnap indulás a partizánokkal együtt.

És a városi diáktársaira gondolt, akik erdei farakások alatt, földbe vájt erdei óvóhelyeken várják, hogy tisztuljon el a nácihad.

Már nagy, zavarosan libegő, hánykolódó függönyként kavargott kint a sűrű, első hóesés. Bent a kandallóból jószagú meleg áradt.

— Sasa, nézd, hull a hó! Erről beszéltünk egyszer, Sasa...!

A leskelődésre gondolt, aztán a palóc szobára, mikor Sasa a karácsonyi hóesésről beszélt, a múzeumszobáról és a palócbaba menyasszonyi fátyláról, és ígért valamit.

— Az ígélet szép szó — és megcsókolta Sasa nyakát, ahol a haja végződött. Sasa úgy húzta fel a vállát, és úgy adta hátra a fejét, hogy a fiú szája ott maradjon a nyakán.

A lány emlékezett. Itt nincs palócszoba. És kint friss sírokra hull a hó. De hull. Kibújt az ölelésből.

— Várj — mondta. — Nézd a hóhullást. És ne fordulj hátra.

Sasa a hátsó ablak tükrében kontyba tűzte a haját.

— Tudod te, Sanyi, mi a palócoknál a felkontyolás? — és elfújta a petróleumlámpát.

Sanyi nem mert szólni.

Mintha fátyol hullana mögötte is.

Sasa már az ingét engedte le, és a kandalló elé lépett.

— Hull a hó, Sasa — lehelte kissé ügyetlenül, izgatottan, rekedtesen Sanyi az ablaküvegre.

— Az ígélet szép szó, ha megtartják, úgy jó? — remegett melegen Sasa hangja.

— Ne bánts!

A fiú sóhajtott.

— Fordulj meg, Sanyi!

A kandalló tüze féloldalról lángolt, és virágokat libegtetett Sasa formás, gyenge testén.

— — —

Vica és Váraljai visszajövet ott lelte a két fiatalat a vendégszobában. Már aludtak. A takarók félig lecsúsztak róluk és a földig értek, gomolyban.

— Takarjuk be őket, Váraljai bajtárs.

— Igen, meg ne fázzanak — mondta meghatódva, de kissé rekedten Váraljai. — Új életük kezdődik.

— Nehéz és küzdelmes — mondta a fehérkucsmás nő.

— Takarja be őket, Vica. Maga az asszony.

Aztán szótlánul vacsorához ültek a konyhában.

Reggel mind tovább indultak a Petőfi-csoport után, nehéz hátizsákokkal, elszánva, szótlánul.

Az olvasó jegyzetei

KITŰNŐ ÖTLETE

a Helikon kiadónak, hogy csinos sorozatban megjelenteti a Faust-téma különböző irodalmi feldolgozásait, a Spies-féle népkönyvtől kezdve Goethe és Lenau halhatatlan alkotásaiig. Kitűnő ötlet, még akkor is, ha nem egészen eredeti, hisz az egyik német kiadóvállalat nemrég indított ugyanilyen sorozatot, a Helikon Faust-könyveihez hasonló formátumban, izléses fekete kötésben.

Javasoljuk a bibliofil könyvek és irodalmi nyelvségek magyar kiadojában, hogy gondoljon más vezetes világirodalmi témák különböző verzióinak sorozatban való megjelentetésére is. A Faust-könyvek után például szívesen látnánk egy Don Juan-könyvtárt. Molière, Byron, Puskin ismert alkotásai mellett ebben több olyan értékes művet lehetne kiadni, melyet nagyon régen vagy egyáltalán nem fordítottak le magyarra: a *Sevillai Krónika* szövegét, Tirso de Molina komédiáját, a Don Juan-monda legkorábbi művészi feldolgozását, Antonio de Zamora, Shadwell, Goldoni, E. T. A. Hoffmann, Grabbe, Lenau, Alekszej Tolsztoj, Mérimée, az idősb Dumas, Rostand, Heyse, Arturo Graf stb. változatait. Szép kötetet lehetne összeállítani a Don Juan-ról szóló kisebb költeményekből (Baudelaire stb.), s hogy hazai munka se hiányozzék a sorozatból, érdemes volna kuriózumképpen kiadni a monda első magyar nyelvű megszólalását, a *Don Juan vagy a kőbálvány vendég* című „vitézi, szomorú, víg dalljáték”-ot, melyet Pály Elek fordított le Da Ponte operaszövegeknyvéből, s amelyet „néhai Mozart Amadeus Farkas” muzsikájával elő is adtak Kolozsvárott 1826. dec. 14-én.

GONDATLAN

kidolgozásával hívja fel magára a figyelmet a Tankönyvkiadónál megjelent *Művészettörténet*, mely a gimnáziumok negyedik osztálya számára készült, de a nagyközönség részére is árusítják, immár második kiadásban.

Névmutatója hiányos: kimaradt belőle Perugino, Rosselli, Lorenzetti és még egy sereg név, amely a szövegben előfordul.

Tele van sajtóhibával: Cimobue, Veronesse, Palladis (Palladio helyett), Masonilo (helyesen: Masolino) stb. Duccio di Buoninsegna helyett a 335. lapon Duccio da Bouninsegna, a 133. lapon meg Duccio da Buoninsegna áll, s ugyanitt a név fonetikus átírásában: buoniszennyá.

A fonetika tekintetében a könyv meglepően egyéni utakat követ. Poussin, Watteau, Cézanne neve a könyv átírása sze-

rint így ejtendő: pusszen, váttó, szézánn. Pedig a franciában a kettős mássalhangzókat nem ejtjük nyújtva, az olaszban meg a szóvégi o nem hangzik hosszan (tehát nem *mászácács*, nem *kárávádzsó*). A francia *Baptiste* szóban nem ejtjük a p-t (ezért rossz a *zsán báptiszt sárden* átírás), ezzel szemben a *Sainte Chapelle* szópárban kimondjuk a t-t (ellentétben a könyv által javasolt *szen sáppel* kiejtéssel), a *rocaille* kiejtése pedig nem *rokejj*, hanem *rokáj*. S ha már benne vagyunk a francia nyelvről: a *grand siècle* kiejtése sem *grand szijékl*, legalább is a franciák sem i-t, sem d-t nem ejtenek, továbbá a *siècle* főnév hímnemű, jelzője tehát nem *grande*, ahogy a tankönyv, az egyszerű sajtóhibánál többről árulkodó következetességgel, kétszer is írja.

Az egészben a legszomorúbb az, hogy ez a könyv tizenkilencezer példányban jelent meg: hozzánemértésből vagy gondatlanságból eredő hibái tizenkilencezer vásárlót, olvasót tévesztenek meg vagy bosszantanak föl.

FÖLÖSLEGES KONZERVATÍVSÁG

A cz-t jónéhány évtizede törölte helyesírásunkból az Akadémia. Az idő tájt akadtak, akik makacsul ragaszkodtak írásmodorunk e copfjához, úgy véltük azonban, hogy ma már nincsenek ilyenek.

Tévedtünk. A Zeneműkiadó egyik *friss* kiadványában (Czerny: *Élőtanulmányok a „Kézügyesség iskolájá”-hoz*), nem kis meglepetésünkre, minden lehető alkalommal cz-t találunk, (*gerincz*, *czél* stb.). A szövegrész szerzője, Chován Kálmán, maga persze valóban cz-t írt — 1907-ben, a mű első kiadásakor; de minek megőrizni e lompos régiességet a mű modern lenyomataiban? Hisz ma már Petőfi, Arany stb. *kritikai* kiadásaiban sem használnak cz-t.

CÍMÍRÓK KALANDJAI

„Dravida romok Walesben” — így olvassuk Constable egyik festményének címét Major Máté *Építészettörténet* című könyvében, a III. kötet 45. lapján. — A dravidák India déli részének lakói. Romokat csak úgy hagyhattak volna Angliában, ha azt valaha megszállják. A brit sziget dravida gyarmatosításáról azonban nem tud a történelem. Így arra kell gondolnunk, hogy elírás történt: „dravida romok” helyett *druida* romokról van szó.

„Öszeomlás”: ezt a címet adták a Zrínyi Könyvkiadónál Zola *La débacle* című regényének. Hova tették a határozott névelőt?

Szovjet tudományos könyvek kiállítása

A szovjet szakkönyvek valamennyi tudományágban megbecsült és gyakran forgatott munkaeszközei a magyar tudósoknak. Akár a mérnöki vagy az orvosi, akár a történelmi vagy a nyelvtudományi studiumokban egyaránt nélkülözhetetlenek, és tudományos könyvtáraink mind nagyobb számban szerzik be és bocsátják őket a kutatók rendelkezésére. A most, szeptember hóban megrendezett kiállítás a nagyközönség számára is képet ad a szovjet tudományos könyvkiadás gazdagságáról, eredményeiről.

A kiállítás a Szovjet Tudományos Akadémia kiadójának munkájával ismert meg. Mintegy 1300 könyvet és folyóiratot mutat be, túlnyomórészt az utóbbi két esztendő terméséből.

A Szovjet Tudományos Akadémia kiadója 1959-ben több mint 1700 művet jelentetett meg, s a nagy tudományos szakkönyvek kiadása mellett feladatának tartja népszerű ismeretterjesztő munkák kiadását is.

Ha végigtekintünk a kiállításon látható akadémiai folyóiratokon, meglep a szovjet tudományos publikációk nagyarányú szakosodása. Külön közlőnye van a kristálytannak és a mikrobiológiának, az érclelőhelyekre vonatkozó ismereteknek és a rovarani kutatásoknak, a fémek fizikájának és a hőenergetikának, a nagymolekulájú vegyületeknek és a citológiának. Kémiai folyóirat tizenötféle jelenik meg a Szovjet Tudományos Akadémia kiadásában, a történelemtudományokkal foglalkozó periódikák száma nyolc. Több mint egy tucat folyóirat a külföldi tudományos eredményekről tájékoztatja a szovjet szakköröket.

A kiállított könyvek közt különös figyelmet érdemelnek a nagy orosz tudósok összegyűjtött műveinek sokkötetes kiadásai (Lomonoszov tíz, Mengyelejev huszonöt kötetben stb.). Az orosz irodalom klasszikusainak művei is az Akadémiánál jelennek meg kritikai kiadásban (Puskin tizenhét kötetben, Lermontov, Gogol stb.). A szovjet tudósok közös erőfeszítéséből számos olyan sorozat születik meg, mely egy-egy tudomány kérdés teljes, összefoglaló tárgyalását nyújtja (*Moszkva története és A filozófia története* hat-hat kötetben, a tizenkét kötetre tervezett orosz művészettörténet, az orosz irodalmi nyelv tizenöt kötetes szótára, *A Szovjetunió állatvilága, A Szovjetunió vasérclelőhelyei, A világ népei* stb.). Nagymúltú sorozatok, melyeknek kiadása már

a forradalom előtt megindult, újabb kötetekkel gyarapodnak. Az orosz *krónikák teljes gyűjteménye* című forrásgyűjtemény első darabja például 1841-ben látott napvilágot, nemrég pedig a huszonhatodik kötete (*Vologdai-permi krónika*) hagyta el a sajtót. A nagy akadémiai sorozatok közül az egyik legérdekesebb az *Irodalmi emlékek* című, melynek félszáz kötete közt Abélard és Montaigne, a Faust-monda és a spanyol Cid-románok, a *Pancsatantra* és a *Sáhnáme* kiadásait egyaránt megtaláljuk.

Néhány érdekes cím a kiállítás történelemtudományi anyagából: *Az ősi Egyiptom hadtörténelme, Oroszország hajóépítő munkásai a XIX. században, Jean Paul Marat és a polgárháború, A népfőnt Spanyolországban, A szerb nép harca a török iga ellen, Anglia és a müncheni megegyezés, Az ősi Kiev, A dekabristák történelmi nézetei.* A magyar olvasók számára különösen érdekesnek ígérkezik T. M. Iszlamov könyve: *Politikai harcok Magyarországon a XX. század elején.*

A nyelvészeti kiadványok közt is találunk magyar vonatkozásút: K. E. Majtinszkaja kétkötetes magyar nyelvtanát. (Megjelent oroszul Balassa József magyar nyelvtana is.)

A tudományos irodalom külföldi klasszikusai közül is számosat lefordítottak oroszra: Bernoulli, Gauss, Faraday, Darwin, Lamarck és mások műveit. A haladó gondolkodás történetének fontos fejezeteit világítják meg az olyan szövegkiadások, mint Ulrich von Hutten vagy Thomas Paine válogatott műveinek gyűjteményei. Chopinról és Chaplinról nagyrészt gráfia, Ciceróról tanulmánykötet jelent meg. A mükénéi kultúrával négyszáz lapos könyv, az olasz reneszánsz eredetével kétkötetes mű foglalkozik. Varga Jenő, a híres közgazdász nyolcvanadik születésnapjára emlékkönyvet adtak ki a szovjet tudósok. A keleti birodalmak és az orientalisztikai szakmunkák kiadásával külön csoport foglalkozik; kiadványai közt láthatjuk a híres szanszkrit *Papagálykönyv* fordítását. (Nálunk is ideje volna már lefordítani.)

A kiállítás gazdag anyagának csupán a katalógusa 140 lapra terjed. (Kár, hogy használhatóságát csökkentik a gyakori sajtóhibák és a magyartalanul fordított könyvcímek.) A tanulságos kiállítást Budapestén kívül Debrecenben is bemutatták.

EGY ÚJSZERŰ RÖPLAP-BIBLIOGRÁFIÁRÓL

A közművelődési könyvtárhálózat egyre nagyobb feladatokat vállal a szocialista nevelés és tudatformálás munkájából az olvasók érdeklődésének irányításával, izlésének befolyásolásával. A könyvajánlás, a tematikus kiállítás stb. mellett, mind gyakrabban találkozhatunk a vidéki közművelődési könyvtárak által kiadott bibliográfiákkal is.

Néhány megyei könyvtár már az elmúlt években is jelentett meg különféle bibliográfiákat, melyek mind az anyag összeválogatása, mind a szerkezet szempontjából amellet tanuszkodnak, hogy a könyvtárhálózat vidéki központjaiban politikailag átgondolt, nívós olvasószolgálati munka folyik.

Legutóbb, alkotmányunk születésének 1960. évfordulójára a békéscsabai megyei könyvtár adott ki alkalmi bibliográfiát. A szerkesztők a kiadványban azokat a

lírai és prózai műveket gyűjtötték össze, melyek az alaptörvény egyes pontjainak valóra válásáról szólnak. Külön érdem, hogy a verseknél nem egyszerűen a szokásos adatokat adják meg, hanem a vers legjellegzetesebb részletét is idézik. Ha figyelembe vesszük, milyen kevés azoknak az olvasóknak száma, akik mai költőinket keresik a könyvtárakban, könnyű egyetértenünk ezzel az ötlettel.

A békéscsabai könyvtár bibliográfiája formai szempontból is igen előkelő helyet foglal el a hasonló kiadványok sorában. Az úgynevezett népszerű bibliográfiák kiadóit mindig nagy feladat elé állítják a tipográfia és általában a kiállítás kérdései. Ezzel valóban szerencsés megoldást láthatunk. A borítólappal, a belső illusztrációk mértéktartó eleganciája jól egészíti ki a szöveget, és művészi módon szolgálja a kívánatos célt, az olvasó érdeklődésének felkeltését. (Szente)

ÚJ SPORTKÖNYVEK

A Sport- Lap- és Könyvkiadó közelmúltban megjelent könyvei között fontos kézikönyveket és alkalmi kiadványokat találunk. Legfontosabb közöttük *Csanádi Árpád* főiskolai tanár *Labdarúgás* című könyvének 3. kiadása (1—2. kötet egybekötve, 77,— Ft). Ez a külföldön is jól ismert munka, melyet eddig hat nyelvre fordítottak le a legnépszerűbb sportág technikai, rendszerbeli és taktikai ismereteit dolgozva fel, ezen ismeretek oktatásának módszer-tanával együtt. Mivel rengeteg ábrát és fényképet tartalmaz, a kötet nemcsak a szakemberek: edzők, szakvezetők, hanem a nagyközönség érdeklődésére is számíthat. — A római olimpiai játékokkal kapcsolatban *Földessy János Olimpiai kis lexikonja* (2. kiad., 168 oldal, 18,— Ft) és az *Ez történt Rómában* (A XVII. Nyári Olimpiai Játékok krónikája) c. kiadvány (127 old. 8,— Ft) jelent meg.

A Kis lexikon még a játékok előtt került az olvasók kezébe, de a riportkötet hamarosan az olimpia után, így ez már az eredményeket, minden szám első hat helyezettjének eredménytáblázatát is tartalmazza. — Ugyancsak riportkötet *Peterdi Pál* sportújságíró *Dzsunokák, pengék, bajnokok* című munkája (133 oldal, 22,— Ft), amely színes útinapló a magyar vívók kínai portyájáról — *A Verseny és Játékszabályok* c. sorozatban a következő kis kötetek jelentek meg: *Evezés* (106 old., 6,— Ft); *Cselgáncs* (93 old., 4,50 Ft); *Sakkozás* (155 old., 9,— Ft); *Vívás* (216 old., 13,— Ft); *Kerékpározás* (175 old., 10,— Ft); *A kézilabdázás* című oktatási segédkönyvet (71 old., 7,— Ft) a *Gyakorló edzőképző tanfolyamok anyaga* c. sorozat keretében adták ki. A Sport Lap- és Könyvkiadó *Büchler Róbert* Pszichológia c. tankönyvét (159 old. 30,— Ft) második kiadásban bocsátotta ki a testnevelési főiskolai hallgatók számára.

A MŰSZAKI KÖNYVKIADÓ HÍREI

A BRATISLAVAI SVTL kiadásában megjelent *Robinson Tibor: Textiliák műgyártás kikészítése* című munka magyar nyelven nemrégben került a könyvesboltokba. A könyv a különböző cellulóz alapú szálanyagokból készült textiliák műgyártás kezelésével foglalkozik.

MÁSODIK bővített átdolgozott kiadásban jelent meg *Bozóky László: Védekezés atommagugárzás ellen* című könyve.

A SPRINGER VERLAG kiadásában megjelent *Taschenbuch der Längenmesstechnik* című kiváló szakkönyv a közelmúltban jelent meg magyarul *Hosszméréstechnikai zsebkönyv* címmel.

GOFMAN I. V. — GOSZPI-TALNIK G. L.: *Iparvállalatok energiatagadálkodásának szervezése és tervezése* című közelmúltban megjelent könyvet eredményesen használhatják nemcsak az e területen dolgozó mérnökök és technikusok,

hanem az energetikai előadásokat hallgató főiskolások is.

A MCGRAW-HILL-nél 1956-ban megjelent *Edwin F. Beckenbach: Modern matematika mérnököknek* című könyv magyar nyelven már kapható a könyvesboltokban.

GRANASZTOI PÁL Város és építészeti című könyve rendszerbe foglalja a városépítészettel kapcsolatos időszerű kérdéseket külföldi és hazai viszonylatban.

IRODALMI TÁJÉKOZTATÓ

POLITIKAI MŰVEK

TERMELŐSZÖVETKEZETI ABC

Kossuth. 225 old. Ára: 8,— Ft.

Hazánkban a felszabadulás óta teljesen megváltozott a falu és a mezőgazdaság arculata. Napról napra egyre többen ismerték fel a szocialista mezőgazdaság előnyeit, egyre többen lépnek a közös gazdálkodás útjára, egymás után alakulnak a mezőgazdasági termelőszövetkezetek. Magyarországon ma már a mezőgazdaság szocialista szektora döntő mértékben uralkodik, s csak elenyésző azoknak a száma, akik az egyéni gazdálkodást még nem adták fel.

Persze, a közös gazdálkodás útjára lépő parasztságnak sok régi szemléletet fel kell számolnia, sok újat kell megszoknia és megtanulnia. Ennek az újnak a megtanulásában akar segíteni a *Termelőszövetkezeti ABC* című kézikönyv, amelyet a Földművelésügyi Minisztérium és a Népszabadság munkatársaiból alakult szerzői munkaközösség állított össze és rendezett sajtó alá. A kézikönyv ismerteti a közgyűlés, a vezetés és a vezetők jogait és kötelességeit, az egyes brigádok munkakörét és feladatait, a tagok és vezetők javadalmazásának módjait, a tervekészítő bizottság munkáját, a szövetkezeti gazdálkodás alapelveit, s ezen belül az alapszabályzatot, a munkaszervezés módozatait, a jövedelemelosztás feltételeit, az előleg- és prémiumfizetés lehetőségeit, a közös gazdaság fejlesztésének módját, a berendezés és értékesítés feltételeit, a segédüzemek üzemeltetésének módozatait, a tervekészítés célkitűzéseit, a nyilvántartás és könyvelés tudnivalóit, a zárszámadás problémáit, a tagok szocialista szellemű nevelésével kapcsolatos kérdéseket, a szövetkezeti tagok jogait és kötelességeit, a megtekintések hova fordítását, a gazdálkodással összefüggő tudnivalókat, a gépesítés és állattenyésztés főbb kérdéseit, a pénzügyi lehetőségeket és kötelességeket, a mezőgazdasági termelőszövetkezeteket és termelőszövetkezeti csoportokat érintő fontosabb jogszabályokat és sok egyéb hasznos tudnivalót.

Rendkívül fontos kérdéseket tárgyaló összefoglaló jellegű, jól rendszerezett, hézagpótló munka ez a kis kézikönyv, amely elengedhetetlenül szükséges minden termelőszövetkezeti tag mindenna-

pos munkájához. A Kossuth Könyvkiadó nagyon jó szolgálatot tett e kitűnő könyvecske megjelentetésével. S. M.

Georg Klaus

JEZSUITÁK, ISTEN, ANYAG

Kossuth. 444 old. Ára: 35,— Ft.

Gustav A. Wetter jezsuita atya, a Vatikán mellett működő Collegium Russicum igazgatója előadásorozatot tartott a római Pápai Keleti Intézetben a dialektikus materializmusról, annak történetéről és rendszeréről. Előadásainak anyaga könyvalakban is megjelent: 1948-ban olasz nyelven Torinóban, majd 1952-ben német nyelven, átdolgozott és kiegészített formában, Bécsben is. Ezt a könyvet nagy igyekezettel terjesztik az egész nyugati földtekén, különösen pedig az Adenauer-klikk vezette Nyugat-Németországban.

Mi az oka annak, hogy ezt a könyvet olyan nagy buzgalommal népszerűsítik nyugaton? Az, hogy a második világháború után ez a legátfogóbb és legrendszerettebb munka, amellyel feltartóztatni igyekeznek a marxizmus filozófiai eszméinek győzelmes előrehaladását.

Wetter atya a marxizmus filozófiai tételeit vette bonckés alá, s amint maga leszögezte: nem „valami előre megalkotott filozófiai álláspontból” kiindulva akart „immanens bírálatot” mondani a dialektikus materializmusról, hanem az elfogulatlan, tárgyilagossá bíráló szemzőgéből.

Hogyan is állunk a tárgyilagossággal? Wetter atya azzal igyekszik kihangsúlyozni tárgyilagosságát, hogy elfogadja a marxizmus néhány alaptételét, de ugyanakkor egy lépést tesz visszafelé, s rögtön kijelenti, hogy ezek a tételek mind Aquinói Tamástól származnak; ilyen alapon aztán Wetter atya könyve a neotomizmus szellemét sugározza. A nekibuzdult jezsuita atya a marxizmus—leninizmus klasszikusaitól vett idézetekkel is igyekszik alátámasztani „igazát”, de ezeknek az idézeteknek legnagyobb részét kiforgatja, megcsonkítja, sőt, gyakran durván meg is hamisítja céljai érdekében.

A könyv nagy elterjedésének ellensúlyozására és az igazság megvilágítása érdekében Georg Klaus, a berlini Humboldt Egyetem professzora írt válaszul nagyszabású filozófiai vitairatot, amelyben marxista módszerekkel, a dialektikus

és történelmi materializmus álláspontjáról cáfolta a jezsuita páter tételeit. Bizonyította, hogy a legújabb természet-tudományos felfedezések (mikrofizika, relativitáselmélet stb.) mind a dialektikus materializmus világszemléletét támasztják alá, s kiemelte, hogy a katolikus egyház s annak hivatalos filozófiája, a neotomizmus, nemcsak a társadalmi haladásnak, hanem a tudományos fejlődésnek is esküdt ellensége. Klaus professzor részletesen kifejtette a katolikus filozófia reakciós szerepét, a dialektikus materializmus történetét, a filozófia pártosságának szükségét, a filozófia és a szaktudományok kapcsolatának elkerülhetetlenségét, az objektív dialektikának és az okság kategóriájának kritériumait, s minden ízében szétzúzta Wetter atya reakciós állításait.

A magas színvonalon megírt, komoly tudományos értéket képviselő könyv azoknak készült, akik behatóbban kívánnak foglalkozni a marxista filozófia problémáival, a világméretben folyó ideológiai küzdelemmel. S. M.

SZÉPIRODALOM

Bródy Sándor

HÚSEVŐK I—II.

Magvető. Ára: 85,— Ft.

Irodalmunkban az elbeszéléskötetek mindig mostohagyermekek voltak. Az újságokban, folyóiratokban megjelent novellák, tárcák könnyen találtak olvasóra, de gyűjteményes kötetet keveset adtak ki, kevesen olvastak, és még kevesebben vásároltak. Nyilván ez az oka annak, hogy a köztudat Bródy Sándort főleg mint színdarab- és regényíró, mint *A tanító-nőnek*, *A dadának*, *Az ezüst kecskének* alkotóját tartja nagyra. Most, amikor könyvkiadásunk régi adósságait törlesztgetve egymásután adja ki a századforduló kitűnő novellistáit, s ezek sorában a százhusz válogatott Bródy elbeszélést tartalmazó *Húsevők* is a könyvpiacra került, világosan láthatjuk, hogy ez az ő igazi műfaja, hogy ami hagyatékában időtálló, az elsősorban novellái, rövidlegzetű elbeszélései közt található.

Bródy Tamás válogatása jó képet ad arról az írói pályáról, amely a 21 éves korban megjelent *Nyomortól* az öregkori Rembrandt-ciklusig terjed. Felöleli a legjobb műveket. Egyedül *A csúnya férfiak városa* hiányolható belőle és talán még egy vagy két Rembrandt-novella.

Ezeknek az írásoknak nagy az irodalomtörténeti jelentősége. Egyéni zamatú,

kissé pongyola, de mindig dinamikus nyelvűk, a bennük rejlő erős társadalomkritika, az újszerű témaválasztás, a meghökkentő szociális szemlélet igen nagy hatással volt Adyra, Móricz Zsigmondra és a legtöbb kortársra. Kiadásukat mégsem érdokolja, hanem a bennük rejlő esztétikai érték. Közülük nem egy valóságos remekmű.

A *Húsevők*ből megismerjük a századforduló Magyarországnak nyomortanyáit, utcaseprőit, parasztjait, cselédeit, nyomorgó albérlőit, éhező orvostanhallgatóit, elaljasodott kispolgárait, gőgös és ostoba arisztokráciáját, az ellentmondásos polgári fejlődés viszonyai közt vergődő színeseket, újságírókat, tisztviselőket. Komor színek sötétlenek mindenütt. Az író erős erkölcsi felháborodás fűti, s ez ad legtöbb elbeszélésének nagyszerű lendületet, feszültséget. Megrendítőek az utolsó írások is, amelyek bemutatják a társadalom ellen vívott egyenlőtlen harc áldozatát, a mindenből kivemmizett, egyedülmaradt öreg Bródyt, aki a megöregedett Rembrandt alakjában olyan szívbemarkolóan keserű képet fest önmagáról.

A válogatásnak más címet kellett volna adni, mert a mostani megtévesztő, különösen irodalomtörténészek, bibliográfusok részére. 1913-ban ugyanis már jelent meg egy *Húsevők* című Bródy novelláskötet, teljesen más tartalommal.

Vértessy Miklós

Krúdy Gyula

A SZERELMI BÜVÉSZINÁS

Magvető: 708 old. Ára: 44,50 Ft.

A kötet címlapján Herman úr áll galléros mozdulattal, rózsát nyújtva, Herman úr, aki „táncmester, bűvész, műkedvelő előadások rendezője és elmebeteg urak mulattatója”. Fehér cilindert, kék frakkot, strumpflis fehér nadrágot, hullámos, bodorított hajzatot és csipkés inget: így öltözteti Krúdy az ő legkedvesebb hőseinek egyikét — s egyben a kötet címadóját.

Herman úr foglalkozása, magatartása és külleme jellegzetesen krúdys. Nem véletlenül vált a kötet több mint hetven elbeszélésének közös szimbólumává.

Krúdy — akinek minden elbeszélése mintha alkonyatkor játszódna — ma már a századeleji nagy magyar klasszikusok sorában foglal helyet, mint Mikszáth művészetének kicsit deprimált hangú folytatója, egy álomvilágban fel-felkődő dzsentri- és polgártársadalomnak hol nosztalgias krónikása, hol fölüeny mosolyú kritikusa. Ez a novellagyűjtemény nagyszerűen illusztrálja Krúdy miniatűrta művészetét. A kötet nyolc ciklusra oszlik: *A középkori város* a Sze-

esség világát eleveníti fel, a *Kárpáti szél felvidéki történeteinek* sorozata, a *Régi kocnikon* nyírségi emlékeket idéz fel, *A százgalléros szereplői* Petőfi és környezete, a *Souvenir de Pesth* egykori pest-budai képek foglalata, *Az ábrándos Ábrándi útja* szereplői bohémek, a *Szindbád ifjúsága és utazásai*-t az ismert és kevésbé ismert Szindbád-novellákból válogatták össze, végül a *De Ronch kapitány csodálatos kalandjai* a hasonló című kötet több apró remekét nyújtja a mai olvasónak. Valamennyi írás 1909 és 1912 közötti Krúdy-termésből származik.

A kötetet *Szaunder József*nek Krúdy Gyulát nagyon szerető és értő tanulmánya és egy — szépirodalmi kiadványainknál szinte szokatlanul alapos — bibliográfia teszi teljessé, a kiállítás *Csillag Vera* ízlését dicséri. Mindent egybevetve *A szerelmi búvészinas* címen publikált gyűjtemény igen jó szolgálatot tesz a Krúdy-kultusz mélyítésének.

Sz. D.

Szabó Pál

T I S Z Á N I N N E N,
D U N Á N T Ű L . . .

Szépirodalmi. 178 old. Ára: 17,— Ft.

Szabó Pál regényeit olvasva úgy érzi az ember, hogy nem is a faluról olvas, hanem a könyv lapjairól a falu szól hozzá, annak levegője csapja meg, az él benne embereivel, házaival, egész világával. Régebbi regényei a ma már a múltba süllyedt tiszántúli falut, vergődő embereit mutatták be, az újak a változó és már megváltozott faluba viszik az olvasót, annak világát tárják eléje.

Az *Új föld* című regénye a tíz év előtti falu világába vitt. Fejezetei akkori változásait mutatták meg; a harcot, amelyet vívnia kellett és meg is vívott új életéért. Az szélesen áradó regény volt, a „Szabadság” tsz első két évének története. Emberek sorát vonultatta fel benne. Az új embereket, másoknak meg a belső harcaikat, hiszen közülük sokan nehezen szakadtak el a megszokott régi világuktól. Egyesek sokáig ellen is álltak az újnak és csak amikor megismerték, szegődtek teljes emberségükkel melléje.

Ez a legújabb műve, a *Tiszán innen, Dunán túl*... című kisregény új csapásokat vág. A szocialista, a gazdasági rendszerében ma már teljesen megváltozott, új falu lelkivilágát mutatja meg. Fiataljainak a világát, akik már benne nőttek fel és szinte semmi se köti őket a múlthoz, a régihez. Ha csak anyáik aggódása, a régi falu morális normái nem, amelyek ellen olykor lázadoznak, de amelyekkel — úgy érezzük — Szabó Pál össze akarja egyeztetni az életüket.

Egy nap, egy éjszaka története a kisregény cselekménye. Vendégszereplésre hívják a tiszántúli faluba a pesti dalénekesnőt és annak megérkezése, a hangverseny, utána a táncmulatság köré bonyolódik a cselekmény és már a legelejétől ott érzi magát az olvasó a faluban, Simatón, figyeli az újfajta falusiak sorát, az új falut, amelyet az író eléje tár. Belelát ezekben az emberekbe, kisebb-nagyobb problémáikba, válságaikba, Ági és barátjánője szerelmébe, amely a jól választott pár megtalálásával oldódik meg. Az új falu fiataljainak a lelkét igyekszik megmutatni főképpen ez a terjedelmében kis, de igényeiben jelentős mű és ezért is méltó komoly figyelemre.

Simándi Béla

Timár Máté

H A J N A L H A S A D,
F É N Y E S C S I L L A G R A G Y O G . . .

Gondolat. 600 old. Ára: 41,— Ft.

Majoros Ádám krónikájának második része ez a könyv. Az Amerikát, az első világháborút megjárt endródi zsellérfiú ebben tovább mondja élete útját az 1918-as forradalomtól az 1945-ös végre már kiteljesedett hajnalhasadásig. A viharsarki szegényparasztot beszélgeti a szerző első személyben, elmondhatja vele sorsát, életét és a sorstársaiét is, s abból az olvasó ennek a közel 30 évnek a történetét ismeri meg azon a békési részén, Gyoma és Endrőd vidékén. Majoros Ádám néhány társával már a forradalom szelétől érintve értek haza az első világháború után. A proletárdiktatúrában ők szervezik meg ott a tanács hatalmat, és azt Majoros mint vöröskatoná fegyverrel a kezében is védi. A forradalom leverése után aztán az a sors vár rá, ami sok ezer társára szerte az országban. Ádámra a szegedi csillagbörtön. Annak rabja, mi alatt az ellenforradalom visszaállítja a régi rendet és véres bosszút áll a Tanácsköztársaság alatt a sorsuk és az egész ország népe sorsának megváltoztatásáért összefogott szegényparasztok.

Regény és krónika ez a könyv egyszerre. De a sorsok alakulásának hátterében ott van a Viharsarok népének majdnem 30 éves története is. A Horthy-korszaké azon a vidéken. A csendőrszolgálat, amely az endródi sortűzhöz vezetett. Börtönök, amelyek árnyékában parasztmegmozdulások születtek, fokról-fokra nőtt a parasztszegénység forradalmi vágya, öntudata. Regényben elsőül Timár Máté dolgozta fel ennek a tájnak ezt a korát. Eddig csak elárgult újságcikkek, szociográfiák néhány fejezete őrizte egy-egy emlékét. A szerző stílusa is meggyőző, szuggesztív.

Valami azonban mégis megnehezíti az

olvasását. Az erőltetett tájnyelv. Tele van olyan szavakkal, mondatfűzésekkel, melyeket másutt nem ismernek és már az endródiak sem használnak. Ez mesterkéltté teszi az írást. S. B.

Szabó Béla

AZ ÉLETPEREMÉN

Szlovákiai Szépirodalmi. 349 old. Ára: 25,40 Ft.

Az utóbbi években igen örvendetes módon mind gyakrabban jelennek meg nálunk a baráti országokban élő magyar írók szépirodalmi alkotásai. Romániában és Csehszlovákiában élő honfitársaink művei közt legutóbb Szabó Bélának *Az élet peremén* című önéletrajzi regényével ismerkedhettünk. Szabó Béla szegénysorú kisiparos család fia; fiatalága az első Csehszlovák Köztársaság életével és — München után — felbomlásával esik egybe. Erről, vagyis fiatal éveinek súlyos nélkülözéseiről és bátor küzdelmeiről szól önéletrajza; szabóinas-éveinek, az „élet peremén” hányódó sorsának, majd végülis társakat lelő, céltudatos munkásmozgalmi harcának megannyi szép leírását nyújtja.

Módszerében az epikus történetbonyolítás alkotóelemeinek széleskörű és szigorú egybemunkálása helyett inkább a lírikus hevület, s az ebből fakadó oldottabb, kötetlenebb szerkesztésmód érvényesül. A szerkesztésben nem törekszik komplexitásra, mégis: az egymás mellé rendelt részletek összefüggő egységét korhűséggel és saját világnézete kibontakozásának következetes nyomonkövetésével biztosítja az író. Ilyen módon Szabó Béla önéletrajzában az első köztársaság társadalmi viszonyairól is körképet kapunk. Műve vádirat egy letűnt kor kizsákmányoló uralkodó osztálya ellen, s egyúttal szép fejezet azoknak a neves és névtelen hősöknek életéből, akik segítettek megvetni az új élet alapjait a szocialista Csehszlovák Köztársaságban.

T—s

Somlyó György

AMI ÉLNI SEGÍT

88 szonett

Magvető. 107 old. Ára: 8,— Ft.

Mi az, ami élni segít? Költők, művészek, tudósok, felfedezők, az Altamira barlang sziklarajzai, görög templomok, festmények, versek, szobrok, *A Kommunista Kiáltvány*, Chaplin nem alkuvo félszége, egy hegedűverseny... Nagy emberek és nagy alkotások? Igen és nem. Igen, mert bennük és általuk testesült meg, ami nagyszerű és felemelő az emberben. És nem, mert mégsem „nagysá-

guk” hívta életre ezeket a verseket, nem az, amit „isteninek” szoktunk nevezni bennük, ami az egyszerű emberek fölél, valami szobortalapzat-félére emeli őket, hanem az, ami a legvonzóbb bennük: emberségük.

„Hős, látnok, mártír — mily fakó nevek” — kezdi Radnótihoz szóló szonettjét, majd ezt írja:

„Egy este a Korzón mentünk, alattunk jég zajlott, nem, nem semmi ékeset nem szóltál, glória sem övezett, fejed fölött nem gyúlt ki a Fiastyúk. — Csak ember voltál, aki soha sem ölt, s ezért — jól tudtad — végül is megölték.”

Nem ódák és nem himnuszok, hanem intim szonettek. Nem nagy, fellengzős jelzők, hanem hétköznapiaknak tűnő egyszerű szavak, amelyek azonban mindig telibetalálnak s fényt villantanak, hogy általuk valóban megtudjuk azt, amit csupán tudni véltünk.

„Mindig becsinált hős, ügyefogyott bölcs, nyápic bajnok, ki semmit sem ad föl a bölcsöben nekünk ígért örömből”

— ez Chaplin, aki

„úgy tud e kő-világból könnyedén igazságot és szerelmet facsarni, hogy épp olyan, mint te meg ő meg én.”

Igen, ez bátorítja fel az embert, ez ad erőt az emberibbé váláshoz, ez segít élni, hogy Fučík, Bartók, Rodin, Thomas Mann és a többiek és alkotásaik is épp olyanok, mint te meg ő meg én. Hogy módunkban áll — legalábbis emberségben — hozzájuk hasonlökká válnunk.

Szívet melengető versek. A szépségükről, formai erényeikről is kellene szólni. De minek? Azt eddig is tudtuk, hogy Somlyó remek verselő. *Zolnay Vilmos*

Takács Imre

A CSILLAGOK ÁRULÁSA

Szépirodalmi. 252 old. Ára: 17,— Ft.

A szerzőnek korábban két kötet verse jelent meg, s a kritika is mint a fiatal költőnemzedék egyik ígéretes tehetségét tartotta eddig számon. Most — váratlanul — mégis prózai kötettel jelentkezik. *A csillagok árulása* sajátos, önvallomások könyv, de kevés lenne róla azt mondani, hogy Takács Imre költészetének forrásvidékéről közöl beszámolót, hogy a költő sajátos lírájának megértéséhez ad kulcsot. A könyv önálló, önmagában is jelentős alkotás, sőt értékei és szépségei azt a gyanút keltik az olvasóban, hogy Takács Imre írói tehetsége kibontakozásának igazi területe majd a széppróza lesz.

Füzeséren, egy költött, Rába vidéki faluban játszódik a regény, 1938-ban. Egy napszámból élő, korábban harangozó, majd kosárfonó parasztember tizennyolc-éves fia — aki sejtetően maga az író — meséli el élete egyetlen esztendőjének történetét. A háttérben a falu életének szilvesztertől szüretig érő képei vonulnak el, az előtérben pedig egy bájos szerelmi idill, az érzés ébredésének, kiteljesedésének és csöndes elhamvadásának jelenetei játszódnak.

A vallomásos, meleg népszerűtet, a paraszti élet és munka tüzetes ismerete sok tekintetben a múlt magyar paraszti életének íróival rokonítja a szerzőt. A magyar parasztság írói azonban — mint Veres Péter vagy Szabó Pál — eddig jobbra csak az alföldi és tiszántúli parasztság életéről írtak regényt. Takács Imre *A csillagok árulásában* a felszabadulás előtti *dunántúli* falvak életéről rajzol képet, arról a világról, amelyről eddig csak Illyés Gyula küldött tudósítást. De azok az alakok, akiket a *Puszták népében* a társadalomrajz eszközeivel csak egy-egy pillanatra villantott föl, az író, Takács Imrénéél valóságos regényhősökké nőnek.

Sajátos, ellenpont-technikával szerkesztett regény *A csillagok árulása*. A magántörténet elbeszélését a paraszti szokásoknak, a falusi élet egy-egy mozzanatának — a húsvéti ünnepeknek, a pusztai ismerkedési bálnak, a kaszások fölfogadásának, az aratásnak — szinte szociográfiai pontosságú leírása szakitja meg. Az ellentétes hangulatú részek is sűrűn váltják egymást. Az első oldalak nyers, népi realizmusát talán idegennek, taszítóknak érzi az olvasó, hogy később annál jobban meghatódjon a lágy és poétikus részleteknél. A kamaszos, kujonkedő humor és a finom líraiság, a legénykedő jókedv és a megilletődött hang jól megfér egymással a regényben, és a kettő együtt valami különös varázst kölcsönöz a műnek. Ehhez járulnak még nyelvének sajátos ízei: a kipontozott, drasztikus szólásoktól a tündéri, leheletfinom szépségekig ívelő gazdag árnyaltság. *Tüskés Tibor*

Várkonyi Nagy Béla

ODYSSEUS MEGTÉRÉSE

Szépirodalmi. 192 old. Ára: 12,40 Ft.

Várkonyi élete maga is költészet. Reményteljes indulás után — a Nyugat a húszas évek elején számos versét közölte — merész hangja miatt emigrációba kényszerül. Bécs, Amsterdam, Boston, San Francisco és onnét, a Csendes óceánon keresztül, a Föld másik oldalára: Stevenson, Gauguin, Jack London romantikus szigetvilágba; Szamoa, Tonga-Tabu, Ron-

ga, Tahiti, Guadalcanal, Dzsilolo, Timor — ezek a fiatal költő hat esztendő déltengeri vándorlásának állomásai s nem idillikus kékutazások, hanem keserves küzdelmek a mindennapi kenyérért. Megtanul hollandusul és malajul, újságírógyakornok lesz a trópusi újságoknál s egyikőtől a másikhoz kerül, gazdáival örökösen összekulönbözik, mert látja a gyarmatosítók rémuralmát. Ugyanakkor tanúja a színes népek mindennapos szenvedésének, de magára-döbbenésének, erejére-ébredésének is.

Könyve ahhoz képest vékony, hogy negyven év terméséből válogatás, s mégis, egyetlen hiányossága az, hogy e távoli szigetvilágból még sem mutat be semmit. Furcsa egy könyv kapcsán olyasmiről szólni, ami e könyvben nem található, de nem helyes, hogy a költő életének legérdekesebb élményeit most mellőzte. E versek híjával is megállapítható, hogy Várkonyi mindenkor igen élénken reagált a világ változásaira, a társadalmi átalakulásokra. Alanyi költészete csekély, mert elsősorban közösségi költő, anélkül, hogy a vezércikkek fogásaival szólna. Mindig az átlag fölé emelkedik, s gazdag látomásai, sajátos szerkesztésmódja azt bizonyítják, hogy nemcsak látott, hanem tanult is, s fejlődése nemcsak tartalmi, de mindenkor formai is. Azzal magyarázható ez, hogy útjai során sok távoli nagy költővel került ismeretségbe, vagy barátságba s hatásuk alá került, sokat tanult tőlük.

E sok minden jelentős hatással volt második pályakezdésére. Felszabadulás utáni költészetét — a kötet utolsó s egyben legjobb ciklusát — a merészség és mértéktartás kettőssége jellemzi s ugyanakkor bizonyos klasszicizálás, amely mégsem vezet fel az elefántcsonttorony lépcsőin. Hangja egyéni s ezért magányos is, de nem a szó rosszabbik, hanem nemesebb értelmében: költészete nem hasonlít senkiéhez. Mindaz, amit húsz éves, sok tízezer kilométeres bolyongás alatt a költőtől tanult, sajátosan egyénivé ötvöződött nála.

Második pályakezdése jó, mert rögtön bekapcsolódott mindig változó és fejlődő életünk megörökítésébe. Ebben feltétlenül segítette alkata, amely mindenkor a közösség gondjai felé fordul, jelentős tehetsége és — hatodik évtizede ellenére is — fiatalos forradalmisága. *Darázs Endre*

R Á M Á J A N A

ÉS MAHÁBHÁRATA

Európa. 715 old. Ára: 64,— Ft.

Az indiai népek két világhírű eposzát neves India-kutatónk, Bakhtay Ervin ültette át szanszkrit versből szép magyar

prózába. Természetes, hogy különösen az eredetiben több mint kétszázezer soros Mahábháratát össze kellett sűrítene. Ez a tömörítés élvezetesebb olvasmánnyá, egységesebbé és áttekinthetőbbé tette a gazdagon túlbuzjándó eposz-óriást. A hatalmas terjedelem egyik oka, hogy későbbi korok indiai költői halhatatlanná akarták tenni műveiket és ezért beleszórták a Mahábháratába. Ezért állíthatja róla Moritz Winternitz nagy indiai irodalomtörténetében: „Egyáltalán nem egy irodalmi alkotás, hanem sokkal inkább egy egész irodalom.” A legenda szerint „Dvaipájana Vjásza, a nagy szent három esztendő alatt szerette ezt a csodálatos történetet.” A valóságban az első változat megszületésétől a végleges szöveg kialakulásáig csaknem két évezred telt el. A Vjásza név jelentése: szerkesztő.

Ilyen, az eredeti mű szelleméhez hű szerkesztőmunkát végzett Baktay Ervin is, amikor elhagyta a közbeszótt elmékedések, mellékes események legtöbbszörét, kiküszöbölte az ellentmondásokat és ezáltal világosabban kiemelte a mű cselekményét. Igen élvezetes átdolgozása 1923-ban jelent meg először a Világirodalmi Kiadónál. Az új kiadás részére gondosan átnézte és — ahol szükséges volt — felfrissítette a magyar szöveget.

A lazán összeszerkesztett, népeposz jellegű, realistább Mahábháratával szemben a regeszerűbb Rámájana tudatosabb költői munkára vall, ezért sokan a világirodalom első „műeposzának” tekintik. Terjedelme is kisebb, negyvennyolcezer sor. Később keletkezett, mint a Mahábháratája magva, de korábban alakult ki végleges szövege. Szerzőjének a tolvaj Ratnakariból szentté váló Válmikít, az „első költőt” tartják. A Rámájana története legendás formában az árja népek indiai „honfoglalását” és Dél-India és Ceylon elfoglalására vezetett hadjárataikat beszéli el. Baktay Rámájana-átdolgozása jóval teljesebb, mint a Mahábháratáé, csak az utólag beszótt néhány részt hagyta el. Fordítása nemcsak az eredeti mű tartalmával ismert meg, hanem prózában is sokat visszaad költői szépségükből.

A múlt században elsősorban Arany János és Szász Károly foglalkoztak sokat hazánkban a régi indiai irodalommal. Hosszú szünet után most újra feltámadt írónk érdeklődése. Illés Endre *Történet a szerelemről és a halálról* c. művében Szávítri legendáját, Hegedüs Géza *Sakuntalá gyűrűje* c. rádiódramájában Sakuntalá történetét dolgozta fel a Mahábháratából. Az Európa Kiadó szép kiállítású könyve most az olvasók érdeklődését is felébresztette. Katona Tamás

Major Otto

TESTAMENTUM

Magvető. 589 old. Ara: 35,— Ft.

Major Ottó regényciklusa — ez a hetedik kötete — mai irodalmunk legnagyobb vállalkozása, nemcsak terjedelmét illetően, hanem a társadalom-ábrázolásban szinte egyedülálló teljességre törekvésében is. Minden osztály és minden réteg s még ezen belül is mindenfajta és -féle embertípus — történelmi és kitalált alak — képviselteti magát nézeteivel, szavaival, cselekedeteivel, sőt olykor meglehetősen eleve elrendeltnek tűnő sorsával is. Szereplőinek osztályhelyzetükből, jellemükből és személyes körülményeükből fakadó sorsa ebben a kötetben csúcsozdik ki — némelyiké be is teljesül. Ez szükségszerű: a *Testamentum* a legtörténelmibb időkben, 1918—19-ben játszódik, s ez a rész éppen azt példázza, hogy a forradalmak miként teszik rostára az embereket, hogyan sodorja el a szél az ocsút, az ép mag pedig — ha egyénileg el is pusztul —, mint termékenyíti meg a jövőt.

Írói módszereiben is rendkívül sokrétű mű, majd minden eszközt felhasznál, hogy teljes mélységében és szélességében vetítse elénk a kort. Megtörtént eseményekről újságriport-szerű beszámolókat, egy különböző elemekből összesodródott társaság mintegy gyorsírással lejegyzett vitáját a politikai eseményekről és helyzetről, történelmi tanulmány-számba menő fejtegetéseket, naplórészleteket ágyaz bele a tulajdonképpeni regényanyagba. Magát a regényanyagot is — a társadalmi típusokat képviselő kisémberek szereplőinek egyéni sorsát — a teljes írói arzenál felhasználásával és tudatos alkalmazásával bonyolítja. A leírás és elbeszélés mellett a lélek- és jellemrajzot is felhasználja, gondosan ügyelve arra, hogy alakjai ne sematikus, egysíkú papirosfigurák legyenek, csak jók és csak rosszak, s arra is, hogy az egyén és társadalom egymásra hatása a regény minden eseményében és minden egyes szereplőjének jellemében, cselekedeteiben és életútjában kidomborodjék.

Alapos mű, s mégsem igazán szórazottat. Túlon túl érződik rajta a kiszámítottság, mintha körzővel és vonalzóval készült volna. Úgy véljük: az élet másképp bonyolult, a tipikus és ugyanakkor szélsőséges jellemek másképp tipikusak és másképp szélsőségesek, nem ilyen adagoltan; az emberek és a társadalom másképp hatnak egymásra, nem ennyire példázatosan. Az élet összefüggései szervezettek és meglepőbbek. Valahogy minden benne van ebben a regényben, ami-

nek benne kell lennie, csupán az igazi szenvedély hiányzik belőle. Az alakoké is és az íróé is. —y —s

SIR GAWAIN

ÉS A ZÖLD LOVAG

Magyar Helikon. 110 old. Ára: 39,— Ft

A kiadó és a fordító, Vajda Miklós vállalkozókedvének, s ami az utóbbit illeti: költői leleményének köszönhetjük, hogy az alig ismert, érdeklődési körünkben már-már kiszorult középkori lovagi epikának egyik — mint kiderült: olvasásra mégis méltó — verses alkotását megismerhetjük. Sőt, rajta keresztül fogalmat nyerhetünk a késői lovagregény műfajáról. Mert a választás szerencsés volt: Gawain lovag rövid, kiegyensúlyozottan komponált, világosan fölépített históriája az angol kortárs (valószínűleg XIV. századi) művek átlagánál érettebb művészettel adja a lényegét annak, amit a műfaj termékei annak idején végnélküli áradatban, verses és prózai változatok tucatjaiban, sokkötetes felhígításban tartalmaztak.

A történet a középkori lovagi epika egyik nagy témaköréhez kapcsolódik: Gawain is Artur kelta király híres asztaltársaságának lovagjai közé tartozik, a lovagi erények mintaképe. Ezuttal két erénye tétetik próbára: becsülete és nőtiszelete. A „zöld lovag” — félig ember, félig kíméra — ellenállás nélkül engedni lecsapatni a fejét Gawainnal (a műfajra jellemző csodás elem itt: a zöld lovag saját fejével a hóna alatt, a maga lábán, illetve lován távozik); de egy év múlva Gawainnek kell ugyanilyen feltételekkel elébe állnia a zöld lovag pallosának. Gawain nem utasíthatja vissza a kihívást, köti vitézi híre, a lovagi becsület, amelynek lényege Hegel szavaival az, hogy a lovag „bizonyos jellem pózt vesz fel, s ezzel maga és mások előtt olyasmire kötelezi magát, amire magában véve nem volna köteles és aminek nem forog fenn szükségyszerűsége.” Ez a lovagi morál a rugója és egyetlen „magyarázata” a históriának.

A két különös találkozás közé szövődik a „szerelmi” történet, szintén sajátosan lovagi modorban: Gawain háromszor hátrítja el — lovagi tapintattal — egy lady szerelmi közeledését („szélén a veszedelmnek, Ha Szent Szűz résen nem lenne”), s helytállása jutalmául a hölgytől bűvös erejű övet kap, amely megmenti a zöld lovag kardjától. Ez így elmondva szabályszerű lovagregény.

A történet jellegzetesen lovagi eszménységén azonban rést üt az ismeretlen

szerző itt-ott érvényesülő ironiája: Gawain bizony ismeri a habozást, a félelmet, az öv elfogadását maga is gyávaságnak tartja, ám a lovagi kaszt becsületének megmentése érdekében Artur király valamennyi lovagja számára kötelezővé teszi ugyanolyan öv hordását, amely ekként a szégyen jelvényéből a dicsőség lett. Amennyit tehát a regény lovagi tökéletességben veszít, annyit nyer lélektani árnyaltságban és valamelyes kritikában a lovagsággal szemben, egy abban a korban bontakozó új áramlat, a humanizmus jeleként.

Lékay Ottó

Ç A I R A

A francia forradalom dalai

Európa. 232 old. Ára: 23,— Ft.

A francia forradalomban sokat daloltak. Énekeltek az utcán, a Mars-mezőn, színházban, gyűléseken, felvonulásokon, jó napokban, rossz napokban, győzelmek és vesztes csaták után, a klubok vitatermeiben és a kivégzések terén, énekeltek a Községtanács ülésein, énekeltek még a felséges Konventben is, melyet gyakran kerestek föl népes küldöttségek, hogy dalban biztosítsák hűségükről, s míg elfűjták a maguk nyolc-tíz strófáját a refrénnel együtt, a tanácskozás persze szünetelt, úgyhogy Danton egy ízben kénytelen volt felszólalni a dalos lelkesedés áradata ellen, mondván, hogy a nép képviselői csak a tiszta értelem szavát kívánják hallani — *prózában*; máskor viszont maga a Konvent kötelezte határozatban tagjait, hogy jelenjenek meg az Ész templomában, és ott testületileg — *énekeljenek*.

A forradalmi dalok némelyike — a *Marseillaise*, a *Ça ira* — világhírűvé vált és maradandó életet nyert; a többi sok száz meg ezer, miután betöltötte pernyi hivatását: gúnyolt vagy lelkesített, tüzelt vagy csipkedett — mivel esztétikai érték nem óvta létét, elmerült a torlódo események s az újabb meg újabb dalok friss szenzációiban.

A hajdan elhangzott dalok sokaságából ötvenkettőt találunk a *Ça ira* című kötetben, melyet egy német vállalatnál megjelent gyűjteményből fordítottatt le az Európa Könyvkiadó. Érdekes újdonság ez a hazai közönség számára, de az erős túlzás, amit a könyv borítójának reklám-szövege állít, hogy a forradalmi dalokat levéltárak, archívumok porából kellett előásni, efféle verseket tartamazó antológiák ugyanis koronként meg-megjelentek Franciaországban.

A félszáz dal között akad jónéhány fordulatos és szellemes, de még a gyarlóbbak és erőlködők is érdekes koremlékek, akár

az emberi jogok deklarációjának paragrafusait szedik rímbe, akár a kölcsönjegyzést vagy a salétromgyűjtést verselik meg.

A fordítások olyanok, amilyenek lehetnek, sőt még annál is rosszabbak (csak *Fodor András*éi kivételek), s a könyvhöz csatolt kottákból hamar kiderül, hogy többnyire a dallamhoz is alkalmatlanok. A szövegben előforduló célzások megértését gátolja a magyarázó jegyzetek hiánya vagy elégtelensége.

A könyv kötése szép, de túlságosan majesztuózus; a tartalom másfélét kívánt volna.

K. N.

Andrej Osztrovszkij

NEM VAGY EGYEDÜL

Európa. 249 old. Ára: 11,40 Ft.

Milyen sors vár egy tizennégy esztendő kislányra, aki elveszti utolsó támaszát: édesanyját, s egyedül marad egy nagyváros forgatagában — erre a kérdésre ad választ a könyv.

Marina Grecsanovát anyjának halála után egy bűnöző banda keríti hálójába. A tapasztalatlan kislánynak először csak a lakását használják fel rejtékhelyül, majd később a kislányt is cinkosukká tesszik. Marina nem mer szólni senkinek, mert fél tőlük. Egyedül barátnőjéhez, Zójához őszinte csak, s annak levél formájában számol be élete alakulásáról. Leírja — keresetlen szavakkal — életének gyötrelmeit. Őszintén feltárja azt is, hogyan keveredett a fertőbe, s szeretne belőle szabadulni, de nem tudja hogyan.

Zója megmutatja édesapjának Marina levelét, de mire a barátnő édesapja tanácsokkal segítségére lehetne Marinának, az már a börtön lakója. A bandával együtt őt is elfogja a rendőrség. Ott mindent őszintén és becsületesen bevall. Büntetésének kitöltése után az igazságszolgáltatás egyik tisztviselője veszi pártfogásba. Becsületes munkával igyekszik Marina a társadalom hasznos tagjává válni, de nyomja vállalát a fiatalkori bűn, sőt azt újabb ballépéssel tetézi is. Feljebbvalói, barátai azonban tudják, hogy alapjában véve becsületes, tiszta, de megtevédt emberrel állnak szembe és újfent segítségére sietnek. Új környezetbe kerül, elfelejti a múlt terhes, fertőző „hozományát” és öntudatos, példamutató dolgozó lesz belőle, aki közben megtalálja élete párját is.

A történet 1932 novemberében kezdődik és 1949 elején fejeződik be. A sok élethű korpék közül is kiemelkedik a Nagy Honvédő Háború napjainak megrajzolása.

Az érdekes meséjű regényt *Grigássy Éva* fordította. *Fahidy József*

Csingiz Ajtmatov

SZEMTŐL SZEMBE

Európa. 130 old. Ára: 10,— Ft.

Sokat hallottunk az utóbbi időben a fiatal kirgiz író, Ajtmatov nevééről és még többet Párizsban nagy sikert aratott híres kisregényéről, a *Dzsamila szerelméről*. Most az író három kisregénye lát napvilágot magyarul, közöttük a *Dzsamila szerelme* is.

Örülünk, hogy az Európa Kiadó megjelentette Ajtmatov kötetét. Ez a kötet nemcsak az író eredeti tehetségét bizonyítja, hanem azt is, hogy a Szovjetunióban a nemzetiségi irodalmak egyre inkább világirodalmi szintet érnek el.

A három kisregény közül kettő, a *Dzsamila szerelme* és a *Szemtől szembe* a háború éveiben játszódik. Az elsőtben a törzsi életforma és szokásjog alól felszabaduló igazi szerelem jogát védelmezi az író Dzsamila megkapóan lírai történeten keresztül. Dzsamila férjét, Szadikot elszóltotta hazuról a háború. A fiatal özvegyasszony nem érzi jól magát férje családjában, ahol az ősi szokásjog és tekintélytisztület uralkodik. Férje még a leveleit sem neki írja, hanem a család fejének, az anyának, a feleségét pedig éppen csak megemlíti.

Ezek a körülmények segítik elő Dzsamila és a sebesülten hazatért, teljesen magányos vöröskatona, Danyijak őszinte nagy szerelmét.

A *Szemtől szembe* c. kisregény izgalmas drámai fordulatokban bővelkedik. Iszmail, a fiatal katona, akinek esküvője után néhány hét múlva el kellett hagynia fiatal feleségét, hogy teljesítse a haza iránti köteleességét, egy éjszaka leugrik a harctérre tartó vonatról és hazaszökik. Igazolható-e erkölcsileg és társadalmilag Iszmail szökése? Erre a kérdésre ad feleletet a kisregény. Ajtmatov minden oldalról megvizsgálja hőse tetteinek mozgató rugóit és így jut ahhoz a következtetéshez, hogy hősének el kell buknia.

A *Vetélytársak* c. kisregény is erkölcsi témát boncol. Karataj és Szabirbek konfliktusa azt bizonyítja, hogy csak becsületes munkával és életszemlélettel lehet hasznára lenni a közösségnek.

Csingiz Ajtmatov kisregényeinek legfőbb erénye, természetesen a szocialista eszmeiséggel együtt, hogy érzékletesen felelhető bennük tartalomban és művészi formában egyaránt a kirgiz nemzeti jelleg. Így csak a népet és szűkebb hazáját igazán ismerő és érte rajongó művész írhat, ahogyan Ajtmatov ábrázolni tudja a kirgiz hegyeket és sztyeppéket, a folyókat, a kirgiz falut. Az írótól azonban tá-

vol áll minden hamis népieskedés és romantikus szemlélet. A szocialista művész szemével és ítéletével nézi és ábrázolja a régi ellen küzdő új erkölcs harcát és győzelmét.

Kívántos lenne, hogy a továbbiakban rendszeresebben tárja fel könyvkiadásunk a szovjet nemzetiségi irodalmakat, ahol ilyen kis remekművekre akadhatunk, mint Ajtmatov kisregényei.

Bottlik Sándor

Friedrich Dürrenmatt

A Z Í G É R E T

Európa. 127 old. Ára: 15,— Ft.

Dürrenmatt néha úgy ír, hogy azt higgyük: valami lezárul művével, útána az irodalom egy-egy területén nincs mit keresni többé. A *nagy Romulus* mintha a történelmi dráma utolsó mohikánja volna, A *ballesztben* le is írja, hogy egyre kevesebb a megírható történet, íme, egyike a még megmaradtaknak. Az *ígéretnek* pedig ez az alcíme: *A bűnügyi regény rekviumja*. Csakhogy már John Cain *A postás mindig kétszer csenget* című regénye is mintha a lélektani-logikai bűnügyi regény záróköve lett volna. Dürrenmatt most harmadiknak a véletlent is főszerpéhez juttatva állítja azt, hogy nincs tovább: befejezte a bűnügyi irodalmat. Ne higgyünk neki: a sakkot sem fejezi be a Botvinnik—Tal párosmérkőzés, bármily utólréhetetlennek tűnnek is játszmaí. Ez után pedig marad maga a mű, az alig hatíves detektívregény.

Mit csodáltunk az író eddigi műveiben? Mint maga írja: „a tucatember arcából az emberiség” tekintett ránk. Íme, ilyen a világ és az ember, és ezen nem lehet segíteni! Ezt a mondanivalót virtuóz szerkezetű, drámai művek hirdették. Írásaiiban csodáltuk a lélektani biztosságot, őszinteséget, a művészet eleganciáját. az örök emberi problémák mesteri időbe-terbe helyezését. Végül azonban kételkedtünk szkepticizmusának jogosságában. Igaz, Güllen városának a milliomosnó pénzétől megszédült lakói megölték Illt. De gyermekeik is megölnék? apáik is megölték volna?

Ragyogó szerkezet és pszichológiai bravúr, az ábrázolás eleganciája jellemzi *Az ígéretet* is. A *maga nemében* páratlan olvasmány a meggyilkolt kislány szüleinek ígéretet tevő, s azt szinte élete árán is beváltani igyekvő detektív tragédiája. Néhány felejthetetlen, drámai jelenet kíváncsivá tesz a filmre, melyből a szokásos sorrend megfordításával a regény készült. *A maga nemében* — írtam. Igen, egy nagyképeségű író mesterségbeli bravúrja ez a mű, egyben fricska a detektív-

regény-iparosok orrára. Mutatvány. Látványos mutatvány, ám a mutatványos mögött — tanítóként, rokonként? — ezúttal nem Franz Kafka, hanem Somerset Maugham alakja rémlik föl. S ez, ha mást nem, jelzi a mű helyét az irodalmi kataszterben.

Fáy Árpád fordítása, *Somos Miklós* borítója tetszik. A kiadó füzve, nagy példányszámban jelentette meg a művet. tudatában jellegének. Ez magyarázza a 15 Ft-os árat, híven ahhoz a kiadói politikához, mely utat ad bűnügyi regényeknek is, de a szokásosnál drágább árve-téssel. Lázár István

Vera Panova

K I S Ū T A N A P

Európa. 160 old. Ára: 12,— Ft.

Vera Panova a legismertebb szovjet elbeszélők közé tartozik és művei méltán népszerűek hazánkban is. Legutóbb a *Messzi utca* és a *Szentimentális regény* c. alkotásait olvashattuk magyarul. A *Messzi utca* Franciaországban is nagy sikert aratott, a könyvből készült film pedig az idei Karlovy-Vary-i filmfesztiválon nyert nagydíjat. *Kisút a nap* c. elbeszéléskötetének elbeszélései is megerősítetek bennünket abbéli meggyőződésünkben, hogy Vera Panova a legjobb szovjet elbeszélők egyike.

A kötetben három hosszabb elbeszélést (*Jevdokija*, *Valja*, *Vologya*) olvashatunk. A *Jevdokija* c. elbeszélés története a háború előttre nyúlik vissza, Valja és Vologya életét pedig a háború és a háború utáni első napokban ábrázolja az író.

Panova elbeszéléseinek hősei serdülő fiatalok, akik nehéz körülmények között, szülők nélkül vagy a háború zivatarában formálódnak szocialista emberré. Már a *Messzi utca* olvasásakor felfigyellettünk rá, hogy az író milyen jó ismerője és mesteri ábrázolója a gyermeki lélek titkainak. Ezek az erények még fokozottabban érvényesülnek az itt közzét elbeszélésekben, ahol nemcsak arról van szó, hogy Szerjzsa mostohaapát, majd kistestvért kap, hanem a hősök — Valja, Vologya, Katya, Andrej — nehéz próbatételéről is.

A három elbeszélés közül a *Jevdokija* c. egy házaspárról szól, mivel a feleségnek nem lehet gyermeke, apátlan-nyátlan árvákat fogad magához és bocsát a szárnyára. Az író megkapóan ábrázolja azt a folyamatot, amelyben összekovácsolódik Jevdokija családja és maga Jevdokija is új emberré változik. A férj, Jevdokij Csernisev alakjában az utóbbi idők egyik legsikeresebb munkás-

alakját alkotta meg Vera Panova a szovjet irodalomban.

A *Valja* és *Vologya* c. elbeszélések témájukban hasonlóak egymáshoz. Mindkét hős az ostrom előtti Leningrádból menekül a hátszágba és mindketten visszatérnek a szeretett városba. A háború éveit korán felnőtte érlelik Valját és Vologyát egyaránt. De a két hős a legválságosabb éveikben sem marad egyedül. Segíti, formálja őket a szovjet társadalom. Valja és Vologya testben és lélekben megerősödve vág neki az önálló életnek.

Panova elbeszélései lebilincselő olvasmányok. Az író nem szépíti az életet, bátran ábrázolja a nehézségeket, de nem vész el a naturalista leírásokban. Számára a legfontosabb: az ember, aki úrrá lesz az akadályokon.

A *Kisút a nap* c. kötetet *Nikodémusz Elli* fordította magyarra érzékletesen és Panova stílusát kitűnően megőrizve.

B. S.

Olga Bergholz

NAPPALI CSILLAGOK

Európa. 149 old. Ara: 5,30 Ft.

Olga Bergholz néhány óra eseményeit idézi fel a lélek síkján. A „betetőzések napját” írja le, amikor a halál gyűrűjébe fogott Leningrád védője leszáll az emlékek lépcsőin, múltja hivatagó mélyébe. Naptári idő: 1941 októbere, az író nő ágyuk dörgését visszhangzó utcákon siet családjához. Szülőházában, haldokló nagynya ágyánál és édesapja oldalán, a régi ismerős gyárak között emel számára hidat néhány áldott, fogékony óra, a háború kegyetlen próbáját vállaló jelen, és a szétfutó emlékekből száguldó sűrűsödő múlt, a gyermekkor és a családból kiröppenő ifjúság élményei közé. Olga Bergholz, a szocialista író, az időzár alól szabaduló asszociációk száguldó-villanó kötéseit is a kommunista hazafi érzésvilágának újszerű ábrázolására használja fel.

Miről esik szó az önfeltáró vallomás é töredékeiben? Mindenről, ami a költő nő életében előkészítette a „betetőzések napját”, a leningrádi blokád vizagztalanságában erőt adó hitét. Az elszánttságot, hogyan állja a próbát: a halállal is farkasszemet néz, élni fog, mert él és elpusztíthatatlan a szeretett város, s a tágabb hazá, az ellenséget megsemmisítő, nagy Oroszország. Ezt a boldog bizonyosságot erősíti a Moszkvát megáldó, haldokló nagynya, a nagyon egyszerű, tiszta szívű munkásasszony, Dunja naiv hite a szovjet föld sérthetlenségében, az apa, az öreg sebész fegyelmzettsége és nyugalma, Lermontov sok verse, Majakovszkij viharzó szóförgetege. A költészet, amely le-

omlasztja a határt élet és halál, művészet és élet között.

Az író nőnek nem volt könnyű élete. Családjától — ha később, azon az ágyú-dörgéses októberi napon szomorú nosztalgiaiával közelít is szülőházához — el kellett távolodnia. Két kislányát kísérte ki a temetőbe, s az oktan vádaskodások nehéz éveiben őt is kikezdte a gyanu. Leningrád ostroma szerelemmel szeretett férjét is elragadta tőle, de mindez a sok fájdalom, — amelyről nem hallgat és sohasem tudna megfeledkezni — beleolvad a szilárd hitű harcos büszke méltóságába.

A *Nappali csillagok* nem novella és nem napló, nem is kisregény és nem is prózavers. Nincs műfaja, de van értéke és célja: előkészület az író nő — és a kortárs kommunista irodalom — „legfőbb könyveihez”, „a század gyermeke vallomásaihoz”, amelyben a szovjet olvasó — és tegyük hozzá: a magyar olvasó is — saját életútját szeretné meglátni, mint nehezen észlelhető, de annál fényesebb ragyogású „nappali” csillagot. Életútját: — „szépités és szegényítés nélkül, elhallgatás és fecsegés nélkül, túlzás nélkül, de ugyanakkor kibebíbtés nélkül is”. Ez a készülő, izgalmas gyönyörű könyv üzent most nekünk Olga Bergholz mesteri tollával.

Dersi Tamás

Aurel Mihale

TALÁLKOZÁSOK

Európa. 168 old. Ara: 11,20 Ft.

Aurel Mihale 30 év körüli román író. Magyarul első ízben megjelent könyve három válogatott elbeszélését tartalmazza. Szemelvény az eredeti mű hús darabból álló, időrendi sorrendben, elsőszemélyben beszámoló háborús élményanyagából. Az eseménysorozat annál a pillanatnál kezdődik, amikor az idegen érdekekért, külországban, fasiszta járomban küzdő román katoná szembefordul kényszerszövetségesével, a némettel.

Az első elbeszélés a győzelmes előretörtő szovjet csapatok elől menekülésszerűen visszavonuló német sereg bomlását mutatja be:

A közbülső, leghosszabbik elbeszélés egy Hungária körüti ház pincéjében zajlik le Budapest ostromának a felszabadítás előtti utolsó napjaiban. Az ittrekedt román katonák immár nyíltan a német ellenállók ellen szállnak síkra. Örjítő lassúsággal telnek a percek. Az elbeszélés hőse német foglyot ejt. Behurcolja övéi közé. Azok végezni akarnak vele. De ellenzésére megkegyelmeznek neki, nem is igen tudnak törődni vele. A lélekvesztő hajszában, öldöklésben hol egy fal omlik le, hol emberélet hull el a végső haláltusában. Végül már csak

ketten vannak életben, a román és a német katona. Ember az ember mellett. Ember az ember ellen. A román katona szabályszerűen ellátja foglyát, de az csak arra les, hogy orozva, az alkalmas pillanatban, eltegye ellenét láb alól. Kint dörognek az ágyúk, riadtan menekül az élet, rendületlenül kaszál a halál. Lent az omladozó pincében ezalatt farkasszemet néz egymással két halálraérett ember. Kölcsönösen, egymástól rémegve és felkészülve a néma párviadalra.

A harmadik elbeszélés színtere Gyalu környéke, a Szamos mentén. Egy román járőr átlopakodik német tűzben az ellenes zónán, hogy kikérlelje a gyalui hidat. Megsebesülve, Márton bácsi gyógyító keze alá kerül, aki rejtegeti, majd a felderítő szolgálatot önként vállalva, helyette hal meg a közösen gyűlölt német fegyvertől.

A könyv inkább nyers valóságosságával, őszinte hangjával hat, de nem érte el azt a magasabb szintet, hogy művészi értékeléssel adjon világos helyzetképet.

Haits Géza

IFJÚSÁGI MŰVEK

Ivan Jefremov

AZ ANDROMÉDA KÖD

Móra. 415 old. Ára: 21,— Ft.

Az egykori tudományszomjas délvidéki matróból tudós, majd háborús sebesülése idején, a gyógyulás hónapjaiban, időtöltésből író lett. Ma az olvasók százai ismerik Jefremov írásait. A tudományos fantázia szülőttei között az ő regényei előkelő helyet foglalnak el felkészültsége, költői gondolatai és élvezetes stílusuk révén egyaránt. Jefremov írásainak mindig jellemzője volt, hogy ihletét a szovjet élet, a szovjet tudomány eredményei, törekvéseinek irányai adták. Az *Androméda köd*-ben maga beszél arról, hogy regénye eseményeit, melyeket háromszor év távlatába helyezett, közelebb kellett hoznia, mert a tudományos élet eredményei — a mesterséges holdak — azt bizonyították, hogy azok hamarabb is megvalósulhatnak.

A regény izgalmas eseményei idején az emberek már rendszeresen kutatják a benépesült világűr térségeit. Felosztják egymás közt a még ismeretlen területek felfedezői feladatait s közben kalandos hősi élményekben van részüik. Ilyen konfliktussal is kezdődik a történet. A kozmosz ötödik körét kutató űrhajó — mivel még a fény sebességén alul vannak

— nem találkozik a kijelölt helyen a másik űrhajóval. Katasztrófa fenyegeti az utasokat, akik közül a vezető és egy fiatal asztronauta-nő között érzelmi szálak is szövődnek.

Mint látható, Jefremov, bár utal arra, hogy a jövő társadalmát, mindennapi érintkezését szükségképpen sokkal több tudományi fogalommal telítettné képzele, mégsem számúzi az érzelmeket, nem mechanizálja az embert. Másik bizonyítéka ennek, hogy háromszáz fényévnyi távoból televízió n megsebzett lány képe indít el egy fiatal tudóst a fénysebességen túli űrhajó-kísérletekre.

A nyugati technikai fantáziák zöme elkedvetlenítően mechanizált jövőt ígér a kozmikus háborúk rémével. Jefremov fantáziája az adott fejlődés irányában hősi, emberi célokat, nemes érzelmeket, vonzó társadalmat, emelkedett közösségi öntudatot és hősi küzdszt kívánó feladatokat rajzol fel, s ezzel írása a pusztá elmejátékból a fiatalságot ösztönző, serkentő alkotássá válik.

A regény sok leleményt kívánó fordítását *Gallyas Ferenc*, illusztrálását *Csergezán Pál* végezte.

Cs. O.

Karl Mundstock

ALI ÉS BANDÁJA

Móra. 311 old. Ára: 19,— Ft.

A kitűnő német író, akinek *Mind egy szál*ig címen az elmúlt évben jelent meg első magyar nyelvű kötete, csak a már klasszikussá nemesedett ifjúsági művek színvonalával mérhetjük. Ő maga vallja: „kicsinyeknek és nagyoknak írtam ezt a történetet.” Mint minden igazi ifjúsági mű, valóban mindannyiunkhoz szól.

Az izgalmas történet az 1923-as Berlinben játszódik az infláció, munkanélküliség, feketézés, szociáldemokrata áruvás és induló fasizmus idején. Hóse Ali — apja munkanélküli — az utcán csibészkedik szüi indián csapatával és elszánt harcban áll a csokoládégyáros Bonbon-özvegy fiának, Lemkének bandájával. Mindkét fiú mögött a maga osztálya és osztályérdekei rajzolódnak ki.

Ali egy bűnöző, fegyverrejtegető, feketéző bandát fedez fel, akiket a rendőrkapitány támogat. Az ügyben érdekeltek a fasiszták is, akik provokálni akarják a munkásokat, hogy a rendőrségnek legyen ürügye a vörösök letartóztatására. Ali indián kalandjai akaratlanul a „nagyok” harcaiba kapcsolódnak, osztályharccá válnak. A fiú ettől kezdve partizánvezérnek nevezi magát.

Pompás életismerettel rajzolja meg az író a weimari idők bonyolult társadalmi szövetét. Állandóan torlódo eseményso-

rokban, kitűnő típusokban, markáns jellemekben, izgalmas epizódokban elrejtve magával az élet hiteles ábrázolásával igazolja a társadalmi erők mozgástörvényeit.

Az ifjúsági regényben nélkülözhetetlen fordulatos mesén kívül olyan gyermekjellemeket mutat be Mundstock, akik méltó párjai Nyilas Misinek, a *Pál utcai fiúk* gyerekhőseinek, Dickens fiataljainak. Csak a gyereklélek és gondolkodásmód tökéletes ismeretével lehet ilyen figurákat teremteni. Ali, vagy barátja, Ede, „politikai” szereplésük közben is tökéletes gyerekek, komolyságuk és naivitásuk, játéku és a valóság teljes összeforrottságában. Beszélgetéseikben a realitás és gyermekes álmodozás mosolykeltően keveredik. Az író fő érdeme, hogy a kor bonyolult fogalmait teljesen érthetővé tudja tenni a növekedő és a valóságon eszmélő gyerekhős történetében. Igazi irodalmat ad eszmékben és stílári megfogalmazásban is. Olvasóit észrevétlenül, magával az izgalmas cselekménnyel neveli politikai tisztánlátásra és állásfoglalásra.

Fáy Árpád fordítása hűen követi az író elgondolásait. A kötetet *Kass János* illusztrálta. Csertői Oszkár

ISMERETTERJESZTŐ MŰVEK

IFJABB TELEKI MIHÁLY NAPLÓJA

Tankönyvkiadó, 119 old. VIII tábla. Ára: 6,60 Ft.

A napló- és memoárfírásnak a régi Erdélyben évszázadokon végighúzódo, nemese hagyománya volt, s olyan nagyértékű munkákkal büszkélkedhetik, mint Kemény János fejedelem vagy Bethlen Miklós önéletírása.

A nevezetes történelmi szerepű Teleki-család sarjának, ifjabb Teleki Mihálynak (1671—1720) naplója nem mutat fel olyan ábrázolásbeli és stilisztikai jelenségeket, mint amazoké, mégis igen becses emléket: értékes adatokat őrzött meg II. Rákóczi Ferenc szabadságharcának éveiből, és hű képet ad a korszak erdélyi főnemeseinek viselkedéséről. A kuruc fölkelés kitérésékor a naplóíró a kővári erősség védelmét intézi: a feudális úr érthető aggodalommal szemléli a várat körülzáró földnépének mozgalmait, s Rabutin császári tábornok rendeleteihez igazodik. A kurucság terjedését látva 1704 januárjában Rákóczihoz áll, egyrészt mert a nemzeti fölkelés sikerei benne is fölcsíngatják a hazafi érzelmeiket, másrészt, mert a kuruc táborban a környék jobbágyainak bosz-

szúja ellen védelmet s magas tisztí beosztást remél. Rákóczi Erdély gazdasági ügyeinek rendbehozásával bízza meg Teleki Mihályt. A hiú főúr zsörtölődve vallja meg naplójának, hogy többre, katonai vezérkedésre vágyott. Kisebbségetapáték-ból kijut a része, többnyire azonban csak adminisztrál és reprezentál. Rákóczinak az erdélyi fejedelemségbe való beiktatását rendezi meg; naplójának egyik legszínesebb részlete a fényes ünnepség leírása. Meg-megújuló sértődöttsége ellenére mindaddig kitart a fejedelem mellett, míg a kurucság csillaga végképp le nem hanyatlík. 1709-ben még elvállal egy fontos belgrádi diplomáciai megbízatást, s nem rajta múlik, hogy nem tudja elvégezni feladatát (albán segédcapatokat kellett volna toboroznia), két év múlva azonban őt is ott látjuk Károlyi Sándor gróf mellett a szatmári egyezkedők között.

Ifjabb Teleki Mihály 1690-től 1720-ig vezetett naplójának legfontosabb részletei most először kerülnek nyomtatásban a nyilvánosság elé. Az eredeti kéziratot a marosvásárhelyi Teleki Tékában őrzik, a kiadás ennek az Akadémiai Könyvkiadó birtokában levő, múlt századi másolatából készült. A sajtó alá rendezés s a szövegmagyarázás munkáját a budapesti II. Rákóczi Ferenc gimnázium tanárai és diákjai végezték. — y —

Barabás Tibor

EGY NÉP NEVELŐI

Gondolat, 228 old. Ára: 12,— Ft.

Az Élet és Tudomány Kiskönyvtár sorozatban kibocsátott könyv nem most látott első ízben napvilágot, hanem negyedik átdolgozott és bővített kiadása annak a tanulmány sorozatnak, melynek első változata 1942-ben — az egyre erősödő német befolyás időszakában — jelent meg. Az író be akarta mutatni, hogy az elmúlt évszázadokban a magyarság legjobb úttörői, tudósai, költői és írói mindig a fejlődés, haladás szolgálatában álltak s életük akkor is az uralmon levő ilyenmók elleni küzdelemben telt el. Fel akarta rázni a magyarságot függetlenségének megvédésére s e harchoz példaként a nemzeti múlt nagyjainak törekvéseit és célkitűzéseit állította az olvasók elé.

Apáczai Csere János és Misztótfalusi Kis Miklós fáradságot nem ismerve munkálkodtak a műveltség emelésén, a tudományok széles körben való terjesztésén. Hajnóczy József és Wesselényi Miklós más-más eszközökkel küzdöttek az önkényuralom ellen, sikertelenül. Petöfi Sándor nemcsak a magyar, hanem a világszabadságért is meghalt a segesvári síkon. Madách Imre Tragédiájának alap-

hangját az elbukott szabadságharc fájdalma is diktálta. Péterfy Jenő, Szabó Ervin, Nagy Lajos és József Attila az újabb időkben mutatnak rá a kapitalizmus szenvedést és nyomort hozó irányzatára s arra is, hogy a kiutat egyedül a szocializmus hozhatja meg.

A könyvben szereplő tíz tanulmány alkalmassá a nép azon nevelőinek bemutatására, akik tanításukkal túlmutattak a nyomasztó koron, amelyben éltek s egy szabadabb korszak képét vetítették a szenvedők és elnyomottak milliói elé. Arra tanít a könyv, hogy az új eszmék harcosságainak áldozatai nem voltak hiábavalók, mert a forradalmi változások, szabadságküzdelmek előkészítésének munkáját végezték el. Figyelmezteti a könyv az olvasókat arra is, hogy becsüljük meg múltunk azon gondolkodóit, akiknek meglátása ugyan nem jutott el a szükséges forradalom gondolatához, eszméikkel mégis a haladás harcosai voltak s a szocializmus úttörőivé váltak hazánkban. Ezek életének, küzdelmes sorsának megismerése szorosan hozzátartozik népünk s elsősorban ifjúságunk hazafias neveléséhez. R. I

Bartha Dénes

JOHANN SEBASTIAN BACH

Gondolat. 274 old. Ara: 17,— Ft.

A Kis Zenei Könyvtár Bach-kötete Bartha Dénes négy évvel ezelőtt megjelent Bach-monográfiájának rövidített kiadása. Műve annakidején hézagpótló volt, az első korszerű tudományos igényvel megírt magyar nyelvű Bach-monográfiát kaptuk benne. Most rövidebbre fogva, de a korábbi kiadáshoz viszonyítva kétszeres példányszámban, bizonyára nagymértékben járul majd hozzá Bach művészetének népszerűvé válásához.

A rövidítés elsősorban a művekről szóló terjedelmes — a korábbi kiadásban mintegy 150 lapnyi — rész elhagyását jelenti. A megmaradt életrajz azonban oly páratlan gazdagsággal tárja fel Bach életútját, korának zenélési formáit, a zenészek társadalmi helyzetét, s oly sokrétűen villantja fel a kortárs zenészek portréját, hogy szinte természetesen kínálkozik a Bach-művekhez első bevezetőnek. S ha valaki mélyebben akar behatolni Bach művészetének világába, azt bőségesen tájékoztatja olvasnivalóiról a nagy gonddal válogatott bibliográfiai jegyzék, mely főként az itthon is fellelhető Bach-irodalmat sorolja fel néhány mondatnyi értékelő megjegyzéssel.

Külön értéke a könyvecskének, hogy egyetlen pillanatig sem enged a rosszul

felfogott népszerűsítés érdekében a romantikus Bach-kép csábításainak. Az a Bach-portré, amely belőle gazdag árnyaltsággal kibontakozik, mindenben a legújabb Bach-kutatás színvonalán áll. Az egész mű szinte mintapéldája annak, hogyan lehet a kutatás legújabb eredményeit világos, egyszerű fogalmazással, élvezetes előadással, az adatok bonyolultságának teljes feltárásával valóban népszerűen, nagy olvasóközönség számára hozzáférhetővé tenni. A könyvet a már említett bibliográfián kívül a szokásos életrajzi táblázat, s Bach kompozícióinak sommázott felsorolása egészíti ki. —á—

Móra Ferenc

A FELE SEM TUDOMÁNY — UTAZÁS A FÖLD ALATT

Magvető: 530 old. Ara: 38,— Ft.

A kötet első könyve — *A fele sem tudomány* — tudós polihisztor munkája. Esszézerű dolgozatok, melyek a történelem, művelődéstörténet, lingvisztika és botanika köréből veszik tárgyukat, vagy az író korának egyes időszere kérdéseivel foglalkoznak, például a névmagyarosítási mozgalommal.

A történelmi tárgyú dolgozatok közül három a Magyar Tudományos Akadémia létrejöttének előzményeit ismerteti. Ebből a tárgyból kuriózumként kiemelhetjük, hogy az első alakuláskor Kazinczyt a történelmi, Berzsenyit pedig a filozófiai osztályba választották be.

A kulturhistóriai tárgyú darabok közül a virágkertészet történetével foglalkozó tájékoztat a nálunk meghonosodott virágok múltja és nevük eredete tekintetében. Megtudjuk belőle, hogy az ősmagyar virágnak tartott tulipán csak a XVIII. században honosodott meg nálunk.

A lingvisztika körébe vágó dolgozatok a nyelvhelyesség kérdésével, a nyelv történelmi fejlődésével, a nyelvnek a beléje került és felhasználható idegen anyagot asszimiláló működésével és a szavak értelmének változásaival foglalkoznak. Erre a változásra jó példa a „hős” szó, mely eredetét a „hó”-ból vette és korábban azt jelentette, kinek melege — hője — van. Így magyarázható az is, hogy az ország egyik vidékén a völgényt ma is hősnek nevezik.

A kötet második — *Utazás a földalatti Magyarországon* című — könyve-tudományos anyagát a régészet köréből vette. Nagy részét az író által végeztetett ásatásokról a lapokban megjelent riportok teszik. Ezek többnyire karcolattá alakultak: foglalkoznak az ásatásokban részt vett kisparsztokek életével, jellemző vonásaival is, humoros előadásban ismertetik

az ásatásra vonatkozó vélekedéseiket. Ezek az írások a nép alapos ismeretéről és szeretetéről tanúskodnak.

A könyv néhány darabja nem tartalmaz az ásatásokra vonatkozó beszámolót, megírásukra az ásatások csupán alkalmat adtak.

Móra Ferenc írói egyéniségének leg-szebb vonásai tárulnak a könyv olvasója elé: magyaros humora, könnyed — szórakoztatva oktató — előadása, szelíd iróniája, nagy emberismeret és ember-szeretete. Elolvasása mindenkinek ajánlható, akiben él a művelődés vágya.

A szerkesztés, jegyzettel és magyarázó szótárral ellátás munkáját *Vajda László* végezte.

A magyarázó szótár, melybe nem ártott volna Toldy Ferenc, Vikár Béla és Csiky Gergely lexikális adatait is felvenni, itt-ott helyesbítésre szorul. — Az 568. oldalon azt olvassuk, hogy Kis János költő szuperintendense — főfelügyelője —, azaz püspöke volt a dunántúli evangélikus egyháznak. Főfelügyelő és püspök azonban nem azonos tisztség. A *Régi számok* című s első ízben 1925-ben megjelent darabjában Wekerle Sándorról, mint akkori hivatalban levő pénzügyminiszterről történik említés. A rá vonatkozó jegyzet id. Wekerle Sándor életrajzi adatait közli, holott ifj. Wekerle Sándor volt a pénzügyminiszter, mikor ez a dolgozat keletkezett; id. Wekerle Sándor még 1921-ben meghalt.

A könyvet *Madácsy László* rendezte sajtó alá. *Magyar Sándor*

Major Máté

ÉPÍTÉSZETTÖRTÉNET

Tőkés és szocializmust építő társadalmak építészete

Műszaki. 590 old. Ára: 98,— Ft.

Major Máté könyve *Építészettörténet*-nek harmadik, befejező része. Míg az első két kötetben hagyományos építészettörténeti anyagot foglal össze, ez új kötete jóval egyénibb, szubjektívebb, közvetlenebb, elevenebb is, mint az előző. Különösen az utolsó ötven év építészeti anyagában áll közel ösztörszéjéhez s talán ennek következménye, hogy ez utolsó ötven év tárgyalása aránytalanul bővebb az előző fejlődési periódusokénál. A kötet záró fejezete a szocialista társadalmak építészetről viszont csak vázlatos, mert hiszen még csak egyes részleteiben ismert, állandóan alakuló építészetről van szó, melyről határozott és minden fontos részletet átfogó képet még alig lehet adni. A

szerző maga írja, hogy kötetének alcíme — *Tőkés és szocializmust építő társadalmak építészete* — sem egészen pontos, viszont a téma pontosabb körülírása bonyolult és hosszú lenne.

A hatalmas kötet anyagának, két évszázad építészettörténetének tagolása is bonyolult, hiszen a polgári forradalmak egy része, a holland és az angol megelőzi, a többi időbeli eltolódással követi a kezdetül választott időpontot és a feudális viszonyok még a polgári forradalmak bekövetkezése után is szövevényesen keverednek a kapitalista viszonyokkal. Ugyanígy bonyolultan keverednek a kapitalista viszonyok a szocialista forradalom bekövetkezése után az alakuló szocialista viszonyokkal. Például: Franciaországban a klasszicizmus végső fokon mint a forradalomban győztes polgárság stílusa alakult ki, a feudális cári Oroszországban pedig mint az abszolút monarchia s a feudális arisztokrácia stílusa jelentkezik. A szerző említi a másik példát is: a modern vagy új építészet alkotásai jelenleg igen nagy hasonlóságot mutatnak, akár az Amerikai Egyesült Államokban, akár a Szovjetunióban jönnek létre.

A szerző két nagy fejezetben tárgyalja a tőkés társadalmak építészét, illetve a szocializmust építő társadalmak építészét. Az első, aránytalanul nagyobb fejezet ismét három részre tagolódik, a klasszicizmus és romantika, a XIX. század második felének, az eklektikának és szecesszióknak, valamint a XX. századnak építészetére. Minden fejezetben, illetve minden részben kulturális háttérrel is rajzol, mely azonban igen sokszor pusztán felsorolásbavész. Ezután adja az illető korszak építészete emlékeinek méltatását. A művet alapos irodalom, tárgymutató és 388 kép egészíti ki. —o—

Dercsényi Dezső

ITALIA ROMÁNKORI MŰVÉSZETE

Gondolat és Képzőművészeti Alap kiadása.

56 old. Ára: 7,50 Ft.

A szerző a korarómai stílus kialakulása idején, a X. század végén három egységet különböztet meg, melyek eltérő történeti helyzetben, egymástól függetlenül fejlődtek. Észak-Olaszországot, pontosabban a longobard-királyság területét, melyet Nagy Károly birodalmához csatolt, sőt a Karolingok bukása után is a német birodalomhoz tartozott, Közép-Itáliát, ahol a pápai hűbérbirtokból az egyházi állam fejlődött és Dél-Itáliát, vagy ahogy ezidőben nevezik: a két Sziciliát, ahol a bizánci hatalmat a norman királyság váltotta fel.

E három területnek művészi hagyománya is eltérő volt. Dél-Itáliában a tőbbszázados bizánci uralom alatt a kelet-római császárság művészete oly mélyen meggyökeresedett, hogy a norman hódítók is átveszik s ezt fejlesztik tovább.

Rómában és környékén, ideértve Toscanát is, az antik emlékek hatása olyan erős, hogy döntően szól bele az új művészet alakulásába. A román stílus idején egész Európában sehol sem oly jelentős az antikvitás szerepe, mint Toscanában, ahol a római emlékek mintájára egész protoreneszánsz jellegű stílus alakult ki.

Észak-Itália fejlődése a legegényibb és legelőremutatóbb. E kőben, annak megmunkálási és építéstechnikai hagyományaiban gazdag vidéken már a longobardkirályság idején élénk építő tevékenység folyt. Magas fokon állt az építéstechnika a népvándorlás idejében is, mint azt a magistri commacini fennállása mutatta.

Sokszínű és változatos az a kép, amelyet az itáliai románkor alkotásairól Dercsényi Dezső felvázol. Lombard építőtechnika és díszítőművészet, toscan protoreneszánsz, dél-itáliai arab-bizánci keverékstílus ugyanazon korszak termékei és jól jellemzik azt, hogy az európai romantikát milyen erősen formálja az antik hagyomány. Francia kezdeményezésekkel együtt születő monumentális szobrászat, bizánci mintaképeket továbbfejlesztő mozaik- és falfestészet együtt készítik elő a talajt ahhoz, hogy a következő stíluskorszakban Itália a művészet megújítójává váljék. Mindezt Dercsényi hatalmas tárgyi tudással s kitűnő, szemléletes ábrázolással tárja az olvasó elé.

A kis könyvet irodalom egészíti ki s 40 kép díszíti. —n—

Dercsényi Dezső

NÉPVÁNDORLÁSKORI ÉS PREROMÁN MŰVÉSZET

Gondolat és Képzőművészeti Alap kiadása.
56 old. Ara: 7,50 Ft.

Dercsényi Dezső tömör és szép összefoglalásában találóan állapítja meg, hogy a nomád művészet, még ha évszázadokkal korábban az antik művészet erős hatása nyomán alakult is ki, lényegében különbözik a rómainól. Az antik művészet központjában az ember és a természet ábrázolása állt, a nomád népeknél viszont ez csaknem teljesen hiányzik. Életformájuk miatt igényük sem lehetett a szobrászat és festészet ember- és valóságábrázoló, vagy az építészet magasabbrendű téralkotó művészetére. A sztyeppe népek művészi igényét kielégítette a gazdag iparművesség, elsősorban fémművéség, ötvösség. Ez az iparművesség kiter-

jedt az egész ruházatra, fegyverekre, valószínűleg minden használati tárgyra.

Dercsényi a művészeti fejlődés szempontjából először összefoglalóan együtt tárgyalja a népvándorláskori népek művészetét (V—IX. század), majd önálló korszakként bemutatja a Karoling-birodalom művészetét és a IX. század közepétől kezdődő, úgynevezett „sötét évszázadot” (850—950). Rendkívül sokra értékeli a Karoling-kor művészetét, mert új építészetet hozott, mely monumentális formában kielégítette a kor tégigényét, s ha a „sötét évszázad”-ban le is lassult a Karoling-kor lázas építő ritmusa, az épületek többé-kevésbé megmaradnak mintaképül és kiindulásul szolgálnak az Ottó-kor, majd a román építészet számára. Nagy jelentősége van annak is, hogy a kora középkor természetét nem ismerő, az embert a maga valóságában nem ábrázoló művészetét az antik mintaképek segítségével újra az ember és a természet világába vezette vissza s ezzel megtörte a népvándorláskori népek keleti művészeti szemléletének közel félezer éves uralmát.

A Karoling-birodalom művészete szűk vezetőrétegekre korlátozódott s ennek súlyos kihatása a birodalom felosztásával, a Nagy Károly-i koncepció széthullásakor mutatkozott meg. A normannok betörései, a magyarság megjelenése Nyugaton mintha a népvándorlás pusztító századait hozták volna vissza. A művészet terén ismét a keleti, népvándorláskori művészet szemlélete jut előtérbe. A nagyarányú monumentális építészet megrendelő és igény hiányában haladik. A domborművek helyét újra elfoglalják a szalagfonatok és csak néhány kolostorban őrzik az antik szerzők színes, életteli miniatúrákkal díszített kódexeit. A IX. század közepén az Ottók alatt újra megszilárdult a központi hatalom és ők ismét életre hívják elgondolásaik védelmére és terjesztésére az antikizáló művészetet, mint a német román stílus kialakulásának első etapját.

A kis könyvet gazdag irodalom, s 39 kép díszíti. —n—

Kovács Éva

BARBIZON ÉS A FRANCIA REALIZMUS

Gondolat és Képzőművészeti Alap kiadása.
52 old. Ara: 7,50 Ft.

Barbizon annak a kicsiny falunak neve, Párizshoz közel, a fontaineblau erdők mellett, ahol 1836-ban Theodore Rousseau letelepedett. Egy barátja, Diaz, majd két másik tájképfestő, Dupré és Daubigny is csatlakozott hozzá. Ez volt

kezdetre a barbizoni iskolának, mely a francia tájképfestészet legfontosabb fejezetét alkotta meg a múlt század közepén. Romantikus érzés sugallta a csoport tagjainak legáltalánosabb jellemzőjét: pantheista természetimádatukat. Ugyanakkor a részletek buzgó keresésében ábrázolásmódjuk néha egészen naturalista jelle-gű lett.

Barbizonban gyakran megfordult Corot és Courbet, 1849-ben pedig Millet itt telepedett le. Működése új fejezetet nyitott az iskola történetében. A többivel ellentétben főleg alakos kompozíciókat festett. De a barbizoni táj nemcsak francia festőket formált. Az általa inspirált új természetérzés Olaszországban, Svájcban és Hollandiában egyaránt megtalálta kifejezőit. Némi késéssel ihlette meg még a mi Paál Lászlónk és a román Grigorescu művészetét is.

Kovács Éva megkapóan jellemzi Millet, Corot, majd Courbet művészetét. Találónan jegyzi meg, hogy amit a többiek a tájképfestészet területén kezdeményeztek, azt Courbet alakos kompozícióiban valósította meg. A köznapi dolgok iránti heves érdeklődésével, a társadalmi élet kérdéseit is feszegetve, ő indította el a francia realista irányt, mely a XIX. század művészetének egyik legfontosabb fejezetévé vált.

Ha nem is Courbet volt a legnagyobb társai között, hanem a Balzac *Emberi Komédiájával* egyenlő értékű életművet alkotó Daumier, mégis Courbeté a kezdeményezés érdeme. Hatása közvetlen élménnyel ihlette Munkácsyt a *Siralomház* megfestésére és befolyásolta Szinyeit s a német Leibl művészetét. De nem lehet nélküle megérteni az impresszionizmus születését sem. A múlt századi francia realizmus lényegében Courbet, Millet és Daumier munkásságát jelenti, tehát nem általános stílusirányzat vagy iskolaszerű csoportosulás.

Kovács Éva kitűnő s rendkívül világos, megkapó stílusban megírt összefoglalása e nemben mintaserűt nyújt. — o —

MŰSZAKI IRODALOM

Á T T E K I N T É S

1958-ban az NDK-ban *Architektur und Bauglas* címmel nagy elismerést aratott szakkönyv jelent meg. A munka szerzője a neves magyar üvegipari szakember, Knapp Oszkár. A kiadvány átdolgozott változata jelent most meg magyarul *Építészeti és üveg* címen. (Műszaki Könyvkiadó, 1960. 180 oldal, 265 ábra, kötve 53.— forint). A könyv bevezetésképpen

rövid áttekintést ad az építőüveg történetéről az üveglvasztás feltalálásától egészen az építőüveg fejlődéséig napjainkban. Leírja az építőüveg gyártását, tulajdonságait, majd bemutatja az építészeknek az üveg felhasználásának gazdag művészi és műszaki lehetőségeit. Sok szemléltető fényképfelvételt találunk a szöveg közben a világ minden részéről az üveg érdekes, izléses, művészi felhasználásáról. Az igen izléses kivitelű könyvet nemcsak a szakemberek, hanem az érdeklődő nagyközönség is nagy élvezettel olvashatja.

*

Régóta várt szakkönyv került a közel-múltban a könyvesboltokba a Vályi Ödön: *Órás szakmai ismeretek* című kiadvány megjelenésével. (Műszaki Könyvkiadó, 1960. 524 oldal, 484 ábra, kötve 58,60 Ft.) Közel 30 év telt el a legutóbbi magyar nyelvű órásiipari szakkönyv kiadása óta. Ezért jogos volt az a türelmetlen sürgetés, amely a munka megjelenését megelőzte. A könyv 3 részben tárgyalja mondanivalóját. Az első rész — a gyakorlati szerkezettan — a szakmai ismereteket gyűjti rendszerbe. Foglalkozik a helyhez kötött és nagy órákkal, a zseb- és karórákkal, kronometerekkel, valamint az órásmunkák helyes kivitelezésével. A második rész — a szakrajz — az alapvető geometriai szerkesztésekkel, az óraalkatrészek ábrázolásával és a szerkezeti elemek megszerkesztésével ismerteti meg az olvasót. A harmadik — az elméleti szerkezettan — pedig az órásoknak szükséges csillagászati, mértani, fizikai alapismereteket közli. Irodalmi jegyzék, név- és tárgymutató egészíti ki ezt a gyakorlati kiadványt.

*

Az Ipari Szakkönyvtár sorozat keretében jelent meg a Feuer Ferenc: *Gépkocsik karbantartása és javítása* című igen nagy érdeklődésre számot tartó szakkönyv. (Műszaki Könyvkiadó, 1960. 436 oldal, 235 ábra, fűzve 25,80 Ft.) A kiadvány első-sorban a service és átvizsgálási munkákat ismerteti részletesen. Felhívja a figyelmet a vizsgálatok alkalmával észlelt kisebb hibák kijavításának módjaira, valamint leírja a korszerű technológiai eljárásokat, megoldásokat, berendezéseket. Az elméleti részt számtalan példa, gyakorlati tanács teszi érthetővé. A sok ábra, valamint a táblázatok feladata, hogy a hazánkban üzemben levő gépkocsialomány üzembiztonságát a könyvben közölt előírások és tanácsok betartásával fokozza. A kiadvány nemcsak a hivatásos és magángépkocsivezetők, hanem a gépkocsiszerelők és service munkások nélkülözhetetlen segédeszköze. T. O.

AUS UNSEREM HERBSTANGEBOT

AGRICOLA — AUSGEWÄHLTE WERKE
GEDENKAUSGABE DES STAATLICHEN MUSEUMS FÜR MINERALOGIE
UND GEOLOGIE ZU DRESDEN

Hrsg. von H. Prescher

Band VI 1: Vermischte Schriften (Büchlein vom einfachen grammatischen
Anfangsunterricht — Erzlagerstätten und Erzbergbau in alter und neuer
Zeit — Die Lebewesen unter Tage — die Pest)

Etwa 450 Seiten, 19 Abbildungen, Gr. 8°, Leinen, etwa DM 30.—

John D. Bernal

WELT OHNE KRIEG

ÜBERSETZUNG AUS DEM ENGLISCHEN

VII/497 Seiten, 8° Leinen, DM 10.80

W. Blaschke

KINEMATIK UND QUATERNIONEN

MATHEMATISCHE MONOGRAPHIEN BD. 4

Etwa 100 Seiten, Gr. 8°, Leinen, etwa DM 18.—

N. W. Efimow

HÖHERE GEOMETRIE

HOCHSCHULBÜCHER FÜR MATHEMATIK BD. 51

ÜBERSETZUNG AUS DEM TSCHECHISCHEN

Etwa 550 Seiten, 192 Abbildungen, Gr. 8°, Kunstleder, etwa DM 32.—

W. Espe

WERKSTOFFKUNDE DER HOCHVAKUUMTECHNIK

BAND I: METALLE UND METALLISCH LEITENDE WERKSTOFFE

XII/916 Seiten, 669 Abbildungen, Gr. 8°, Kunstleder, DM 145.—

BAND II: SILIKATWERKSTOFFE

730 Seiten, 875 Abbildungen, Gr. 8°, Kunstleder, etwa DM 145.—

G. Höpfner

ZUM LEBEN UND WERK ERNST HAECKELS

STUDIE ZUM MATERIALISTISCHEN MONISMUS

Etwa 300 Seiten, Gr. 8°, Halbleinen, etwa DM 9.—

H. Hornich

EXISTENZPROBLEME BEI LINEAREN PARTIELLEN DIFFERENTIAL-
GLEICHUNGEN MATHEMATISCHE FORSCHUNGSBERICHTE BD. IX

57 Seiten, 8°, broschiert, DM 8.50

R. Kettner

ALLGEMEINE GEOLOGIE

ÜBERSETZUNG AUS DEM TSCHECHISCHEN

Band IV: Die äusseren geologischen Kräfte, die Erdoberfläche und die geo-
logische Tätigkeit des Eises, des Windes, der Schwerkraft, der Orga-
nismen und des Menschen

Etwa 400 Seiten, 217 Abbildungen, Gr. 8°, Leinen etwa DM 34.—

A. L. Morton — G. Tate

DIE BRITISCHE ARBEITERBEWEGUNG 1770—1920

ÜBERSETZUNG AUS DEM ENGLISCHEN

Etwa 320 Seiten, Gr. 8°, Leinen, etwa DM 19.—

PROBLEME UND ERGEBNISSE DER PSYCHOLOGIE

Band I.

Herausgegeben von W. Straub, H. Hiebsch, G. Rosenfeld, F. Klix, H.-D.
Schmidt

Etwa 96 Seiten, Gr. 8°, broschiert, etwa DM 7.—

G. Schay

THEORITISCHE GRUNDLAGEN DER GASCHROMATOGRAPHIE
PHYSIKALISCH-CHEMISCHE TRENN- UND MESSMETHODEN BD. 3

VIII/267 Seiten, 93 Abbildungen, Gr. 8°, Kunstleder, DM 29.80

U. Schlenther

BRANDBESTATTUNG UND SEELENGLAUBEN
VERBREITUNG UND URSACHEN DER LEICHENVERBRENNUNG BEI
AUSSEREUROPÄISCHEN VÖLKERN

Etwa 320 Seiten, 32 Abbildungen, 8°, Leinen, etwa DM 30.—

VEB DEUTSCHER VERLAG DER WISSENSCHAFTEN, BERLIN W 8
Deutsche Demokratische Republik

KÖNYVISMERTETÉSEK ÉS IRODALMI CIKKEK JEGYZÉKE

TUDOMÁNYOS- ÉS SZAKIRODALOM:

POLITIKAI, ISMERETTERJESZTŐ,
 Ady Endre: A nacionalizmus alkonya. (Gyűjt.)
 Pártélet, szept. (Falus Róbert)
 Akcióban az SS. Népszava, szept. 20. (M. F.)
 Czine Mihály: Mórlic Zsigmond útja a forradalmakig. Népszabadság, szept. 18. (Héra Zoltán)
 Dolgozatok a magyar irodalmi nyelv és stílus történetéből. Valóság. 4. sz. (Hexendorf Edit)
 Fenyő Béla: Kolumbustól Castróig. Köznevelés, szept. 14. (Rubóczky István)
 Ipari művészet. (Szerk. Muraközy Tamásné.)
 Kortárs. 9. sz. (Rényi Péter) — Élet és Irodalom, szept. 23. (Kovács Gyula) — Népszabadság, szept. 30.
 Karsai Elek—Pintér István: Darutollasok. Népszabadság, szept. 17. (B. T. L.)
 Magyar színházművészet. (Szerk. Staud Géza.)
 Népszava, szept. 7. (R. A.)
 Ortutay Gyula: Irók, népek, századok. Népszava, szept. 7. (E. F. P.) — Magyar Nemzet, szept. 11. (Komlós János)
 Rolland, Romain: Napló a háborús évekből, 1914—1918. Élet és Irodalom, szept. 16. (S.)
 Trencsényi Waldapfel Imre: Vallástörténeti tanulmányok. Valóság. 4. sz. (Dömötör Tekla)

SZÉPIRODALOM:

Andrejev: Életre születünk. (Ford. Nikodémusz Elli.) Népszava, szept. 15. (G. T.)
 Bates: Bibor sivatag. Népszava, szept. 15. (T. S.)
 Darázs Endre: Valaki, villámfényél. Népszabadság, szept. 23. (Hegedűs Géza)
 Drouon: Finom familiák. (Ford. Pap Gábor.)
 Magyar Nemzet, szept. 15.
 Eluard Versei. Élet és Irodalom, szept. 14. (Garai Gábor)
 Fagyjev: Az utolsó udege. (Ford. Lányi Sarolta.)
 Nagyvilág, 9. sz. (Juhász Géza)
 Fekete István: Kód. Köznevelés, szept. 14. (Kopré József)
 Földeák János: Tékozlók. Kortárs. 9. sz. (Illés László) — Élet és Irodalom, szept. 23. (Illés Lajos)
 Iwaszkiewicz: Visszahulló kő. Népszabadság, szept. 30. (F. M.)
 Jósika Miklós: Abafi. — II. Rákóczi Ferenc. Élet és Irodalom, szept. 9. (M—i)
 Kamjén István: Csoszáné meg a többiek. Népszava, szept. 7. (Sz. E.)
 Mai arab elbeszélők. Köznevelés, szept. 14. (y—n)
 Modern Orfeusz. (Ford. Végh György.)
 Nagyvilág, 9. sz. (Tóth Judit)
 Palotai Boris: Viharos mennyország. Népszava, szept. 7. (R. A.) — Élet és Irodalom, szept. 23. (Thurzó Gábor)
 Révész Tibor: Bölcsék mosolya. Világirodalmi anekdoták. Népszabadság, szept. 17. (R. S.)
 Seghers, Anna: Döntés. Magyar Nemzet, szept. 30.
 Sejnynin: A Sirius akció. (Ford. Radó György.)
 Élet és Irodalom, szept. 16. (Sz. Nagy Lajos)
 Sötér István: Madártávlát. Kortárs. 9. sz. (Kiss Ferenc)
 Sütő András: Tártkarú világ. Élet és Irodalom, szept. 16.
 Tamási Áron: Abel trilógia. Népszava, szept. 21. (Sz. E.)
 Tatay Sándor: A fehér hintó. Népszabadság, szept. 2. (Hajdú Ferenc) — Népszava, szept. 18. (Kispéter András)
 Tóth Endre: Az elszálló ifjúsághoz. Népszava, szept. 21. (G. Sz. L.)
 Vészi Endre: Lakoma hajnalban. Kortárs. 9. sz. (Seres József) — Élet és Irodalom, szept. 2. (Nagy Péter) — Népszava, szept. 25. (Szombathelyi Ervin)
 Zabolockij: Eji kert. (Ford. Illyés Gyula és Hárs György.)
 Élet és Irodalom, szept. 9. (E. Fehér Pál)

IFJÚSÁGI IRODALOM:

Ács Kató: Szervusztok Hajnalkák. Élet és Irodalom, szept. 9. (B. M.)
 Dékány András: Kalózok, bálnák, tengerek. Élet és Irodalom, szept. 16. (f. k.)
 G. Donáth Blanka: Lányok könyve. Népszava, szept. 15. (L. M.)
 Hárs László: Az egyetlen tündér. Népszava, szept. 15. (R. A.)
 Held, Kurt: Zóra és pajtsái. Népszava, szept. 7. (K. E.)

MEGEMLEKEZÉSEK — ÉVFORDULÓK:

Barbusse halála 25. évf. Nagyvilág. 9. sz. (Rónai Mihály András)
 Benedek Marcell 75 éves. Magyar Nemzet, szept. 22. (garai)
 A magyar könyv 15 éve. Népszava, szept. 11. (Szombathelyi Ervin) — Élet és Irodalom, szept. 16. (Köpeczi Béla: Negyedmilliárd könyv.)
 Panfjorov halálára. Magyar Nemzet, szept. 11. — Népszabadság, szept. 11. — Népszava, szept. 11. — Élet és Irodalom, szept. 16. (e. f. p.)
 Rát Mátyás 150 éve halt meg. Magyar Nemzet, szept. 16. (Sós Endre: R. M. a magyar hírlapi kritika megalapítója.)
 Remenyik Zsigmond 60 éves. Élet és Irodalom, szept. 2. (Thurzó Gábor)

IRODALMI CIKKEK:

E. Fehér Pál: Gorkij levélváltása Romain Rolland-dal, Stefan Zweiggel, Thomas Mannal. Élet és Irodalom, szept. 2.
 Hermann István: Hátranézés egy vitára. Élet és Irodalom, szept. 23.
 Illés Béla: A kritika védelmében. Élet és Irodalom, szept. 9.
 Kabdebó Lóránt: Szerb Antalról. (Részlet.)
 Borsodi Szemle. 4. sz.
 Kis Tamás: A publicista Ady. Élet és Irodalom, szept. 9.
 Klaniczay Tibor: A magyar barokk irodalom kialakulása. Irodalomtörténeti Közlemények. 3. sz.
 Méreiné Juhász Margit: Gyulai Pál széljegyzetei Mikszáth: Jókai Mór és kora c. művének korrekturepeldiányán. Irodalomtörténeti Közlemények. 3. sz.
 Mezei Márta: Műfaji kettősség Vörösmarty honfoglalási eposzában. Irodalomtörténet. 2—3. sz.
 Mezősi Károly: Móra Ferenc ismeretlen ifjúkori verseiből. Irodalomtörténet, 2—3. sz.
 Nacsády József: Reviczky és a Szegedi Napló. Irodalomtörténet, 2—3. sz.
 Németh László: Dürrenmattról. Nagyvilág 9. sz.
 Rejtő István: Egy Mikszáth-regény genezise. (A Noszty fiú esete Tóth Marival.) Irodalomtörténeti Közlemények. 3. sz.
 Sötér István: Németh László a tanulmányíró. Irodalomtörténeti Közlemények. 3. sz.
 Szabad György: Vajda János politikai elszigetelődésének történetéből. Irodalomtörténet. 2—3. sz.
 Szabolcsi Miklós: Az irodalom védelmében. (Válasz Illés Bélának.) Élet és Irodalom, szept. 16.
 Szalay Károly: Humor és szatira. Valóság. 4. sz.
 Szilágyi János: Munkásosztályunk irodalmi műveltsége a két világháború közötti időben. Irodalomtörténet. 2—3. sz.
 Szombathelyi Ervin: Regényirodalmunk és a korszerűség. Népszabadság, szept. 4.